

ОБЩИНА ПЛОВДИВ

РАЗДЕЛ

ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

Пловдив
2007

Настоящият Раздел "Лечебни растения" към общинската програма по окото среда на Община Пловдив е разработен и издаден от СНЦ „Екофорум За природата“ по задание на Община Пловдив съгласно изискванията на Закона за лечебните растения.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. УВОД	5
2. ВЪВЕДЕНИЕ	6
2.1. Предмет, цели и задачи	6
2.2. Законодателна рамка	7
3. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И ОПИСАНИЕ	10
3.1. Биогеографска характеристика	10
3.2. Абиотични фактори	11
3.3. Биологична характеристика	13
4. ОСНОВНИ ТИПОВЕ ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ В ОБЩИНА ПЛОВДИВ	14
4.1. Характеристика на основните типове природни местообитания	15
4.2. Площно разпределение и собственост	17
5. ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ	18
5.1. Нормативна уредба	18
5.2. Категории	18
6. ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА ПЛОВДИВ И СЪСТОЯНИЕ НА РЕСУРСИТЕ ИМ	22
6.1. Еколо-биологична характеристика на лечебните растения	22
6.2. Употребяеми части	76
6.3. Периоди на събиране, фенологичен календар	78
6.4. Лечебни растения под специален режим на опазване и ползване	80
7. ОПАЗВАНЕ И УСТОЙЧИВО ПОЛЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ, ЗАКОНОВИ ИЗИСКВАНИЯ	86
7.1. Мерки за опазване	86
7.2. Изисквания за опазване на находищата на лечебни растения, обект на събиране	86
7.3. Периоди и начини на събиране на билките	89
7.4. Събиране на генетичен материал от лечебни растения	92
7.5. Управление на дейностите по опазване и устойчиво ползване	94
7.6. Култивиране на лечебни растения	95
8. РЕДКИ И ЗАЩИТЕНИ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ	97
9. ОБЩИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА БИЛКОЗАГOTVITELNITE, ПУНКТОВЕТЕ И СКЛАДОВЕТЕ ЗА БИЛКИ	100

10. ОРГАНИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И КОНТРОЛ НА ОПАЗВАНЕТО И ПОЛЗВАНЕТО НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ	103
10.1. Позволителни за ползване - правила и изисквания	103
10.2. Удостоверения за култивирани билки - правила и изисквания	108
10.3. Рандемани	110
10.4.Осъществяване на контрол при опазването и ползването на ресурсите	115
11. ТАРИФА ЗА ТАКСИТЕ ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ ОТ ЗЕМИ, ГОРИ, ВОДИ И ВОДНИ ОБЕКТИ – ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ	117
12. ЛИТЕРАТУРА	120

1. УВОД

Лечебните растения са важна част от растителните ресурси на България. Приложението на растителните drogi (били) в българската народна и официална медицина датира от векове. Лечебните и ароматните растения имат важно място в бита на българското домакинство - голям брой растения се използват за хранителни, козметични и технически цели.

През последните десетилетия лечебните растения имат важно икономическо значение. Според Секторната стратегия за лечебни растения (2003) на Министерството на земеделието и горите ежегодно в България около 20000 души събират били с търговска цел. Основният фактор, който стимулира ползването на ресурсите от лечебни растения е износът на международния пазар. България традиционно заема водещо място сред износителите на растителни drogi в Европа и света.

На базата на установена тенденция се счита, че търговските интереси към диворастящите ресурси от лечебни растения ще се повишават, събирането на лечебни растения за стопански цели ще се увеличава и за в бъдеще ще стане важен източник на доходи за голяма част от населението на страната. Българското законодателство регламентира достъп на заинтересованите страни до ресурсите и в социално-икономически план това е важен ангажимент на държавата. Засиленият търговски интерес ще повиши натиска върху диворастящите ресурси, ще интензифицира някои от основните заплахи, свързани с този вид дейност (нерегламентирано събиране, свръхексплоатация, неправилно събиране и др.) и ще изисква отговорно участие на всички заинтересовани страни в процеса на тяхното устойчиво управление (Гусев, 2005)

2. ВЪВЕДЕНИЕ

2.1. ПРЕДМЕТ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Предмет на настоящата разработка е изготвяне на Раздел “Лечебни растения”, който да бъде неразделна част от Общинската програма по околната среда на Община Пловдив.

Основна цел на настоящата разработка е опазване на биологичното разнообразие на лечебните растения и на техните ресурси на територията на Община Пловдив и осигуряване на устойчивото им ползване като част от естествения растителен генетичен фонд.

Специфичните цели са следните:

- Опазване естествените находища на лечебни растения в Община Пловдив от увреждане и унищожаване;
- Осигуряване на устойчивото ползване на лечебните растения, недопускащо намаляване на генетичния и/или ресурсния им потенциал;
- Постигане на ефективно прилагане на изпълнителната и контролната дейности на Община Пловдив, регламентирани в Закона за лечебните растения (2000).

Задачи на настоящата разработка са:

- Описание, характеристика и оценка на основните типове природни местообитания на територията на Община Пловдив, в които се намират находищата на лечебни растения;
- Описание, характеристика и ресурсна оценка на лечебните растения в Община Пловдив;
- Описание, характеристика и оценка на защитените лечебни растения;
- Опазване и устойчиво ползване на лечебните растения – изисквания, мерки, препоръки, роля на Общинската администрация.

Разработването на Раздел Лечебни растения също така има за задача да улесни и подпомогне дейността на Общинската администрация при изпълнението на предвидените в ЗЛР задължения по ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, а именно:

- организиране изпълнението на дейностите по отношение на лечебните растения, включени в Общинската програма за опазване на околната среда;
- издаването на позволителни за ползване на лечебните растения от земи, води и водни обекти - Общинска собственост;
- издаването на удостоверения за билките от култивираните лечебни растения;

2.2. ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА

Разработването на Раздел Лечебни растения е наложено и съобразено със следните нормативни документи:

1. Закон за лечебните растения (*Обн. ДВ. бр.29 от 7 Април 2000 г., изм. ДВ. бр.23 от 1 Март 2002 г., изм. ДВ. бр.91 от 25 Септември 2002 г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006 г., изм. ДВ. бр.65 от 11 Август 2006 г.*).
2. Наредба №5 от 19 юли 2004 г. на МЗ и МОСВ за изискванията на които трябва да отговарят билкозаготовителните пунктове и складовете за билки (*Обн. ДВ. бр.85 от 28 Септември 2004 г.*).
3. Наредба №2 от 20 януари 2004 г. на МОСВ за правилата и изисквания за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения (*Обн. ДВ. бр.14 от 2004 г.*).
4. Закон за биологичното разнообразие (*Обн. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002 г., изм. ДВ. бр.88 от 4 Ноември 2005 г.*).
5. Закон за защитените територии (*Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998 г., изм. ДВ. бр.98 от 12 Ноември 1999 г., изм. ДВ. бр.28 от 4 Април 2000 г., изм. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000 г., доп. ДВ. бр.78 от 26 Септември 2000 г., изм. ДВ. бр.23 от 1 Март 2002 г., изм. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002 г., изм. ДВ. бр.91 от 25 Септември 2002 г., изм. ДВ. бр.28 от 1 Април 2005 г., изм. ДВ. бр.94 от 25 Ноември 2005 г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006 г.*).

Изготвянето на настоящата разработка е наложено от Закона за лечебните растения, раздел II “Планови документи за опазване и ползване на лечебните растения”

*Чл. 50. “За опазване и устойчиво ползване на лечебните растения се разработват:
т. 3 раздел “Лечебни растения” към общинската програма по околната среда от Кмета на съответната община”.*

Законът за лечебните растения е специализиран ресурсен закон, който ureжда обществените отношения, възникващи във връзка с лечебните растения и получаваните от тях билки. Неговата основна цел е осигуряване на условия за устойчиво развитие на ресурсите в дългосрочен план. Най-важните характеристики на закона са свързани с формулирането на принципите за опазване на лечебните растения в природата, регламентиране на типовете ползване, обвързване на ползването на ресурсите с мониторинг на състоянието им и количествените им запаси, разработване на планови

документи за управление, въвеждане на система за регулирано ползване на видове с ограничени запаси в природата и регламентиране на задълженията на органите на управление и търговските субекти – билкозаготовители и фирмии, потребители на лечебни растения. Според закона, лечебните растения са национално богатство и ползването им със стопански цели е обвързано с издаване на позволително за ползване и заплащане на тарифна такса. Именно това налага необходимостта от разработването на Раздел Лечебни растения, тъй като без наличието на подобен планов документ, който да предоставя информация за лечебните растения на дадена територия, техните находища и ресурсни възможности, не е обосновано и не следва да се осъществява ползване и издаване на позволителни за ползване от съответния собственик на територията (община, държавно лесничество, областна управа и т.н.). В закона са регламентирани задълженията на органите на изпълнителната власт, като за Кмета на общината те са следните:

Чл. 46. Кметът на общината ръководи изпълнителната дейност на общината във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения, като:

- 1. организира изпълнението на дейностите по отношение на лечебните растения, включени в общинската програма за опазване на околната среда;*
- 2. издава позволителни за ползване на лечебните растения от земи, води и водни обекти - общинска собственост;*
- 3. издава удостоверения за билките от култивираните лечебни растения;*
- 4. предоставя на министъра на околната среда и водите информация за нуждите на наблюдението и оценката на лечебните растения и на създаването и поддържането на специализираните карта и регистър за тях.*

Към Закона за лечебните растения до настоящия момент са разработени и публикувани две наредби - Наредба №5 от 19 юли 2004 г. на МЗ и МОСВ за изискванията на които трябва да отговарят билкозаготовителните пунктове и складовете за билки и Наредба №2 от 20 януари 2004 г. на МОСВ за правилата и изисквания за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения.

Наредба №5 от 2004 г. на МЗ и МОСВ регламентира:

- изискванията, на които отговарят билкозаготовителните пунктове и/или складовете за билки;
- условията и редът, при които се организира и осъществява дейността по изкупуване, първична обработка и съхранение на билки. В нея са разгледани общите изисквания, на които трябва да отговаря билкозаготовителния пункт или склад за билки, изискванията по отношение на оборудването, документацията, първичната обработка, спаковането и етикитирането, съхранението и транспорта на билки.

Наредба №2 от 2004 г. на МОСВ урежда правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения. С нея се регламентират начините, инструментите и хигиенните изисквания при събирането на билки с оглед природосъобразно и устойчиво ползване на ресурсите им. Освен опазването на находицата с наредбата се цели и осигуряване на високо качество на събираните билки. Изискванията на тази наредба следва да се спазват стриктно от общинската администрация при издаването на позволителни за ползване.

Освен специализирания ресурсен закон – Закона за лечебните растения, към проблематиката на лечебните растения имат отношение и други два закона – Закона за биологичното разнообразие и Закона за защитените територии.

Законът за биологичното разнообразие урежда отношенията между държавата, общините, юридическите и физическите лица по опазването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие в Република България. То представлява многообразието на всички живи организми във всички форми на тяхната естествена организация, техните съобщества и местобитания, на екосистемите и процесите, които протичат в тях. Биологичното разнообразие е неразделна част от националното богатство и опазването му е приоритет и задължение за държавните и общинските органи и гражданите. Законът за биологичното разнообразие (ЗБР) определя защитените за територията на страната растителни видове – тези, включени в Приложение 3. Защитени от ЗБР са 61 вида лечебни растения. Видовете растения, обявени за защитени, съгласно ЗБР и попадащи в списъка на приложението към чл. 1 ал. 2 на ЗЛР се назват съобразно разпоредбите на ЗЛР, а именно:

Чл. 14 (2) За диворастящите защитени лечебни растения се забранява:

1. сеченето, брането, късането, изкореняването, хербализирането независимо от тяхното състояние и фаза на развитие;
2. унищожаването и увреждането на находицата им;
3. притежаването, пренасянето, търговията и изнасянето за граница в свежо или изсушено състояние на цели растения или на части от тях;
4. събирането на семена, луковици, кореница и други репродуктивни органи.

(3) За защитените лечебни растения се допускат изключения по ал. 2, т. 1, 3 и 4 със заповед на министъра на околната среда и водите, когато екземплярите са предназначени за:

1. проучвания от научни институции, създаване и попълване на колекции към природонаучни музеи, висши учебни заведения, ботанически градини и дендрариуми;
2. създаване на насаждения за култивирано отглеждане;
3. възстановяване на нарушените популации в естествената им среда или за повторното им въвеждане в природата.

Законът за защитените територии урежда категориите защитени територии, тяхното предназначение, режим на опазване и ползване, обявяване и управление. Защитените територии са предназначени за опазване на биологичното разнообразие в екосистемите и на естествените процеси, протичащи в тях, както и на характерни или забележителни обекти на неживата природа и пейзажи. Съгласно чл. 4 ал. 2 от ЗЗТ *Опазването и ползването на лечебните растения в защитените територии се уреждат с отделен закон – Закона за лечебните растения.*

Законът за защитените територии регламентира изискванията за опазване на биологичното разнообразие от лечебни растения в отделните категории защитени територии – резервати, национални паркове, природни забележителности и поддържани резервати, природни паркове и защитени местности (чл. 15 от ЗЗТ).

На територията на Община Пловдив се намират три защитени територии с категорията природна забележителност. Това са “Данов хълм” (“Сахат тепе”), “Хълм на Освободителите” (“Бунарджик”) и “Младежки хълм” (“Джендем тепе”), при стопанисването и управлението на които, Общината има следните задължения по Закона за лечебните растения

Чл. 15. (1) За опазване на биологичното разнообразие от лечебни растения в защитените територии и на естествените процеси във включващите ги екосистеми се спазват следните изисквания:

(3) При управлението на природните забележителности се предвиждат мерки за опазване на лечебните растения, чиито находища са на тяхна територия, в допълнение към мерките за опазване, укрепване и възстановяване на природните забележителности;

3. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И ОПИСАНИЕ

3.1. Биогеографска характеристика

Територията на Община Пловдив е разположена на 42° и $9'$ северна ширина и 25° и $45'$ източна дължина, в територията на биома на широколистните листопадни (летнозелени) и смесени гори на умерените ширини в Северното полукълбо и в Европейско-Западносибирската област на Палеарктичното биогеографско царство. Намира се на 160 m надморска височина.

Според биогеографското райониране на България (Груев, 1994), територията на общината попада в Среднобългарски район, подрайон на Горнотракийската низина. Намира се в централната част на Горнотракийската низина по двата бряга на р. Марица. Пловдивското поле е типична алувиална низина, формирана от р. Марица и нейните притоци. От северозапад се издигат възвишенията на Същинска и Сърнска Средна гора, на изток – Чирпанските възвищения. От юг полето е оградено от склона на Родопите.

стръмен и висок – около 1300 м н.в. От запад са източните склонове на Рила (1700-2100 m).

3.2. Абиотични фактори

Абиотичните фактори са основни средообразуващи фактори, определящи характера на растителността. Към тях се отнасят климатичните (светлина, топлина, вода, вятър), почвените (механичен състав, химични и физични свойства) и орографските (надморска височина, релеф и др.).

Климатични фактори

Според климатичната подялба на България (Ташков, 1982) територията на Община Пловдив попада в преходно-континенталната климатична област. В Горнотракийската низина преходноконтиненталният климат е типично изразен. Климатът на Пловдивското поле, в което е разположен градът има специфични климатични проявления, които формират неговия мезоклимат, отличаващ се с характерни особености. Релефът има съществено значение за формирането на местния климат. Характерно тук е не низината, а оградните планини и възвишения, които с полето формират една голяма коритовидна морфологична структура. Тази структура е "черупката" на пловдивския въздушен басейн и обуславя спецификата на физическите процеси в него (инверсии, преориентация на въздушния поток, "долината на бриза", фьон и др.). Най-характерно следствие от "черупката" са температурните инверсии. Градът също има своето влияние за формиране на собствения си микроклимат. Тепетата със своята височина, ориентация на склоновете, скалите и растителността, седловинните връзки между тях, падините поречието на р. Марица и най-ниска ивица районът около Гребния канал, формират специфичния микроклимат който в различните зони от територията е различен. Характеризира се със сравнително мека зима, но с неустойчивост на зимните температури – при фьон могат да достигнат до $+20^{\circ}$ С, а при температурни инверсии падат под -30 градуса. Лятото е горещо, есента – топла и продължителна, а пролетта – хладна, с чести слани. Средната годишна температура е $12,2^{\circ}$ С, а средната годишна амплитуда – $23,4^{\circ}$ С градуса. Абсолютните стойности, които имат много съществено значение за развитието на растителността са съответно $+41,9^{\circ}$ С (5 юли 1916 г.) и $-31,5^{\circ}$ С (януари 1942 г.).

През последните тридесет години се наблюдават значителни климатични различия в сравнение с периода до 70te години. Сезоните все повече се разминават, изчезват пролетта и есента, и от зимата след рязък скок на температурите се преминава направо в лятото. Наблюдава се общо покачване на зимните и летните температури.

Влажността на въздуха като показател на климата е в пряка зависимост от температурата на атмосферата, от овлажняването на постилащата новърхност и вятъра. Средната годишна относителна влажност в гр. Пловдив е 73%, най-висока е през декември - 86% и най-ниска през м. юли-август – 62%.

Количеството на годишните валежи, поради оградните планини е само 515 mm (под средните за страната) с максимум през лятото (144 mm) и минимум през зимата (115 mm). През последните десетилетия се наблюдава пролетен максимум на валежите и засушаване в останалите сезони, т.е. оформяне на два сезона – дъждовен и засушлив.

Геологичка характеристика

В географско отношение територията на Община Пловдив попада в обхвата на Тракийско-Странджанска природо-географска област – Горнотракийска подобласт – Пазарджишки-Пловдивски регион.

В геоморфологическо отношение районът е част от Преходнопланинската котловинна геоморфологичка област, като попада в териториите, заети от разчленени алувиални низини.

Според геоморфологите (Гъльбов и др., 1962), Община Пловдив попада в низинния височинен пояс (от 0 до 200 m н.в.) и в морфоструктурата на Балканидите. Горнотракийската низина е гребеновидно понижение, което през плиоцен е било дъно на езерни басейни, чиято основа е потънала в резултат на продължителни нагъвания. Горнотракийската котловинна морфоструктура е развита върху тектонска депресия, за чието оформяне главно роля е изиграл Маришкия дълбочинен разлом. Подложката е от две разломни системи, групирани в сноцове, със стъпаловидно пропадане. Амплитудата на пропадане е от 250 до 1000 m. В котловинната морфоструктура са образувани вътрешно котловинни възвищения – това са Пловдивските хълмове - най-високият „Младежки хълм“ (Джендем тепе) – 285,5 m н.в., „Хълм на Освободителите“ (Бунарджика) 265 m н.в., „Данов хълм“ (Сахат тепе) – 227 m н.в., Трихълмието (Тримонциум, състоящо се от Тексимтепе – 195 m н.в., Джамбазтепе – 212 m н.в. и Небеттепе – 207 m н.в., Марково тепе – 189 m н.в.

Върху силно разломения палеогенски релеф се е образувал Пловдивският гребен, който обхваща „Пловдивското поле“. Гребенът е изпълнен с алтерниращи пясъци, глини, чакъли, валуни и варовици. По самия Маришки разлом, в долната на р. Марица, се издига Пловдивският хорст, представен от сиенитните Пловдивски хълмове.

Почви

Почвената покривка е един от основните абиотични фактори, определящи характера на растителността. Образувана в продължение на милиони години, тя е междуенно звено между геолого-геоморфологичката основа, климатичните условия, динамиката на водата и растителността.

Според почвено – географското райониране на България, Община Пловдив попада в Южнобългарската ксеротермална почвена зона, която се поделя на няколко зонални почвени типове. В Горнотракийската низина са разпространени карбонантните и типични смолници, образувани върху водонепропускливи плиоценски езерни седименти и андезитни туфи и туфити, средиземноморско климатично влияние и незначителен наклон. Характеризират се с маломощен почвен хоризонт (45-60 cm), по-слабо

уилътнен хумусен хоризонт и с по-високо хумусно съдържание (3,5 - 4%) в сравнение с излужените смолници.

Почвите в Община Пловдив са почти ненарушени и по морфологичен строеж те не се отличават от естествените с изключение на повърхностните хоризонти. При тях се наблюдава изтощаване и влошаване на някои ценини агрохимични свойства.

Почвите в гр. Пловдив са "антрапогенни", типични за градска среда, с ясно изразени характерни особености, като по произход, състав и свойства съществено се различават от естествените почви. Те нямат нормален естествен профил, който обикновено е нарушен поради извършването на строителни, мелиоративни и укрепващи дейности. Пластовете в тях са със състав, зависещ от това кой, кога, какво е насипал. Не могат да се причислят към определен почвен тип, тъй като профилът не притежава характерните за почвите, образувани в резултат на естествен почвообразувателен процес. Притежават лек механичен състав, ниско съдържание на хумус, азот и фосфор. Усвоимата влага е много малка, поради високата водопропускливост и слабите им водозадържащи способности.

Почвите по пловдивските тепета са със силно скъсени профили – главно ринкери и литостоли, тъй като са образувани върху устойчиви на изветряне сиенити. При тях се наблюдават почвени различия и подтипове, но за всички е характерна ерозията, която застрашава целостта на почвената покривка и нейната функционалност.

3.3. Биологична характеристика

Във фитogeографско отношение Пловдив спада към Медитеренската провинция на Европейската широколистна област, която се характеризира с разпространението на ксеротермни гори от космат дъб (*Quercus pubescens*), благун (*Quercus frainetto*) и цер (*Quercus cerris*) и на мезофилни гори от летен дъб (*Quercus robur*) и полски бряст (*Ulmus minor*), разпространени в цялото тракийско поле и вече напълно унищожени и превърнати в обработвани земи. Долината на р. Марица е важен фитоклиматичен път за проникването от юг на север на редица по-южни (средиземноморски и субсредиземноморски) растителни видове, които се концентрират най-вече по терените с варовикова скална основа. За района на гр. Пловдив такива видове се срещат по хълмовете – Младежки хълм, Хълм на освободителите и Сахат тепе, а именно: червена хвойна (*Juniperus oxycedrus*), кукуч (пистация) (*Pistacia terebinthus*), румелийско лютиче (*Ranunculus rumelicus*), средиземноморски шпорец (*Delfinium halteratum*), румелийски кантарион (*Hypericum rumelicum*), бенедитска пресечка (*Cnicus benedictus*), храстовиден хрищел (смин) (*Jasminum fruticans*), както и отдавна унищожените ендемични видове подуточашково клинавче (*Astragalus physocalyx*) и четинест кантарион (*Hypericum setiferum*).

Съществена роля за характера на растителността в Община Пловдив е изиграла човешката дейност. Голяма част от площта на общината е била застата от горски съобщества, в които са преобладавали летен дъб и полски бряст, а

териториите с по-голяма надморска височина – стръмните и скалистите склоновете на хълмовете са били обрасли с храсталаци от пистация, червена хвойна, южна копривка (*Celtis australis*). Вековна дъбова гора се е намирала в района на запад от Младежки хълм и Бунарджика, чак до квартал Прослав, както и зад паметника “Скобелева майка” (Гъшаров, 1932). През последните две-три столетия тези горски масиви са били напълно унищожени. Но-късно (края на 19 век) е започнало залесяване в града с декоративни дървесни видове – акация, айлант, гледичия, софора, каталпа и др., което силно е променило характера на естествената флора и растителност в района на Пловдив. В оформените зелени паркови площи в градската среда естествените тревисти видове са изчезнали и са заменени от типични за такива местообитания рудерални елементи, като разклонена боянка (*Erysimum diffusum*), ленка (*Galium aparine*), дългоосилеста овсига (*Bromus sterilis*), врабчови чревца (*Stellaria media*), луковична ливадина (*Poa bulbosa*), тръскот (*Cynodon dactylon*) овчарска торбичка (*Capsella bursa-pastoris*), раннопролетна попова лъжичка (*Thlaspi praecox*), лечебна комунига (*Mellilotus officinalis*), полска детелина, (*Trifolium arvense*), сълнцегледа млечка (*Euphorbia helioscopia*), разперена метличина (*Centaurea diffusa*) и др., много от които представляват и лечебни растения. Наред с такива рудерални видове разпространени на съответните местообитания, на територията на Община Пловдив все още са запазени места, където се срещат растителни видове и съобщества, които могат да се отнесат към първичната растителност. Това са пловдивските хълмове – Младежки хълм, Данов хълм и Хълм на освободителите. Поради относителната си изолираност, географско положение и близостта до “Маришкия път” на медитеранското фитоклиматично влияние най-богат на такива видове и съобщества е Младежки хълм. Тук се срещат храстови съобщества от средиземноморски и субсредиземноморски растителни видове, като пистация, червена хвойна, южна копривка, храстовиден смил и по-рядко драка (*Paliurus aculeatus*), полски бряст, скален зърнастец (*Frangula alnus*).

4. ОСНОВНИ ТИПОВЕ ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ В ОБЩИНА ПЛОВДИВ

Въпреки че, проучваната територия обхваща главно урбанизирана градска среда и прилежащи към нея терени, благоприятното географско положение на града, влиянието на долината на р. Марица, играеща ролята на фитоклиматичен път за проникване на средиземноморско и субсредиземноморско влияние, както и наличието на площи, в които антропогенното въздействие е слабо изразено определят сравнително голямото многообразие от природни местообитания, в които се намират и находища на лечебни растения. Това са естествени или близки до естествените сухоземни или акваториални области, характеризиращи се с характерни абиотични и биотични особености, придаващи им специфичен облик и обезпечаващи развитието на видовете.

4.1. Характеристика на основните типове природни местообитания

За територията на Община Пловдив могат да се диференцират следните основни типове природни местообитания съгласно Директивата на Съвета на Европейската икономическа общност 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна, реси. включени в Приложение 1 на Закона за биологичното разнообразие:

1. Сладководни местообитания, в които се намират находища на водни, водолюбиви лечебни растения, отнасящи се към групата на хидро- и хигрофитите (поречието на р. Марица и влажните зони в близост до нея, напоителни и отводнителни канали, както и рибарниците край гр. Пловдив):

- *3130 Олиготрофни до мезотрофни стоящи води с растителност от Littorellatae unifloraе или Isoet-Nanojuncetea.*

Това природно местообитание в България е представено от два подтипа в зависимост от надморската височина, като на територията на Община Пловдив е представен втория подтип, а именно: *Низинни пионерни съобщества от едингодишни хигрофити, развиващи се върху изсъхващи влажни наноси (тип пясъци) през втората половина на лятото по бреговете на големите реки във вътрешността на страната (Марица, Тунджа).* Имат динамичен характер и всяка година се изменят в зависимост от водното ниво и от периода на засушаване. В Община Пловдив този подтип природно местообитание е представено по поречието на р. Марица.

- *3150 Естествениeutrofни езера с растителност от типа Magnopotamion или Hydrocharition.*

Към този тип природно местообитание се отнасят: *Водни площи с частично антропогенен произход, напр. изоставени наводнени баластриери,eutrofни до мезотрофни крайречни езера, старици, лимани, най-вече с мътни, богати на органика води. В тях се срещат много разнообразни хидрофитни съобщества. Разпространено е в цяла България, основно в ниските райони, най-вече в Тракийската и Дунавската низина.*

В Община Пловдив това природно местообитание е представено по поречието на р. Марица бивши изоставени баластриери, стари речни корита и разклонения, рибарниците край гр. Пловдив, напоителни и отводнителни канали и др.

2. Естествени или полуестествени тревни формации, в които се намират находищата на мезофитни и ксерофитни, главно тревисти лечебни растения (необработвани земеделски земи, синури, ивици край пътища и др.)

- 6220 псевдостепи с житни и едногодишни растения от клас *Thero-Brachypodietea*.

Към това природно местообитание се отнасят ксеротермни тревни съобщества с преобладаване на едногодишни растения, сред които представители на родовете Млечка (*Euphorbia*), Плюскавиче (*Silene*), Челебитка (*Nigella*), Горицвет (*Adonis*), Лен (*Linum*), Мак (*Papaver*), Детелина (*Trifolium*) и геофити от родовете Лук (*Allium*), Кукучиче грозде (*Muscari*), ромулея, пролетка (*Romulea*) и др. Среща се локално по сухи ерозирани терени в Южна България, в райони с изразено средиземноморско климатично влияние, вкл. и долината на р. Марица.

В Община Пловдив това природно местообитание е представено главно извън регулационните граници на гр. Пловдив – необработвани земеделски земи, синури, ивици край пътища и др.

3. Горски местообитания, в които се намират находищата на сенколюбиви тревисти и храстови лечебни растения (крайречните горски съобщества по р. Марица, р. Първенецка (парк "Отдих и култура" край гребния канал) и р. Паячник, запазените естествени и полуестествени горски екосистеми по пловдивските хълмове и най-вече Младежки хълм и др.)

- 92AO Крайречни галерии от бяла върба (*Salix alba*) и бяла топола (*Populus alba*)

Към този тип природно местообитание се отнасят крайречни горски съобщества с доминиране на бяла върба (*Salix alba*), крехка върба (*Salix fragilis*), бяла топола (*Populus alba*), черна топола (*Populus nigra*), а в храстовия етаж кучешки дрян (*Cornus sanguinea*), червена калина (*Viburnum opulus*) и елиовиден зърнастец (*Frangula alnus*). Разпространени са на преувлажнени места край реките в низините в южните части на страната, но най-вече край реките Марица, Струма, Места, Тунджа.

В Община Пловдив това природно местообитание е представено по поречието на р. Марица, край устието на р. Първенецка (парк "Отдих и култура" край гребния канал) и частично по поречието на р. Паячник.

- 9560 Ендемични гори от *Juniperus spp.*

Към този тип природно местообитание се отнасят силно разредени средиземноморски горски съобщества с доминиране на дърводвидна хвойна (*Juniperus exelsa*) –

асоциация жълт равнец-дървовидна хвойна (Achilleo-clypeolatae- Juniperus exelsae). Среца се по ерозирати склонове до 600 m н.в. с ерозирали почви и множество скални разкрития. Имат богат видов състав, включващ редица средиземноморски и ендемични таксони.

Това местообитание е представено частично в южния и отчасти източния и югозападния склон на Младежкия хълм, където поради недостъпността на стръмните склонове и сипей средата е била по-слабо антропогенно повлияна.

Тъй като проучваната територия обхваща главно урбанизирана градска среда и прилежащата към нея извън регулатационна площ, при описаните по-горе природни местообитания се наблюдават изменения от основния тип, които са различни в зависимост от степента на проявеното антропогенно влияние. Освен това на територията на община се наблюдават и местообитания, типични за урбанизираната градска среда, които не могат да бъдат отнесени към естествените (съгласно Директива 92/43/EС, респ. ЗБР), но в тях също се намират находища на лечебни растения, а именно:

- Парковите площи, отнасящи се към зелената система на града. В тези територии, създадени и поддържани от дългогодишната човешка дейност се намират находища на лечебни растения от рудерален тип.
- Обработвани земеделски земи на Община Пловдив, разположени извън регулатационните граници на града, в които се намират находища на тревисти, светлолюбиви лечебни растения, включително и такива отнасящи се към плевелните.

4.2. Площно разпределение и собственост

Общата площ на Община Пловдив е 101981 дка. Площното разпределение по видове земи и собственост по данни от края на 2006 г. е следното:

1. Земеделски земи – общо 54651,834 дка.

1. Видове собственост:

- общавска публична – 1343,675 дка
- общавска частна – 5674,235 дка
- частна – 32831,203 дка
- смесена – 1315,118 дка
- на юридически лица – 2600,209 дка
- временно стопанисвани от общината – 621,377 дка
- на чуждестранни лица – 169,575 дка
- на религиозни организации – 59,18 дка
- държавна публична – 1532,924 дка
- държавна частна – 8504,338 дка.

II. Земи в регулативните граници – общо 47329,166 дка.

5. ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

5.1. Нормативна уредба

Законът за лечебните растения се прилага за всички видове, включени в Приложение 1 към чл. 1 ал. 2. В приложението фигурират 739 растителни вида. Основната част от тях (658 вида) се отнасят към покритосеменните растения (*Magnoliophyta*). Останалата част от тях се разпределят между напараторвидните (*Polypodiophyta*), представени с 14 вида, голосеменните (*Pinophyta*) с 9 вида, хвощовите (5 вида) и плауновите (*Lycopodiophyta*) с 3 вида. В списъка с по един представител са включени водораслите (*Cystoseira barbata*) и лихенизираните гъби (*Cetraria islandica*).

5.2. Категории лечебни растения

Сред растителните видове, включени в Приложение 1, според закона се диференцират три категории лечебни растения:

1. Защитени лечебни растения – 61 вида, фигуриращи в Приложение 3 на Закон за биологичното разнообразие;
2. Лечебни растения под специален режим на опазване и ползване – към настоящия момент общо 35 вида, съгласно Заповед №РД-71/07.02.2007 г. на МОСВ;
3. Лечебни растения, които могат да се събират свободно при спазване на законовите изисквания - останалите 643 вида от приложението към закона.

1. За защитени за територията на страната лечебни растения са определени тези видове, които попадат в Приложение 3 на Закона за биологичното разнообразие. Тези лечебни растения се опазват съгласно разпоредбите на ЗЛР. За тях е абсолютно забранено събирането, късането, изкореняването, хербаризирането независимо от тяхното състояние и фаза на развитие, унищожаването и увреждането на находищата им; притежаването, пренасянето, търговията и изнасянето зад граница в свежо или изсушенено състояние на цели растения или на части от тях; събирането на семена, луковици, коренища и други репродуктивни органи.

ЗАКОНЪТ ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ ПРИЛОЖЕНИЕ 1 ОТ 1 АПРЕЛ 2007 Г. ЗАПОВЕД от 14 април 2007 г. наименование: (Държавно лесничество, Община, Областен управител, Дирекция на национален парк).	СТИМО избр
---	------------

Изключения от забраните по чл. 14 ал. 2 от ЗЛР се допускат само със заповед на Министъра на околната среда и водите, в случаите, когато екземплярите от защитени лечебни растения са предназначени за проучвания от научни

организации, създаване и попълване на колекции към природонаучни музеи, висши учебни заведения, ботанически градини и дендрариуми; създаване на насаждения за култивирано отглеждане и за възстановяване на нарушенни популации в естествената им среда.

2. Лечебни растения под специален режим на опазване и ползване

Съгласно чл. 10 от ЗЛР, под специален режим се поставят диворастящи лечебни растения, когато биологичното разнообразие или ресурсите им проявяват трайна тенденция към намаляване или има опасност от проявяване на такава тенденция. Специалният режим обхваща:

1. забрана за събиране на билки за определен период от естествените находища на видовете от територията на цялата страна, отделни райони или единични находища;
2. определяне на годишно допустимо за събиране количество билки по райони или находища.

Лечебните растения под специален режим на опазване и ползване се определят ежегодно със Заповед на Министъра на околната среда и водите до 10 февруари, която се публикува в Държавен вестник. Според тази заповед са определени две категории лечебни растения:

1. видове, забранени за събиране от естествените находища за територията на цялата страна;
2. видове, за които са определени допустими за събиране количества билки от естествените находища (кг сухо тегло).

Според Заповед №РД-71/07.02.2007 г. на МОСВ лечебните растения под специален режим на опазване и ползване за 2007 г. са общо 35 вида, като в първата категория попадат 25 вида, а във втората – 10 вида. (*През последните години броя и видовете под специален режим се запазват относително постоянни*).

Видовете лечебни растения, за които е забранено събирането на билки от естествените им находища на територията на цялата страна са следните:

жълтикник (жълтикник)	ресенка (<i>Cinchona</i> sp.)
жълтикник (жълтикник)	сандердиния (<i>Sanderinia</i> sp.)
бънлив епокидий	тънък листник (<i>Teucrium heterophyllum</i>)
бънлив епокидий	валериана (<i>Valeriana</i> sp.)
занесен болести (жълтикник)	зелен листник (<i>Aculeatus</i> sp.)
занесен болести (жълтикник)	асplenium (<i>Asplenium</i> sp.)
жълтикник (жълтикник)	изария (изария) (<i>Iridaea islandica</i>)
жълтикник (жълтикник)	лечебна смърчка (<i>Smilax officinalis</i>)
жълтикник (жълтикник)	лека сиренка (<i>Lilium tenuifolium</i>)
жълтикник (жълтикник)	ливия (ливия) (<i>Livia Turga</i>)
жълтикник (жълтикник)	пратики (<i>Pratia</i> sp.)
леко грозе (леко грозе)	хилос (хилос) (<i>Hylotelephium</i> sp.)
Макария със зъбче (Макария със зъбче)	макария (макария) (<i>Majalis</i> sp.)

мат обят (*Lithospermum E.*)

Спарнорика жълта - мак (*Glaucium flavum L.*)

Син сантинос - синя смърдия (*Smyrlia santonica L.*)

Бирински чай - багрица (*Scardica Griseb.*)

Бадемка панталека (*Angelica pannicifolia* Kar)

Идаун бука (жълт) (*Huxorodium clavatum* L.)

Чубров бояд (*Cochlearia officinalis* L., ssp. *Nigra* (L.) Besser)

Лук - лечебна (*Allium officinale L.*)

Лук - луковицата (*Allium sativum L.*)

Лук - жълт (*Allium sativum L.*)

Лук - киперния (киперник) - идаун - лук - киперник (*Allium sativum L.*)

Лук - селария (*Allium sativum L.*)

Лук - селария (*Allium sativum L.*)

Видовете, лечебни растения, за които се определят допустими за събиране количества билки от естествените находища са:

Божур червен (*Paeonia peregrina Mill.*)

Зърнастец елиновиден (*Frangula alnus Mill.*)

Изгника лечебна (*Primula veris L.*)

Лазаркиня, еньовче ароматно (*Galium odoratum (L.) Scop.*)

Лудо биле, старо биле (*Atropa belladonna L.*)

Ранилист лечебен (*Betonica officinalis L.*)

Репетка безстъблена (*Carlina acanthifolia All.*)

Гъстига лютивица (*Sedum acre L.*)

Трън кисел (*Berberis vulgaris L.*)

Шапиче (*Alchemilla vulgaris complex*)

За лечебните растения, за които се определят ежегодно допустими за събиране количества билки от естествените находища, чрез ЗЛР, Заповед №РД-88/16.02.2001 г. на МОСВ и ежегодната Заповед на МОСВ за специалния режим на опазване и ползване са регламентирани следните условия и ред за ползване:

1. В срок до 31 декември на предходната година физическите и/или юридическите лица, заявяват в съответната Регионална инспекция по околната среда и водите (РИОСВ) видовете билки и количествата от тях, които желаят да ползват;
2. Регионалните инспекции по околната среда и водите изпращат получените в законоустановения срок заявки в МОСВ;
3. В срок до 10 февруари Министърът на ОСВ издава ежегодната заповед за лечебните растения под специален режим на опазване и ползване, в която са определени и допустимите за събиране количества билки по райони;
4. Разпределението на отпуснатите за всеки район количества билки (квоти) се извършва със Заповед на Директора на съответната РИОСВ в срок до 28 февруари, по следния ред:

- Директора на РИОСВ назначава комисия, в която участват представители на Държавните лесничейства, Общините и

Областните управи, както и физическите и юридическите лица – заявители, но без право на глас;

- За да бъдат допуснати до разпределение на заявлените количества билки, физическите и/или юридическите лица трябва да отговарят на следните условия:

- да имат регистриран билказаготовителен пункт на територията на съответната РИОСВ, който да отговаря на изискванията на *Наредба №5/19 юли 2004 г. на МЗ и МОСВ за изискванията на които трябва да отговарят билказаготовителните пунктове и складове за билки*;
  - да не са извършили нарушения на специалния режим през предходната година;
  - да са подали заявките в съответната РИОСВ в законоустановения срок – до 31.12. на предходната година.
- На комисията се извършва разпределение сред билказаготовителите на количествата билки, определени в Заповедта на МОСВ за съответната година, съгласно изискванията на т. 5 от Заповед №РД-88/16.02.2001 г. на МОСВ:
  - Въз основа на извършеното разпределение от комисията, на Заповед №РД-88/16.02.2001 г. на МОСВ и ежегодната Заповед на Министъра на ОСВ за лечебните растения под специален режим на опазване и ползване, съгласно изискванията на чл. 10 (5) от ЗЛР, Директорът на съответната РИОСВ издава заповед за разпределението на допустимите количества билки под специален режим за съответния район.

Във връзка с гореописаното може да се направят следните заключения.

1. Забранено е събирането, изкупуването, първичната обработка и търговията с билки от лечебни растения под специален режим на опазване и ползване в нарушение на Заповедта по чл. 10, ал. 2 от ЗЛР.
2. Събирането от естествените находища, изкупуването, първичната обработка и търговията с билките от лечебни растения, за които са определени допустими за събиране количества за даден район (област) може да се извърши само от билказаготовителите, които фигурират в Заповедта на Директора на съответната РИОСВ, съгл. чл. 10 ал. 5 от ЗЛР.
3. Билказаготовителите, на които със Заповедта на Директора на РИОСВ са разпределени определени количества билки нямат право да ги надвишават, да ги събират извън района, за който са определени, както и да осъществяват ползване на други видове лечебни растения под специален режим, освен тези които са разпределени на тях.
4. За видовете лечебни растения под специален режим на опазване и ползване, определяни в ежегодната заповед на МОСВ е разрешено ползването за «лични нужди» (*количества билки в свежо състояние, събрани от едно лице в рамките на един ден*), които според допълнителните разпоредби на ЗЛР са:
  - а) корени, коренища, луковици или грудки - до 1 кг;

- б) стръкове - до 2 кг;
- в) листа - до 1 кг;
- г) кори - до 0,5 кг;
- д) цветове - до 0,5 кг;
- е) семена - до 0,1 кг;
- ж) плодове - до 10 кг;
- з) пънки - до 0,5 кг;
- и) талус - до 1 кг.

5. Забраните на Заповедта на МОСВ по чл. 10 ал. 2 за специалния режим на опазване и ползване важат само за лечебните растения, събиращи от естествените находища. Когато билките са добивани от култивирани находища на такива лечебни растения, това се доказва с удостоверение, издадено от общината.

Билките, събрани от лечебни растения под специален режим, се придрежават до крайния потребител със следните документи:

- 1. Заповед на Директора на Регионалната инспекция по околната среда и водите по чл. 10, ал. 5, когато билките са събрани от естествените им находища;**
- 2. Удостоверение, издадено от общината, когато билките са събрани от култивирани лечебни растения;**
- 3. Позволителното за ползване на билки по чл. 21, ал. 2.**

За лечебни растения под специален режим създава се и издава и/или
недокументирано създаване на земеделски и сърцевидни растения от общината
или институт (Държавно лесничество, Община, Областен управител,
Дирекция на национален парк) въз основа на Заповедта по чл.
от ЗДР

6. ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА ПЛОВДИВ И СЪСТОЯНИЕ НА РЕСУРСИТЕ ИМ

6.1. Еколо-биологична характеристика на лечебните растения

Шипка обикновена

Rosa canina L.

Сем. Розоцветни

Fam. Rosaceae

Описание. Силно бодлив храст, висок до 3 (7) м., с дълги извити клони покрити с твърди сърповидно извити шипове. Листата са последователни, нечифтоперести с елептични листчета, остро назъбени и голи. Цветовете са розови или бели, единични или събрани на групи. Плодът е месест, яркочервен, пълен отвътре с четинести власинки и жълтеникави и твърди семена. Цъфти м. май-юли, а плодовете узряват през есента. Размножава се вегетативно и чрез семена.

Разпространение. Расте из храсталаци, редки гори, тревисти терени, покрай речни тераси край канали, пътища, по синури, пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се плодовете (*Fructus Rosae*), които се берат след узряването им, когато са придобили оранжево-червен цвят от м. август - септември до падане на слани.

Начин на събиране. Брането на плодовете се извършва ръчно или със специални шинкоберачки (кутии с метални гребени на дълги ръкохватки). Събранныте плодове се насыпват, без натъпкване в съдове, непозволяващи намачкването и повреждането им.

Внимание:

Необходимо да се избегнат бързо съхнене и отваряне на плодовете храстът или къщата ще изгори.
Плодовете не се берат преди съборването им, а след като паднат.

Възможности за ползване. Шипката е с изключителна жизненост и големи репродуктивни способности, поради което не се налагат режими на ограничения в ползването.

Действие. Билката имаavitaminозно антискорбутно, адстригентно, хологотично и диуретично действие.

Къпина

Rubus sp. diversae

Сем. Розоцветни

Fam. Rosaceae

Описание. Кънината се описва като сборен вид с много видове, подвидове, вариетети и форми. У нас са разпространени 44 вида. Те са бодливи, храстовидни растения с дълги полегати или катерливи, вдървенели стъбла покрити с твърди шипчета. Листата са нечифтоперести с по 3 - 7 листчета с дръжка, голи или влакнести, назъбени, заострени към върха. Цветовете са бели, събрани гроздовидни съцветия. Плодът е сборен, съставен от многобройни месести костилкови плодчета, който при пълно узряване става черен. Щъфти май-октомври, а плодовете започват да узряват в края на лятото. Размножава се вегетативно и чрез семена.

Разпространение. Расте из храсталаци, гори, тревисти терени, покрай речни тераси край канали, пътища, по синури, пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата (*Folium Rubis sp.*) и плодовете (*Fructus Rubis sp.*). Листата се берат през лятото, а плодовете след пълното им узряване.

Начин на събиране. Брането на листа се извършва само в сухо време, след вдигане на росата. Откъсват се с ръка или се отрязват с ножица или нож само развитите листа със запазен зелен цвят. Набраната билка се поставя в кошове или насици в превозно средство без да се тъпче. Плодовете се берат ръчно след пълното им узряване. Набраните кънини се поставят в съдове непозволяващи намачкването им. Не трябва да се използват метални съдове, тъй като плодовете се окисляват.

Съвети

Съветът е да се използва листата на кънината във времето, когато събирането съвършива без цветове и плодове на кънината, когато всички листа са отляти.

Листата се берат и се използват във времето.

Възможности за ползване. Кънината е с изключителна жизненост и големи репродуктивни способности, поради което не се налагат режими на ограничения в ползването.

Действие. Билката има запичащо, кръвоспиращо, противовъзпалително и фитонцидно действие.

Глог червен

Crataegus monogyna Jacq..

Сем. Розоцветни

Fam. Rosaceae

Описание. Бодлив храст, рядко дърво висок до 5 (8) м, с гладка сивокафява кора. Бодлите са сравнително малки от 0.5 до 2 см, понякога облистени. Листата са последователни, най-често разсечени на 3 - 5 дяла, неравномерно назъбени, но в повечето случаи заоблени. Цветовете са бели, събрани в щитовидни съцветия. Плодът е червен, тончест, месест, с една костишка. Цъфти през пролетта – април - юни, а плодовете узряват през есента – септември - ноември. Размножава се чрез семена.

Разпространение. Расте из храсталаци, разредени гори, предимно в покрайнините им, хълмисти терени, покрай речни тераси край канали, пътища, по синури, пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата с цветовете (*Flos et Folium Crataegi*), само листата (*Folium Crataegi*) и плодовете (*Fructus Crataegi*). Листата с цветовете се събират по време на начален цъфтеж (април - юни), когато само единични цветове в съцветията са разтворени. Листата от глог се събират през лятото (юли - август), след цъфтежа, когато са добре развити и зелени на цвят. Плодът на червения глог се събира през есента (септември - ноември), когато е добре узрял с червен цвят.

Начин на събиране. Брането на листа с цветовете се извършва само в сухо време, след вдигане на росата. От върхните цветни клонки се откъсват с ръка целите щитовидни съцветия с прикрепените към тях листа и къса до 2 см дръжка. Набраните съцветия се поставят рехаво в кошове без мачкане. Листата от глог червен се събират в сухо време като се откъсват с ръце заедно с листната дръжка, само развитите листа със запазен зелен цвят. Набраната билка се поставя рехаво в кошове или насино в превозно средство без да се тъпче. Плодовете се берат ръчно заедно с плодните дръжки след пълното им узряване. Набраните глобинки се поставят в съдове непозволяващи намачкането им.

Внимание:

Листа, че на листа съществува съдържание на алкалоиди, които са опасни за здравето. Тези алкалоиди са опасни за здравето на човека и животните.

Листата са опасни за здравето на човека и животните.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки - листата с цветовете (*Flos et Folium Crataegi*) и само листата (*Folium Crataegi*) от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. За брането на плодовете (*Fructus Crataegi*) не се налагат ограничения.

Действие. Листата с цветовете и листата имат кардиотонично, съдоразширяващо, понижаващо артериалното налягане и седативно действие. Издът на червения глоб притежава кардиотонично, р-витаминно, противотуморно и адстрингентно действие.

Жълт кантарион

(звъника, лечебна звъника, порезниче)

Hypericum perforatum L.

Сем. Звъникови

Fam. Hypericaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с хоризонтално пъзящо коренище. Стъблата са изправени или в основата възходящи, 20 - 100 см високи, цилиндрични с две надлъжни ребра, голи в горната си част силно разклонени. Листата срещуположни, без дръжки, приседнали, овално елипсовидни до овално ланцетни, целокрайни, дълги 2 - 3 см. Цветовете са жълти до оранжеви, разположени на върха на стъблото. Цъфти от май до септември. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по сухи тревисти места из храсталаци, разредени гори, покрай речни тераси край канали, пътища, по синури, пустесии земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част - стрък от жълт кантарион (*Herba Hyperici*). Събира се в началото и по време на цъфтежа (май - септември).

Начин на събиране. Събирането на билката се извършва в сухо време, като се отрязва с остър нож или сърп облистените стъбла с цветовете на дължина до 20 см от върха на растението. Набраните стръкове се поставят рехаво в кошове или касети без да се тъпчат.

Внимание:

• изкуствен растениен
• събират по същите места и същите време – ръчни стръкове

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превиши 70 %.

Действие. Билката притежава противовъзпалително, регенеративно, антибиотично, противовирусно, капиляроукрепващо и антидепресивно действие.

Конски кестен

(див кестен)

Aesculus hippocastanum L.

Сем. Конскоустенови

Fam. Hippocastanaceae

Описание. Високо до 30 м дърво с конусовидна корона. Стъблото е със сивокафява кора. Листата са срещуположни, сложни, съставени от 5 до 9 длановидно разположени приседнали листчета достигащи до 20 см дължина. Цветовете са бели, с червеникаво или жълто петно събрани в конусовидни, изправени, големи гроздовидни съцветия. Повечето цветове в съцветието са мъжки, а само няколко са двуполови или женски. Плодът е сферична зелена разпуклива кутийка, покрита с бодли. Съдържа 1-3 седри кафяви семена, които са покрити с твърда кожеста обвивка. Цъфти през пролетта - април-май, а плодовете узряват през есента.-септември-октомври. Размножава се със семена.

Разпространение. Естествено находище на конски кестен в България има само в Преславския балкан. Като декоративно дърво е разпространено масово по парковете в населните места и край пътищата.

Употребляема част. Период и фаза на събиране. Използват се семената (*Semen Hippocastani*). Събират се през септември - октомври, след разпукването на зелената им обвивка, когато са изцяло оцветени в кафяво.

Начин на събиране. Семената (кестените) се берат след пълната им узряване, само в сухо време, като се събират от земята след отварянето на плодните кутийки.

Използване

Събраните семена се съхраняват в сухо място на температура до 25°C и съвръхва без влага.

Събраните семена се съхраняват в сухо място.

Събраните семена се съхраняват в сухо място.

Възможности за ползване. При спазване начините на събиране на семената (кестените), не се налагат режими на ограничения в ползването.

Действие. Билката има венотично, противовъзпалително, капиляроукрепващо и обезболяващо действие. Намалява увеличената склонност към кръвосъсирване и образуване на съсиреци.

Жиловлек теснолист

(дълголистен жиловлек, ланцетовиден

жиловлек, остролистен жиловлек)

Plantago lanceolata L.

Сем. Жиловлекови

Fam. *Plantaginaceae*

Описание. Многогодишно тревисто растение с късо вертикално коренище и безлистно цветоносно стъбло, високо 10-30 см. Листата са с къси дръжки разположени в приосновна розетка, ланцетни, целокрайни с 3-7 почти усноредни изпъкнали жилки. Цветовете са дребни, белезникави, събрани в гъст цилиндричен клас, дълъг 1-5 см. Плодът е двугнездна кутийка с по едно семе във всяко гнездо. Цъфти от м. май до септември. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по сухи и умерено влажни тревисти и песъчливи места покрай речни тераси край канали, пътища, огради, по синури, обработвани и пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата – лист от жиловлек теснолист (*Folium Plantaginis lanceolatae*). Събират се по време на цъфтежа, когато листата са напълно развити, от м. май до септември.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време, като се отрязват с оствър нож само добре развитите и зелени листа. Набраната билка се поставя рехаво в кошници, копове или касети без да се тыпче.

Бланширане:

Събираните листа се изкутайват ръчно със съдържанието на вода и се отрязват членка по 10-15 см дължина.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превиши 70 %.

Действие. Билката има омекчаващо, противоязвено, диуретично, антихеморагично, слабително, противомикробно и противовирусно действие.

Жиловлек широколист

(широколист жиловлек, едролистен

жиловлек, голям жиловлек)

Plantago major L.

Сем. Жиловлекови

Fam. *Plantaginaceae*

Описание. Многогодишно тревисто растение с късо дебело коренище и безлистно цветоносно стъбло, високо 10 - 25 см. Листата са разположени, разположени в приосновна розетка, с дъги почти колкото петурата листни дръжки. Петурите са яйцевидни, целокрайни, с 3 - 9 дъговидно извити жилки. Цветовете са дребни, светлокрафяви, събрани в гъст цилиндричен клас, дъги почти колкото цветоносното стъбло. Плодът е двугнездна кутийка с 4 - 34 елипсовидни семена. Цъфти от м. юни до октомври. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по влажни тревисти и пъсъчливи места, покрай речни тераси край канали, пътища, огради, по синури, обработвани и пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата – лист от жиловлек широколист (*Folium Plantaginis majoris*). Събират се по време на цъфтежа когато листата са напълно развити, от юни до септември.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време, като се отрязват с остър нож само добре развитите и зелени листа. Набраната билка се поставя рехаво в кошници, кошове или касети без да се тъпче.

Използване

Събираните листа са изсушавани

и отрязват сякани със здрава стебла.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превиши 70 %.

Действие. Билката има омекчаващо, противоязвено, диуретично, антihеморагично, слабително, противомикробно и противовирусно действие.

Бъз черен

(дървесен бъз, черен бъз)

Sambucus nigra L.

Сем. Бъзови

Fam. Caprifoliaceae

Описание. Храст или дърво висок до 6 (10) м. със сива кора и бяла мека сърцевина. Листата са срещуположни, сложни нечифтоперести с 3 - 7 продълговато яйцевидни, заострени и назъбени листчета. Цветовете са жълтеникаво-бели, събрани в многоцветни щитовидни съцветия до 20 см диаметър. Плодът е сферична, сочна черновиолетова ягода, най-често с три кафяви семена. Цъфти през май-юни, а плодовете узряват в края на лятото и началото на есента-август.-септември. Размножава се чрез семена и вегетативно.

Разпространение. Расте из влажни места, разредени широколистни гори, хълмисти терени, покрай речни тераси край канали, пътища, по синури и др., почти винаги в близост до населени места.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се като билки цвят от бъз черен (*Flos Sambuci nigri*), само листата (*Folium Sambuci nigri*) и плодовете (*Fructus Sambuci nigri*). Цветовете се събират по време на цъфтеж (май - юни), когато не всички цветове в съцветията са разтворени. Листата от черния бъз се събират през лятото (юни - юли), по време на цъфтежа и след него, когато са добре развити и зелени на цвят. Плодът се събира в края на лятото и началото на есента (август - септември), когато е напълно узрял с черновиолетов цвят отвън и тъмночервен отвътре.

Начин на събиране. Брането на цветовете се извършва само в сухо време, след вдигане на росата. Целите съцветия се откъсват с ръка или с ножици. Набраните съцветия се поставят рехаво в кошници, кошове или касети без мачкане. Листата се събират също в сухо време. Отрязва се с нож или ножица целия лист и от общата дръжка се откъсват съставните листчета. Набраната билка се поставя рехаво в кошове или насищно в превозно средство без да се тъпче. Плодовете се берат ръчно, като се отрязва с нож или ножица общата им дръжка (цялото съцветие) заедно с плодните дръжки след пълното им узряване. Поставят в съдове непозволявани намачкването им.

Билкарство

Съществува и метод за събиране на цветовете, който не позволява да се извърши отсичане на целите съцветия.

Цветовете се отсичат със същите съцветия, като се извърши отсичане на дръжките.

Плодовете се берат неузрелите, зелени.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки - цветовете (*Flos Sambuci nigri*) и само листата (*Folium Sambuci nigri*) от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. За брането на плодовете (*Fructus Sambuci nigri*) не се налагат ограничения.

Действие. Цветовете имат потогонно, омекчаващо и диуретично. Листата действат слабително и диуретично, но се прилагат предимно външно при обриви, ревматизъм и др. Плодовете също имат слабително и диуретично действие.

Бъзак

(тревист бъз, бъзовляк, бъзуняк)
Sambucus ebulus L.

Сем. Бъзови
Fam. Caprifoliaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с дълго, пълзящо, силно разклонено коренище. Стъблото е изправено, 100 - 200 см високо, в горната си част разклонено, с мека бяла сърцевина. Листата са срещуположни, нечифтоперести с 5 - 13 продълговати, заострени и напилени листчета. Цветовете са бели или бледорозови, събрани във връхни щитовидни съцветия- метлица. Плодът е сферичен, тъмносин до черновиолетов, сочен с три костилици. Цъфти през юни - юли, а плодовете узряват през есента - септември - октомври. Размножава се чрез семена и вегетативно.

Разпространение. Расте масово в плътни популации на най-различни места: разредени широколистни гори, хълмисти терени, покрай речни тераси, край канали, пътища, по синури, обработвани и необработвани земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се като билки корен и коренище от бъзак (*Radix et Rhizoma Ebuli*) и плодовете (*Fructus Ebuli*). Корените и коренищата на бъзака се събират през есента (октомври - ноември), след узряването на плодовете. Плодовете се събират в края на лятото и началото на есента (август - септември), когато са напълно узрели, придобили тъмносиньо обагряне.

Начин на събиране. Корените и коренищата се изкопават с лопата или мотика, най-добре след дъжд, ако почвата е много твърда. Изчистват се от пръста и се отрязват надземните части. Плодовете се берат ръчно, като се отрязва с нож или ножица цялото съплодие с част от общата дръжка. Поставя се в съдове, непозволяващи намачкването им.

<u>Информация</u>	<u>При какви състояния растение</u>	<u>При други манипулации</u>
	<u>използването</u>	<u>използването</u>
	<u>използването</u>	<u>използването</u>

Възможности за ползване. Видът е повсеместно разпространен, с висока жизненост и изключителна размножителна способност, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползване.

Действие. Билката има потогонно, антисептично, тонизиращо, слабително и диуретично действие.

Трънка

(трънкосливка, прунка, тръника, черен трън)
Prunus spinosa L.

Сем. Розоцветни
Fam. Rosaceae

Описание. Силно разклонен бодлив храст, висок 1 - 3 м, рядко до 5 м. развиващ многобройни коренови издънки. Клоните са тъмносиви, преплетени и покрити с тръни. Листата са последователни, с къси дръжки, елипсовидни до обратно яйцевидни, назъбени. Цветовете са бели, най-често единични с дълги дръжки, появяват се преди разлистването. Плодът е костицков, кълбовиден, тъмносин със синкав въсъчен налеп и стипчив вкус. Цъфти през ранна пролет: март - април, а плодовете узряват през есента - септември - ноември. Размножава се чрез семена и вегетативно.

Разпространение. Расте из храсталаци, разредени гори, предимно в покрайнините им, хълмисти терени, покрай речни тераси, край канали, пътища, по синури, пустеещи земеделски земи и др.

Употребляема част. Период и фаза на събиране. Използват се цветовете (*Flos Pruni spinosae*) и плодовете (*Fructus Pruni spinosae*). Цветовете се събират по време на цъфтеж (март – април). Плодът на червения глог се събира през есента (септември - ноември), когато е добре узрял с тъмносин до синьочерен цвят.

Начин на събиране. Цветовете се берат само в сухо време, след вдигане на росата, с ръце. Набраните цветове се поставят рехаво в кошове без мачкане. Плодовете се берат ръчно, без плодните дръжки след пълното им узряване. При по-големи и плътни находища се допуска бране чрез очукване. Набраните трънки се поставят в съдове, непозволяващи намачкването им.

Използване:

Често се използва като лекарство за лечение на заболявания на кръвта и на чревната система. Используется для лечения болезней кровеносной системы и пищеварительного аппарата.

Възможности за ползване. Видът е повсеместно разпространен и с висока жизненост, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползване.

Действие. Цветовете имат лаксативно, диуретично и успокояващо действие. Плодът на трънката притежава адструнгентно действие.

Трабузан

(бабини зъби, бабици, гъскини зъби)
Tribulus terrestris L.

Сем. Зигофилови

Fam. Zygophyllaceae

Описание. Едногодишно тревисто растение с много бойни, тънки, също разклонени, стелещи се стъбла, покрити с власинки. Листата са чифтонерести, срещуоположни, елипсовидни, несиметрични в основата, покрити с белезникави власинки. Цветовете са жълти, дребни, единични, разположени в пазните на листата. Плодът се разпада след узряване на 5 покрити с остри шипове орехчета. Цъфти и образува плодове през периода от м. юли до октомври. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по песъчливи и каменисти места, покрай речни тераси край канали, пътища, огради, по синури, обработвани и пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част стрък от трабузан (*Herba Tribulus terrestris*). Събира се по време на цъфтеж от юли до октомври.

Начин на събиране. Събира се цялата надземна облистена част на растението като се отрязват в основата стелещите се стъбла с мотика или друг подходящ инструмент. Набраната билка се поставя кошове или насипно в превозно средство.

Възможности за ползване. Репродуктивните възможности на вида са високи, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползването.

Действие. Билката има половостимулиращо, диуретично и слабо противомикробно действие.

Слез

(божа ръчица, горски слез, камиляк)
Malva sylvestris L.

Сем. Слезови
Fam. Malvaceae

Описание. Едногодишно или многогодишно тревисто растение с вретеновиден корен. Стъблата са полегнали, припукнати или изправени, най-често разклонени. Листата са последователни, с дълга дръжка и закъръглено сърцевидни до бъбрековидни петури, почти цели или 3 - 7 делни, с кръгло назъбени дялове. Цветовете са пурпурно-розови, едри, многобройни с дълги дръжки, разположени 2 - 5 в пазните на листата. Плодът е дисковиден, разпадащ се странично сплескани, тъмнокафяви, бъбрековидни плодчета. Цъфти от май до септември. Размножава се предимно със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, покрай речни тераси, край канали, пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата (*Folium Malvae*) и цветовете (*Flos Malvae*) събрани по време на цъфтеж, от края на пролетта до началото на есента.

Начин на събиране. Листата и цветовете се берат с ръце само в сухо време, след вдигане на росата с дръжка до 3 см за листата и до 1 см за цветовете. Набраните билки се поставят рехаво в кошове или кошници без мачкане.

„Събиране“
 „пълни нощи“
 „събиране“
 „на самодиви“
 „цъфтеж“
 „стада“

Възможности за ползване. Не се налага въвеждане на ограничения на ползването.

Действие. Билката има омекчително, противовъзпалително, сназмолитично и седативно действие.

слабително.

Лайка

(лай-кучка, матрика, рамон)
Matricaria chamomilla L.

Сем. Сложноцветни
Fam. Asteraceae

Описание. Едногодишно тревисто растение с тънък вретеновиден корен. Стъблото е изправено или приповдигащо се, разклонено от основата, голо и кухо. Листата са последователни, приседнали, двойно до тройно пересто нарязани с тесни заострени дялове. Цветните кошнички са разположени на върховете на стъблените разклонения. Състоят се от бели езичести цветове и многобройни, вътрешни, жълти тръбести цветове. Плодовете са слабо синескани, сиво-кафяви плодосемки, без хвърчишка. Цъфти от май до август. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, край канали, пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се цветните кошнички (цвета) (*Anthodium/ Flos/ Chamomillae*) събрани по време на цъфтеж, от края на пролетта до началото на есента.

Начин на събиране. Цветовете се берат само в сухо време, след вдигане на росата. Брането се извършва със специални лайкоберачки, ръчно или механизирано с комбайни. Набраните билки се поставят в кошове, кошнички или насици в превозни средства

Възможности за ползване. Репродуктивните възможности на вида са високи, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползването.

Действие. Билката има противовъзпалително, антисептично, спазмолитично, седативно и карминативно действие.

Коприва

(обикновена коприва, парниче)
Urtica dioica L.

Сем. Копривови

Fam. Urticaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с дълго пълзящо, разклонено коренище. Стъблата са изправени, четириръбести, гъсто покрити с парниви власинки. Листата са срещуположни, продълговати, сърцевидни, към върха, заострени, с напилен ръб. Цветовете са еднополови, дребни, жълтозелени, групирани в увиснали ресовидни съцветия. Растението е двудомно. Плодът е едносеменно орехче. Цъфти от май до септември. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте край канали, пътища, огради, по синури, необработвани площи, речни тераси и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата (*Folium Urticae*) и коренищата (*Radix Urticae*). Листата от копривата се събират от пролетта до края на лятото, а коренищата през есента, когато надземната част е изсъхнала. Коренища се събират и рано на пролет пред развитието на растението.

Начин на събиране. Коренищата се събират, чрез изкопаване. След почистването им от пръста се поставят в кошове или на сипно в превозно средство. Листата се берат в сухо време, ръчно, като се откъсват върхните листчета на растението, със сърп или чрез косене с коса. Набраните билки се поставят в кошове, кошница или на сипно в превозни средства.

Използване

При събиране се избегва да се оставят

от добре разработен корен, тъй като с цел осигу

раняването на растението

следващото засаждане на коренищата в почвата

се допускат опасни заболявания

Възможности за ползване. Репродуктивните възможности на вида са високи, поради което с изключение събирането на коренища не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползването.

Действие. Билката има кръвоспиращо, диуретично, омекчаващо, антианемично действие.

Великденче

(георгьовденче, вироника, разгонка)

Veronica officinalis L.

Сем. Живеничеви

Fam. Scrophulariaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с тънко пълзящо коренище. Стъблата са пълзящи, вкореняващи се и приповдигащи се с изправени цветоносни стъбла. Листата са срещуоположни, на къси дръжки, обратно яйцевидни или елиптични, до закръглено яйцевидни, остри, напълно назъбени, покрити с прости власинки. Цветовете са светлосини, 6 - 7 mm в диаметър, събрани в многоцветни гроздовидни съцвия, излизачи от пазните на стъбловите листа. Плодът е двугнездна многосеменна кутийка. Цъфти от май до август. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по влажни тревисти места, из храсталаци и разредени гори и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част - стрък от великденче (*Herba Veronicæ*). Събира се в началото на пътежа (май - юни).

Начин на събиране. Събирането на билката се извършва в сухо време, като се отрязва с острър нож цялата облистена надземна част. Набраните стръкове се поставят рехаво в кошове или касети без да се тъпчат.

Използване

Събирането на великденче се прави в началото на пътежа.

Събирането на великденче се прави в началото на пътежа.

Събирането на великденче се прави в началото на пътежа.

Събирането на великденче се прави в началото на пътежа.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %.

Действие. Билката притежава противовъзпалително, антисептично и отхрачващо действие.

Полски хвощ

(зайча опашка, колениче)

Equisetum arvense L.

Сем. Хвощови

Fam. Equisetaceae

Описание. Многогодишно спорово тревисто растение с дълго, дълбоко подземно, разклонено коренище. Стъблата са два типа: пролетни безхлорофилни, кафяви, неразклонени завършващи със спороносно клауче. След разсейване на спорите, пролетното стъбло отмира и от коренището се развива лятното стъбло, което е зелено, начленено, силно разклонено и високо до 45 см. Листата са силно редуцирани и сраснали във влагалищни тръбици, разположени във възлите. Размножава се вегетативно и със спори.

Разпространение. Расте по влажни места, крайречни насипи, из влажни земеделски земи и канали.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част - стрък от полски хвощ (*Herba Equiseti*). Събира се, когато зелените стъбла са добре развити, от лятото до есента (юни - септември).

Начин на събиране. Събирането се извършва в сухо време, като се отрязва с остръ нож или сърп на височина 5 см от повърхността на почвата, само добре развитите зелени летни стъбла. Набраната билка се поставят в чували, кошове или касети.

Използване:

Изкуствен растителен компонент на билката.

Билката се използва за лечебни цели и се изброява.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %.

Действие. Билката притежава диуретично, противовъзпалително, кръвоспиращо и реминерализиращо действие.

Жаблек

(лечебен жаблек, конски ребра)
Galega officinalis L.

Сем. Бобови

Fam. Fabaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с многоглаво коренище. Стъблото е изправено, до 150 см високо, кухо, голо и разклонено. Листата са последователни, нечифтоперести, с продълговато елипсовидни, обратно яйцевидни или ланцетни листчета. Цветовете са синкавовиолетови, събрани в дълги многоцветни гроздовидни съцветия, разположени в пазвите на листата. Нодът е линейно цилиндричен боб. Цъфти от май до август. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по влажни сенчести места, край канали, по синури, необработвани и обработвани площи, речни тераси и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част - стрък от жаблек (*Herba Galegae*). Събира се по време на начален и пълен цъфтеж (юни - август).

Начин на събиране. Събирането се извършва в сухо време, като се отрязва с оствър нож или съри връхните части на облистените цветоносни стъбла с дължина до 25 см. Набраните стръкове се поставят рехаво, с цветовете в една посока в кошове или касети без да се тъпчат.

Изграждане:

1. **Изкуствен ръб на здрава листата.**
 2. **оставят листа със зъбчици добре разделяни**
 3. **със една само листа**
 4. **също по зъбчици** **и със извръзки**

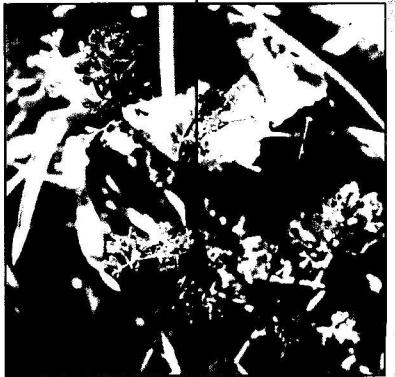
Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превиши 70 %.

Действие. Билката притежава хипогликемично, диуретично и потогонно действие.

Росопас

(димянка, горчива трева)

Fumaria officinalis L.

Сем. Макови

Fam. Papaveraceae

Описание. Едногодишно тревисто растение. Стъблата са полегнали или възходящи, силно разклонени, високи до 50 см. Листата са сложна пересто нарязани с тясна линейни, линейно ланцетни или елипсовидни крайни дялове. Цветовете са розововиолетови до пурпурночевени, събрани в дълги от 6 - 9 мм, многоцветни гроздовидни съцветия. Плодът е кълбовидно, на върха видъйбнато орехче. Цъфти от април до юни. Размножава се чрез семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, край канали, пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране Използват се надземната част - стрък от росопас (*Herba Fumariae*). Събира се по време на цъфтеж (май - юни).

Начин на събиране. Събирането се извършва в сухо време, като се отрязва с оствър нож цялата надземна част. Набраните стръкове се поставят рехаво, в конове или касети без да се тъпчат.

ГЛАВАНИС:

Събрано растение. Тук още също	други материали
да не се събира в времето	затова
затова	затова

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има жълчегонно, спазмолитично и болкоуспокояващо действие.

Репей

(лопуш, лепилка)

Arctium lappa L.

Сем. Сложноцветни

Fam. Asteraceae

Описание. Двугодишно тревисто растение с дебел, врстеновиден, разклонен корен. Стъблото е изправено, 100 - 150 см високо, в горната си част силно разклонено, покрито с власинки. Листата са последователни, долните на дълги дръжки, едри, яйцевидни до широкояйцевидни, целокрайни, отгоре голи, а отдолу сивовлакнести. Горните листа са по дребни. Цветните кошнички са по-едри, топчети, червеновиолетови, разположени на върха на стъблото в щитовидно съцветие. Плодовете са леко сплеснати. Цъфти през цялото лято.

Разпространение. Расте масово в плътни популации на най-различни места, разредени широколистни гори, хълмисти терени, покрай речни тераси край канали, пътища, по синури, по обработвани и необработвани земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се като билка корена (*Radix Arctii*). Корените на едногодишните растения се изваждат през есента (септември - октомври), а тези на двугодишните рано на пролет (април) при появата на първите листа.

Начин на събиране. Корените се изкопават с лопата или мотика, най-добре след дъжд, ако почвата е много твърда. Изчистват се от пръста и се отрязват надземните части. Поставят в торби, кошове или касети.

Използване

– заедно със зеленчуци и зеленчуци – събиране на събиране

– събиране на събиране

Възможности за ползване. Еднократното чернене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находищата да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има потогонно, противоязвено и диуретично действие.

Липа дребнолистна

Tilia cordata Mill.

(*T. parvifolia* Ehrh.)

Сем. Липови

Fam. Tiliaceae

Описание. Високо до 30 м дърво със закърнена корона и сивокафява надлъжно напукана кора. Листните дръжки са 0,5 - 5,5 см дълги, влакнести или голи. Листата са 4 - 10 см дълги и 4 - 9 см широки, закърнено сърцевидни, със слабо асиметрична основа, към върха изведнъж или постепенно стеснени, неравномерно назъбени до напилени, отгоре тъмнозелени, по жилките с единични прости власинки или голи, отдолу синковозелени. В ъглите между главните жилки са покрити с груби кафеникави власинки. Присъ цветния лист е дълъг 1,5 - 10 см и широк 0,7 - 1,5 см, от ланцетен до елиптичноланцистен срастиал до 1/3 с оста на съцветието. Цветовете са жълтеникави, в съцветия по 5 - 16. Цветните дръжки са голи. Плодът е сферично орехче, около 5 mm дълго, със слабо забележими ребра. Цъфти в края на пролетта и през лятото: от края на м. май до началото на м. юли.

Разпространение. В горите расте по сенчести и влажни места. Каю декоративно дърво масово е разпространено по парковете в населените места и край пътищата.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се цветовете на липата (*Flos Tilia cordatae*). Събират се по време на активен цъфтеж.

Начин на събиране. Брането се извършва само в сухо време. Цветовете с прицветниците се откъсват с ръка, като се използва стълба, а тези от по-високите клони с помощта на овощарски ножици прикрепени на дълги пръти. Отрязват се само малки клончета с дебелина 1 - 2 см и дължина до 30 см, от които се обират цветовете.

Съвети

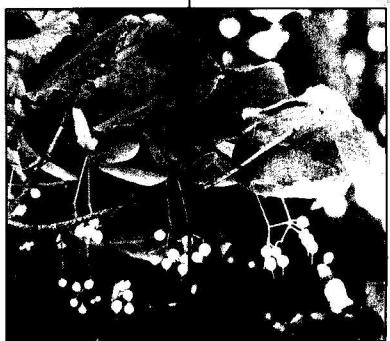
Брането се извършва във времето, когато цветовете са събрани и съхнате и са с дебелина над 2 см.

Възможности за ползване. При спазване начините за бране на цвета не се налагат режими на ограничения в ползването.

Действие. Билката има противовъзпалително, потогонно, противомикробно, противоспастично, и диуретично действие.

Липа едролистна

Tilia platyphyllos Scop.
(*T. grandifolia* Ehrh.)

Сем. Липови

Fam. Tiliaceae

Описание. Високо до 40 м дърво с гъста корона и тъмнокафява до почти черна, грубо надлъжно напукана кора. Листните дръжки са 2 - 4,5 см дълги, гъсто покрити с прости власинки. Листата са 6 - 17,5 см дълги и 4 - 12 см широки, широко сърцевидни, в основата слабо асиметрични, към върха постепенно стеснени, неравномерно назъбени до напилени, отгоре тъмнозелени, покрити с прости или звездовидни власинки или голи, отдолу сивозелени покрити с безцветни прости или смесени с звездовидни власинки. Въглите между главните жилки са покрити с групи от белезникави власинки. Присъцваният лист е дълъг 3,5 - 12 см и широк 1 - 2 см, от ланцетен до линеен, на върха закръглен, сраснал до 1/2 с оста на съцветието, покрит изцяло със звездовидни власинки. Цветовете са бледожълти, в съцветия по 3 - 7. Цветните дръжки са покрити със звездовидни власинки. Плодът е сферично орехче, около 1 см дълго, с 4 ясно изразени ребра. Цъфти в края на пролетта и през лятото: юни – юли.

Разпространение. В горите расте по сенчести и влажни места. Като декоративно дърво масово е разпространено по парковете в населените места и край пътищата.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се цветовете на липата (*Flos Tilia platyphyllos*). Събират се по време на активен цъфтеж.

Начин на събиране. Брането се извършва само в сухо време. Цветовете с прицветниците се откъсват с ръка, като се използва стълба, а тези от по-високите клони с помощта на овошарски ножици прикрепени на дълги пръти. Отрязват се само малки клончета с дебелина 1 - 2 см и дължина до 30 см, от които се обират цветовете.

Използване

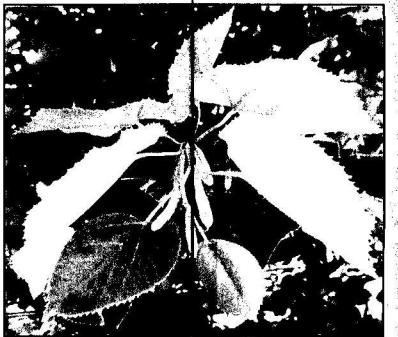
Събирането на цветовете се прави в пролетта и есента и се използва във времето на цветене и събиране на над 2 см.

Възможности за ползване. При спазване начините за бране на цвета, не се налагат режими на ограничения в ползването.

Действие. Билката има противовъзпалително, потогонно, противомикробно, противоспастично и диуретично действие.

Липа сребролистна

Tilia tomentosa Moench.
(*T. argentea* Desf.)
(*T. alba* Waldst. et Kit.)

Сем. Липови
Fam. Tiliaceae

Описание. Високо до 30 м дърво с гъста пирамидална корона и тъмносива дълбоко напукана кора. Листните дръжки са 2 - 6 см дълги, покрити с групи от прости власинки. Листата са 4 - 12 см дълги и 3,5 - 12 см широки, широко сърцевидни до закърглени, в основата слабо асиметрични, към върха изведнъж стеснени, остро напилени, отгоре светло- до тъмнозелени, голи, отдолу сивобели покрити с гъсти звездовидни власинки. Присъветният лист е дълъг 1,5 - 10 см и широк 0,6 - 1,5 см, от ланцетен до линейно ланцетен, на върха закърглен, сраснал до 1/2 с оста на съцветието, покрит отдолу с гъсти прости власинки. Цветовете са бледожълти, в съцветия по 8 - 10. Цветните дръжки с власинки или голи. Плодът е сферично орехче, около 1 см дълго, с 4 ясно изразени ребра. Цъфти в края на пролетта и през лятото: юни – юли.

Разпространение. Широкоразпространен вид в цялата страна, расте и в относително по-сухи места. Като декоративно дърво масово е разпространен по парковете в населените места и край пътищата.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се цветовете на липата (*Flos Tilia tomentosae*). Събират се по време на активен цъфтеж.

Начин на събиране. Брането се извършва само в сухо време. Цветовете с прицветниците се откъсват с ръка, като се използва стълба, а тези от по-високите клони с помощта на овошарски ножици прикрепени на дълги пръти. Отрязват се само малки клончета с дебелина 1 - 2 см и дължина до 30 см, от които се обират цветовете.

Приемане

Събираните и изчистените цветове се излагат на сушене и обработка във вътрешна или външна обработка на над 2 см

Възможности за ползване. При спазване начините за бране на цвета не се налагат режими на ограничения в ползването.

Действие. Билката има противовъзпалително, потогонно, противомикробно, противоспастично и диуретично действие.

Бръшлян

Hedera helix L.

Сем. Бръшлянови

Fam. Araliaceae

Описание. Вечнозелено увивно или пълзящо растение с хватателни коренчета на стъблата. Листата дълги и широки 3 - 10 см, кожести и лъскави. Съцветията са сенниковидни, разположени по върховете на клонките. Цветовете са жълтозелени, двуполови. Плодовете са кълбовидни, при узряване тъмновиолетови или черни, сочни, лъскави с 3 - 5 закръглени трилистни семена. Цъфти август – септември, а плодовете узряват на следващата пролет. Размножава се чрез семена и вегетативно.

Разпространение. Расте из разредени широколистни и смесени гори, по скални терени, огради, и др. Масово е разпространен по парковете в населените места.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се като билка листата (*Folium Hederae*). Събират се по време на цъфтежа от август до септември.

Начин на събиране. Бранета на листата се извършва само в сухо време, след вдигане на росата. Откъсват се с ръка или се отрязват с нож или ножница. Набраната билка се поставя в кошове или насипно в превозно средство без да се тъпче.

ПРИЕДАЧИ:

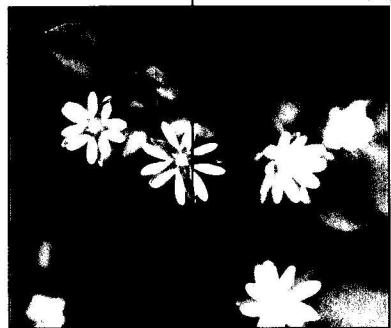
1. **Черпене по листата:** **Черпене** се извършва по листата на растенията, които са събрани и съхнати. Част от растенията са събрани и съхнати за други цели. Част от растенията са събрани и съхнати за време на събирането.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършива след 2 години.

Действие. Билката има отхрачващо и противовъзпалително действие.

Врабчови чревца

(звездица, мишакиня, птича трева)
Stellaria media L.

Сем. Карамфилови

Fam. Caryophyllaceae

Описание. Едногодишно до двугодишно тревисто растение с тънко, крехко, цилиндрично, силно разклонено, полегнало или приповдигащо се стъбло. Листата са срещуоположни, долните яйцевидни, заострени, дълги до 2 см, широки до 1 см, с дръжка дълга до 1,5 см, а горните листа са яйцевидни или елиптични почти приседнали. Всички са без власинки. Цветовете са бели, събрани в топчета съцветия, най-често жлезисто влакнести, на дълга дръжка с тревисто листовидни прицветници. Плодът е удължена яйцевидна кутийка, разтваряща се в до средата на 6 дяла. Семената са грапави, яйцевидни или бъбрецовидни. Цъфти през периода от април до септември. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по влажни тревисти места, по речни рай канали, пътища, огради, по синури, обработвани и пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част – стрък от врабчови чревца (*Herba Stellarie mediae*). Събира се по време на цъфтеж от април до септември.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време след вдигането на росата. Отрязва се цялата облистена и непроменена по цвет надземна част от растението. Набраната билка се поставя кошове или други съдове непозволяващи намачковане и запарване.

Възможности за ползване. Репродуктивните възможности на вида са високи, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползването.

Действие. Билката има противовъзпалително и слабо диуретично действие.

Троскот

(троска, айрък)

Cynodon dactylon (L.) Pers.

Сем. Житни

Fam. Poaceae (Gramineae)

Описание. Многогодишно тревисто растение с дълго пълзящо коренище и подземни издънки. Стъблата са 10 - 50 см високи, възходящи или изправени, разклонени от основата си. Листата са линейни, широки 2 - 3 мм, по ръба остро грапави, голи или окосмени, с успоредно жилкуване. Съцветието е метлица, с 3 - 7 класовидни клонки излизящи длановидно от върха на стъблото. Плюдът е странично сплесната зърно. Цъфти през лятото. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Широко разпространен вид. Расте край канали, пътища, огради, по синури, пасища, необработвани площи, като плевел в обработваемите площи, речни тераси и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се подземната част - коренището (*Rhizoma Graminis italicici*). Събира се през пролетта при развитието на растенията или през втората половина на лятото до есента (март - април; август - октомври).

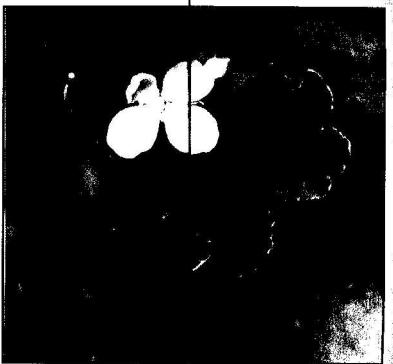
Начин на събиране. Събирането на коренищата се извършва при обработка на почвата в земеделските земи, парковете или при друг вид изконни дейности. След почистването им от пръста, се поставят в кошове или насици в превозно средство.

Възможности за ползване. Широко разпространен вид. Репродуктивните възможности на вида са много високи, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползването.

Действие. Билката притежава диуретично и слабително действие.

Змийско мляко

(брадавично цвете, жълтениче)
Chelidonium majus L.

Сем. Макови

Fam. Papaveraceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с оранжев млечен сок. Коренището отвън е кафяво, а отвътре жълто. Стъблата са високи 30 - 60 см, изправени или приповдигащи се, в горната част разклонени. Листата са последователни, пересто наделени, отгоре зелени, отдолу сиво до синьозелени, голи или рядко влакнести. Цветовете са жълти, събрани по 2 - 6 в сенниковидни съцветия с дълги дръжки. Плодът е дълга, едногнездна шунулковидна кутийка с многообразни чернокафяви семена. Цъфти от април до юни. Размножава се чрез семена.

Разпространение. Расте по каменливи влажни сенчести места, из храсталаци и разредени гори, край канали, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част - стрък от змийско мляко (*Herba Chelidoni*). Събира се по време на бутонизация и цъфтеж (май - юни).

Начин на събиране. Събирането се извършва в сухо време. С остьр нож или сърпи се отрязва облистеното цветоносно стъбло на дължина 20 см от върха на растението. Набраните стръкове се поставят рехаво, в кошове или касети без да се тъпчат.

ПРИЕДИКС

Възможността за използване на змийско мляко в медицина е доказана и във всички антични и средновековни медицински трактати. Възможността за използване на змийско мляко в медицина е доказана и във всички антични и средновековни медицински трактати. Възможността за използване на змийско мляко в медицина е доказана и във всички антични и средновековни медицински трактати. Възможността за използване на змийско мляко в медицина е доказана и във всички антични и средновековни медицински трактати. Възможността за използване на змийско мляко в медицина е доказана и във всички антични и средновековни медицински трактати. Възможността за използване на змийско мляко в медицина е доказана и във всички антични и средновековни медицински трактати.

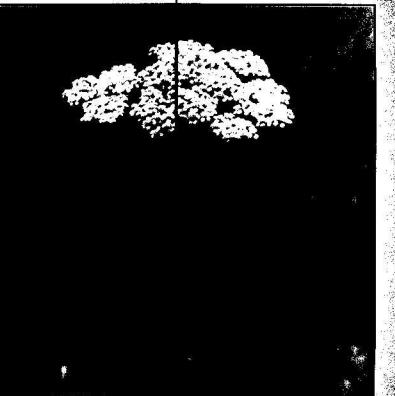
Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършива след 1 година.

Действие. Билката има жълчегонно, спазмолитично и болкоуспокояващо действие.

Бял равнец

(бяла китка, посечна трева, гущерова опашка)

Achillea millefolium L.

Сем. Сложноцветни

Fam. Asteraceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с пълзящи подземни издънки. Стъблото е изправено, неразклонено, високо до 50 см. Листата са последователни, ланцетни, двойно до тройно пересто нарязани. Цветните кошнички на върха на стъблото са събрани в гъст щит. Всяка кошничка се състои от 5 периферни, бели езичести цветове и от 3 до 10 жълто-кафяви гръбести цветове. Плодовете са надължно сплескани, белезникави плодосемки, без хвърчилка. Цъфти от май до септември. Размножава се със семена и вегетативно.

Разпространение. Расте по сухи тревисти места, край канали, пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се стрък от бял равнец (*Herba Millefolii*) и цветните кошнички (цвета) (*Anthodium/ Flos Achilleae millefolii*) събрани по време на цъфтеж, от май до септември.

Начин на събиране. Берат се само в сухо време, след вдигане на росата. С остьр нож, ножица или сърп се отрязват цветните кошнички или облистените цветоносни стъбла на дължина до 20 см от върха на растението. Набраните билки се поставят в кошове, кошници, торби или насыпно в превозни средства.

ПРИЛОЖЕНИЯ

1. *Лекарски книжки* (Лекарски ръководства за използване на билките в медицината).
2. *Медицински ръководства* (Лекарски ръководства за използване на билките в медицината).

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 1 година.

Действие. Билката има кръвосниращо и противовъзпалително действие.

Зимзелен

Vinca minor L.

Сем. Тойнови

Fam. Arosaceae

Описание. Вечнозелено многогодишно тревисто растение с тънко хоризонтално коренище. Вегетативните стъбла са лежащи, дълги до 150 см и вкореняващи се. Генеративните са изправени, високи до 35 см. Листата са срещуоположни, елипсовидни, кожести, целокрайни и презимуващи. Цветовете са сини, петделни, единични и са разположени на дълги дръжки в пазвите на листата. Плодът е цилиндричен съставен от 2 самостоятелни части с по 6 - 8 кафяви семена. Цъфти от април до юни. Размножава се със семена и вегетативно.

Разпространение. Расте из сенчести места, отлежда се като декоративно растение. Среща се и в подивяла форма из влажни сенчести места, храсталани и разредени гори.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част (*Herba Vincae minoris*), събрана по време на цъфтеж от април до юни.

Начин на събиране. Събира се само в сухо време, след вдигане на росата. С оствър нож или ножница се отрязват облистените цветоносни стъбла на дължина до 10 см от върха на растението. Набраната билка се поставя в кошове, кошнички или насилено в превозни средства без натыкване.

"Билкова"

от растение. При събирането се използват други материали

на да не се допадат събирането на времени

и скърбват за здравето на растенията.

оставят пак да се използват добре раз

и събирането с цели самодивски растения.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката понижава артериалното налягане.

Овчарска торбичка

(плещица)

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic.

Сем. Кръстоцветни

Fam. Brassicaceae (Cruciferae)

Описание. Едногодишно или двугодишно тревисто растение. Стъблото е 10-50 см високо, изправено, просто или разклонено. При основните листа са събрани в розетка и са продълговато обратно ланцетни с дръжка, цели или врязани до пересто наделени. Стъловите са последователни, продълговати приседнали, цели или нарязани, в основата стреловидни, обхващани стъблото, най-горните са ланцетни или линейни. Цветовете са бели, събрани в гроздовидни съцветия, които при узряване на плодовете се удължават. Плодовете са триъгълни сърцевидни шушулчици с многобройни семена. Цъфти в периода м. април - август. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте край канали, пътища, огради, по синури, на синица необработвани площи, като плевел в обработвани площи, речни тераси и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част (*Herba Bursae pastoris*), събрана по време на цъфтеж и образуването на първите семена от април до септември.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време. Отрязват се с оствър нож цветоносните стъбла на дължина до 25 см от върха на растението. Събраната билка се поставя в кошици, кошове и други без натъпване.

Възможности за ползване. Репродуктивните възможности на вида са високи, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползването.

Действие. Билката притежава кръвоспиращо действие и тонизира маточната мускулатура.

Ветрогон

(биволски трън, ветровал, полски ветрогон)

Eryngium campestre L.

Сем. Сенникоцветни

Fam. Apiaceae

Описание. Многогодишно бодливо тревисто растение с дълъг цилиндричен до вретеновидно задебелен корен. Стъблото е изправено, високо до 70 см., в зоната на съцветието силно разклонено, почти кълбовидно. Листата са кожести с изпъкнало жилкуване и бодливо назъбени лялове, приосновните са с дълги дръжки, триделно до двойно пересто нарязани, а стъбловите листа са с къси дръжки или приседнали, стъблообхващащи, бодливи. Цветовете са белезници събрани в сбити, яйцевидно сферични главички, разположени в сложни сенниковидни съцветия. Плодовете са елипсовидни, покрити с белезникави люсни. Цъфти юли - август. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по сухи тревисти, каменисти и песъчливи места, край канали, пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се корена (*Radix Eryngii*) и надземната част (*Herba Eryngii*) на растението. Коренът се събира рано на пролет (март - април) при появата на първите листа или есента (септември - октомври) след узряване на плодовете. Надземната част се събира през лятото по време на цъфтежа.

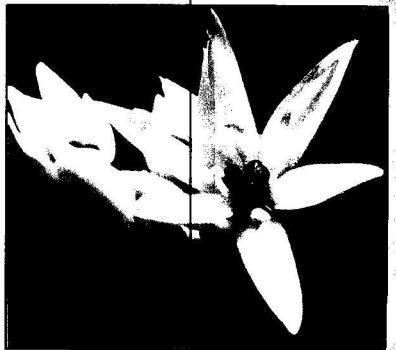
Начин на събиране. Корените се изкопават с подходящ инструмент, изчистват се от пръста и се отрязва надземната част. Събират се в торби или кошове. Надземната част се събира като се отрязва с нож или ножица цялата облистена част на растението. Събраната билка се нарязва на по-малки части и се поставя в кошове или насипно в превозно средство.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %.

Действие. Билката притежава диуретично, спазмолитично, нефролитично и болкоуспокояващо действие.

Левурда

(мечи лук, див чесън, черемуш)
Allium ursinum L.

Сем. Кремови
Fam. Liliaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с единична луковица, около 1 см в диаметър покрита с ципеста обвивка. Стъблото е високо 15 - 40 см, тристенно, безлистно, обхванато в основата от листните влагалища. Листата са само 2, по-къси от стъблото, елиптично ланцетни, заострени, голи с дълга дръжка. Съцветието е полукулбест сенник. Цветовете са бели. Плодът е трилистна тригнездна кутийка с по 1 семе във всяко гнездо. Цъфти април - юни. Размножава се само със семена.

Разпространение. Расте по сенчести влажни места в широколистни гори.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата (*Folium Allii ursini*). Берат се през пролетта преди цъфтежа.

Начин на събиране. Листата се берат се само в сухо време, след вдигане на росата. С оствър нож се отрязват добре развитите листа без листната дръжка. Набраните листа се подреждат един върху друг в пакетче от около 20 бр. Пакетчетата се подреждат в кошници, касетки или други съдове, непозволяващи запарване.

Използване:

Изкуствен ръчен метод

отстапяне на листа

с помощта на листа

същите

обре

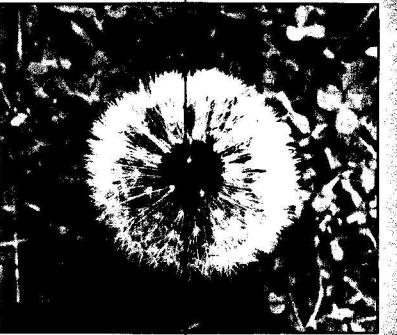
ри

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превинава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има фитонцидно действие, използва се при заболявания на сърдечно-съдовата, храносмилателната и дихателната система.

Глухарче

(жълтиче, конско цвете, радика)
Taraxacum officinale Weber.

Сем. Сложноцветни

Fam. Asteraceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с дебел, вретеновиден верикален корен, достигащ до 20 см дължина. Стъблото е силно скъсено с приосновна листна розетка и безлистни цветоносни стръкове. Листата са пересто наделени с назъбени странични дялове. Цветните кошнички са единични, разположени на кухи и голи дръжки. Цветовете са жълти, езичести. Илодът е елипсовиден на върха с хвърчилка от бели власинки. Цъфти от ранна пролет до края на есента. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по тревисти и песъчливи места покрай речни тераси, край канали, пътища, огради, по синури, обработвани и пустеещи земеделски земи, паркове и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се: корен (*Radix Taraxaci*), корен със стрък (*Radix Taraxaci cum herba*), стрък (*Herba Taraxaci*) и листа (*Folium Taraxaci*). Коренът се събира през втората половина на лятото и началото на есента. Корен със стрък се събира през пролетта и лятото, когато листата са добре развити. Стрък и листа се събират също през пролетта и лятото при добре развити листа.

Начин на събиране. Корен и корен със стрък се събират, чрез изкопаване с подходящ инструмент. Билките се изтръскват от пръста и се поставят в подходящи съдове, непозволяващи запарване. Стрък и лист от глухарче се събира в сухо време чрез отрязване с оствър нож. Набраната билка се поставя рехаво в кошкици, кошове или касети без да се тъпче.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %.

Действие. Билката има жълчегонно, холеретично, диуретично, лаксативно и антиревматично действие.

Водно пипериче

(воден пипер, маясълче, пипериче)

Persicaria hydropiper (L.) Opiz.

(*Polygonum hydropiper* L.)

Сем. Лападови

Fam. *Polygonaceae*

Описание. Едногодишно тревисто растение. Стъблото е изправено и пропадащо, вкореняващо се във възлите, цилиндрично, тънко, зелено или под възлите виолетовочервено. Листата са последователни, продълговато ланцетни, целокрайни, с ципести кафяви прилистници, които обхващат стъблата и образуват цилиндрично влагалище. При основните листа са с къси дръжки, горните – почти седящи. Цветовете са дребни, зеленикаворозови събрани във върхни редкоцветни, увиснали, класовидни съцветия. Плодът е яйцевидно, тъмнокафяво орехче. Цъфти през юли – август. Размножава се със семена и вегетативно.

Разпространение. Расте по влажни и мочурливи места, край реки, потоци, канали, езера, вирове, и др. водоеми, край пътища, огради, по синури обработвани и необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част (*Herba Persicarie hydropiperis*), събрана по време на начален и пълен цъфтеж.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време, след вдигане на росата като със сърпи или остър нож се изрязват облистените цветоносни стъбла с дължина до 30 см. Набраните билки се поставят в кошове, кошнички или насипно в превозни средства със съцветията в една посока.

Използване

– като растениесърп, а при сушене
или на багрила със съцветията като дечка, сърчи
чай и сърчи чайнички.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 1 година.

Действие. Билката притежава кръвоспиращо и капилляроукрепващо действие и тонизира маточната мускулатура.

Гръмоторън

(обикновен гръмоторън, невестин език, кокоши трън)

Ononis spinosa L. и *Ononis arvensis L.*

Сем. Бобови

Fam. Fabaceae

Описание. Многогодишно бодливо тревисто растение с късо многоглаво коренище, преминаващо в дълъг, вертикален, често усукан корен. Стъблата са многобройни, в основата вдървенели, възходящи и изправени, до 1 м високи. Страниците клонки са видоизменени в тръни. Листата са последователни, долните средните са триделни, а горните - прости, снабдени с прилистници. Цветовете са розови, разположени по един в пазвите на листата по дължината на стъблото в рехаво гроздовидни съцветия. Плодът е до 10 mm дълъг яйцевиден боб с 1 - 2 лещовидно бъбрековидни, кафяви семена. Цъфти юни - август. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, край реки, канали и пътища, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се корена (*Radix Ononidis*) и надземната част (*Herba Ononidis*) на растението. Коренът се събира през есента след узряването на плодовете (септември - октомври), през зимата при подходящи условия за бране и до рано на пролет (март - април), но преди началото на развитие на растението. Надземната част се събира през лятото по време на цъфтежа.

Начин на събиране. Корените се изкопават с подходящ инструмент, изчистват се от пръста и се отрязва надземната част и тънките странични коренчета. Събират се в торби или кошове. Надземната част се събира като се отрязва с нож или сърп облистените цветоносни стъбла над вдървенелите части. Съ branата билка при необходимост се нарязва на по-малки части и се поставя в кошове или насыпно в превозно средство.

Съвети

и растението

на да

се събира

и събирането

оставят

и събирането

се

се

се

се

се

се

и други материали

и временни

и временни

и временни

и временни

и временни

4. Да не се събират стръкове в находища, от които са изваждани корени.

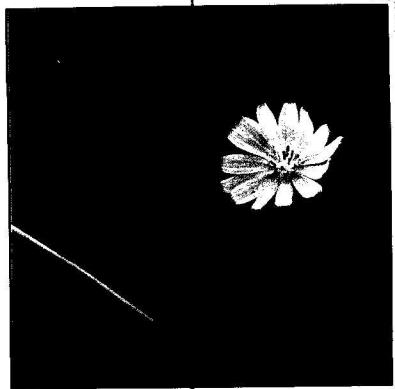
Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката притежава диуретично и противовъзпалително действие.

Синя жълчка

(цикория)

Cichorium intybus L.

Сем. Сложноцветни

Fam. Asteraceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с месест вретеновиден корен. Стъблата са ръбести и изправени, високи от 20 до 100 см. При основните листа са събрани в розетка и са неправилно вълновидно пересто изрязани на триъгълни дялове, а стъбловите са ланцетни, полуостъповообхващащи. Цветовете са езичести, светлосини, рядко бели или розови. Плодът е с 5 неясни ребра и коронка от 1 - 2 реда къси люспици. Всички части на растението са с млечен сок. Цъфти от юни до октомври. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по сухи тревисти места, край канали, пътища, но синури, обработвани и необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се корените (*Radix Cichorii*) и надземната част (*Herba Cichorii*) на растението. Корените се събират през есента (септември - октомври), а надземната част се събира през лятото по време на цъфтежа (юли - август).

Начин на събиране. Корените се изкопават с подходящ инструмент, изчистват се от пръста и се отрязва надземната част. Събират се в торби или кошове. Надземната част се събира като се отрязват с нож или сърп стъблата с цветовете. Събраната билка се поставя в кошове или насипно в превозно средство.

Внимание:

1. Събирането растението трябва, сушене и изграждане на билката да се прави в съкат деца, бреза и дъбови сърмачки.

2. Да се оставят най-малко 1/3 от добре разклоняващ се самовъзпроизвеждане.

3. Да се събират спирално в лодица, от които да се отрежат корени.

Възможности за ползване. Еднократното черпене от популацията за корени в ползваното находище не трябва да превишава 50 %, а за надземните части 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката притежава апетитовъзбудяващо, жълчегонно, слабително и диуретично действие.

Лепка

(свитак, торица)
Galium aparine L.

Сем. Брошови
Fam. Rubiaceae

Описание. Едногодишно тревисто растение. Стъблото е полегнало или катерливо, 30 - 150 см. дълго, четириръбесто, грапаво с кукести шинчета. Листата са обратно ланцетни, разположени в прешлени, грапави, отдолу със сиви четенки. Цветовете са дребни, бели, събрани в сенниковидни съцветия излизящи от пазните на листата. Плодовете са кълбести, кафяви орехчета покрити с кукести четинки. Цъфти от май до септември. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте из храсталаци, гори, паркове, край реки, потоци, канали, край пътища, огради, по синури, обработвани и необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част (*Herba Galii aparinis*), събрана по време на цъфтеж.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време, след вдигане на росата. Със сърп или остр нож се изрязват облистените стръкове с дължина до 20 см от върха на растението. Набраните билки се поставят в кошове, кошнички или други съдове непозволяващи запарването им със съцветията в една посока.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превинава 70 %.

Действие. Билката притежава диуретично, адстригентно и противовъзпалително действие.

Пача трева

(гъша трева, кокоша трева, паче жито)

Polygonum aviculare L.

Сем. Лападови

Fam. Polygonaceae

Описание. Едногодишно тревисто растение. Стъблата са 20 - 60 см дълги, изправени, приповдигащи се или полегнали, силно разклонени. Листата са последователни, продълговато ланцетни, до продълговати или яйцевидни ланцетни с къса дръжка и с ципести кафяви прилистници, които обхващат стъблата и образуват цилиндрично влагалище. Цветовете са дребни, бели, розови или червени, разположени по един или по 2 - 5 в пазните на листата. И плодът е тъмнокафяво тристенно орехче. Цъфти от май до октомври. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, край реки, потоци, канали, край пътища, огради, по синури, обработвани и необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част (*Herba Polygoni avicularis*), събрана по време на начален и пълен цъфтеж.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време, след вдигане на росата, като със сърп или остър нож се изрязват облиствените стъбла и разклоненията с дължина до 20 см от върха на растението. Набраните билки се поставят в кошове, кошници или насилено в превозни средства.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката притежава кръвоспиращо, адстрингентно и диуретично действие.

Дяволска уста

(домашна коприва)

Leonurus cardiaca L.

Сем. Устоцветни

Fam. Lamiaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с късо вдървеняло коренище. Стъблото е изправено, 50 - 150 см високо, четириръбесто, разклонено, голо или с власинки. Листата са срещуположни с дръжки, длановидно нарязани. Цветовете са светлочервени, разположени по няколко в пазните на горните листа и образуват прешлени. Плодът е сух, разпадащ се на четири трилистни орехчета. Цъфти от юли до септември. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по влажни места, покрай речни тераси, край канали, нътища, огради, по синури, и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част (*Herba Leonuri cardicae*), събрана по време на цъфтеж (юли - август).

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време, след вдигане на росата. Със сърп или остър нож се отрязват облиствените цветоносни стъбла с дължина до 40 см от върха на растението. Набраните билки се поставят рехаво с цветовете в една посока, в кошове, кошница или насипно в превозни средства.

** Внимание*

Събирането по растение, при което са използвани други методи, може да доведе до опасни последствия, а във времето на бременност и хранене на деца.

Събирането със засушени растения е опасно, тъй като то може да доведе до сърдечно-съдови заболявания.

Събирането със засушени растения е опасно, тъй като то може да доведе до сърдечно-съдови заболявания.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превиши 70 %. Повторното ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има седативно, противогърчово и антиаритмично действие.

Вратига

(сватига, вратлика)
Tanacetum vulgare L.

Сем. Сложноцветни

Fam. Asteraceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с хоризонтално вдървено коренище и дълги корени. Стъблата са многобройни, 50 - 150 см високи, изправени, цилиндрични, набраздени, на върха разклонени. Листата са последователни, най-долните с дръжки, останалите приседнали, двойно перести наделени. Цветните кошнички са събрани в гъсти щитовидни съцветия по върхните разклонения на стъблото. Всички цветове са тръбести оранжевожълти. Плодовете са продълговати, без хвърчилка. Цъфти от юни до септември. Размножава се със семена и вегетативно.

Разпространение. Расте по тревисти и каменисти места, из храсталаци, край реки и канали, край пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се стрък от вратига (*Herba Tanaci*) и цветните кошнички (цвета) (*Anthodium/ Flos/ Tanaci*), събрани по време на цъфтеж, от май, юни до септември.

Начин на събиране. Берат се само в сухо време, след вдигане на росата. С оствър нож, ножица или сърп се отрязват цветните кошнички или облистените цветоносни стъбла на дължина до 20 см от върха на растението. Набраните билки се поставят в кошове, кошици, торби или насипно в превозни средства.

Ползование

Събирането и използването на растението са ограничени от някои ограничения. При бране, събирането и използването на растението са допускано, но събирането на растението и използването на растението са забранени. Известни и кърмачи са използвани за изкуствен растителен материал. Известни са добре разработени методи за използване на растението.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има противоглистно, жълчегонно и противовъзпалително действие.

Лопен

(богородична хурка, овча опашка, царска свещ,
висок лопен)

Verbascum densiflorum Bertol.
(*Verbascum thapsiformae* Schrad.)

Сем. Живеничеви

Fam. Scrophulariaceae

Описание. Двугодишно мъхесто, влакнесто тревисто растение с вретеновидни корен. През първата година развива листна розетка, а през втората - изправено облистено цветоносно стъбло, високо до 2 м. Листата са последователни. Цветовете са жълти, събрани във връхни, многоцветни, класовидно-гроздовидни съцветия. Плодът е многосеменна кутийка, разпукваща се по извеша. Цъфти юни - август.

Разпространение. Расте из разредени гори, храсталаци, сухи тревисти места, хълмисти терени, покрай речни тераси, край канали, пътища, по синури, обработвани и необработвани земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се като билка цвета (*Flos Verbasci*), събран по време на цъфтежа (юни - август).

Начин на събиране. Извършва се само в сухо време, преди обяд от 10 до 12 часа. Цветовете в съцветията се развиват постепенно отдолу нагоре и затова брането става периодично, в продължение на цъфтежа. Всеки цвят цъфти само един ден - сутрин се отваря, а привечер увяхва. Бересе като с ръка се откъсва само венчето и срасналите с него четинки. Набрана билка се поставя рехаво в плитка кошница.

Изграждане

и скъбдам и изграждане на събираните цели растения

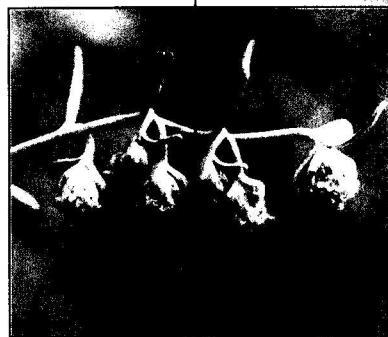
във възможни

Възможности за ползване. Единократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извърши след 2 години.

Действие. Билката има омекчаващо, отхрачващо и противовъзпалително действие.

Пелин бял

(обикновен пелин, бял пелин)
Artemisia absinthium L.

Сем. Сложноцветни
Fam. Asteraceae

Описание. Многогодишно сребристосиво тревисто растение с приятен аромат и силно горчив вкус. Стъблата са прости, в основата вдървенели, високи до 1.5 м. Листата са последователни, долните тройно пересто наделени с дълчи дръжки, останалите приседнали или с къси дръжки, едно - двойно пересто наделени. Съцветията са сложни метелици, изградени от многобройни еднострани гроздчета, които са съставени от кълбовидни, увиснали цветни кошнички. Всички цветове са жълти, тръбести. Плодът е кафяв, продълговат хвърчилка. Цъфти от юли до септември. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по тревисти и каменисти места, из храсталаци, край реки и канали, край пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се стрък от пелин (*Herba Absinthii*), събран по време на начален и активен цъфтеж (юни - август).

Начин на събиране. Стръковете се берат само в сухо време, след вдигане на росата. С оstry нож или сърп се отрязват цветоносни стъбла на дължина до 25 см от върха на растението. Набраните билки се поставят със съцветията в една посока, в кошове, кошници или насици в превозни средства.

Изтапливане

Събирането и изтапливането на пелин са важни и съществени етапи при обработка на растението. Тези процеси са съществени за извлечение на полезни вещества и поддържане на качеството на билките. Изтапливането на пелин се извършва чрез изпарение на вода и разтворяване на съставките във водни разтвори. Това създава условия за по-добро разтворяване на полезните вещества и поддържане на качеството на билките.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършива след 2 години.

Действие. Билката има апетитовъзбуждащо, противоглистно, жълчегонно и противовъзпалително действие.

Камшик

(бутрак, жълт чичек, лечебен камшик)

Agrimonia eupatoria L.

Сем. Розоцветни

Fam. Rosaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с късо пълзящо коренище. Стъблата са прости, високи до 120 см, неразклонени, гъсто покрити с груби власинки. Облистено е само в долната си част, като листата са нечифтовидни. Отделните листчета са продълговато ланцетни, назъбени. На върха на стъблото се намират златистожълти цветове, събрани в гроздовидни съцветия. Плодът е неправилна сферична форма, покрит с кукести израстъци. Цъфти от юни до август. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, из храсталаци и редки гори, край реки и канали, край пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се стръкът от камшик (*Herba Agrimoniae*), събран по време на цъфтеж (юни - август).

Начин на събиране. Стръковете се берат със самото в сухо време, след вдигане на росата. С оствър нож или сърп се отрязват цветоносни стъбла на дължина до 30 см от върха на растението. Набраните билки се поставят със съцветията в една посока, в кошове, кошници или насипно в превозни средства.

Задължителни

1. Употреблява се също и във външни приложения, като сушено и със съдържанието на билката се правят компреси за скрити деца, бръмбаси и др. външни промазки.
2. Употребява се и във външни приложения, като съдържанието на билката се правят компреси за скрити деца, бръмбаси и др. външни промазки.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има апетитовъзбудяващо, жълчегонно, адстригентно и диуретично действие.

Хмел

Humulus lupulus L.

Сем. Конопови

Fam. Cannabaceae

Описание. Многогодишно, увивно, двудомно тревисто растение с дълго пълзящо коренище. Стъблото е 3 - 6 м дълго, ръбесто, кухо, покрито с къси извити шичета. Листата са срещуположни, длановидно нарязани на 3 - 5 дяла, със сърцевидна основа, по края едро напилена. Мъжките цветове са жълтозелени, дребни, събрани в съцветие метлица. Женските цветове са разположени в пазните на жълтозелени, люсповидни прицветници, които образуват 2 - 3 см дълги, увиснали шишарковидни съцветия, достигащи при узряване до 5 см. Плодът е сивкаво, яйцевидно, около 3 mm дълго, сплеснато орехче. Цъфти май - август. Размножава се вегетативно и със семена.

Разпространение. Расте по влажни места из храсталаци и широколистни гори, край реки и канали, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се шишарковидните съцветия (*Strobili Lupuli*), събрани преди да са разцъфнали цветовете.

Начин на събиране. Съцветията се берат, чрез откъсване с ръка само в сухо време, след вдигане на росата. Набраните билки се поставят в кошове или в кошница без натъпване.

Мислени:

1. Често то растение бри често и други материали са използвани да се допускат във вид на лекарства.

2. Често се изкуствено се събира за целите на медицината и други цели.

3. Често се използва и от индийския народ.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 1 година.

Действие. Билката има болкоуспокояващо, общоуспокояващо и противоасматично действие.

Комунига жълта

(лечебна комунига)

Melilotus officinalis (L.) Pallas

Сем. Бобови

Fam. Fabaceae

Описание. Двегодишно тревисто растение с разклонено, високо до 1,5 м стъбло. Листата са сложни, тройни, последователни. Средното листче е с по-дълга дръжка. Листчетата са продълговато елипсовидни, по ръба остро напилени. Цветовете са жълти, събрани в изправени гроздовидни съцветия. Плодът е дребен, заострен към върха боб. Цъфти от юни до септември. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по влажни тревисти места, край канали, пътища, по синури, необработвани и обработвани площи, речни тераси и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се надземната част - стрък от комунига жълта (*Herba Meliloti officinalis*). Събира се по време на цъфтеж (юни - август).

Начин на събиране. Събирането се извършва в сухо време, като се отрязва с остър нож или сърп върхните части на облистените цветоносни стъбла с дължина до 25 см.

Набраните стръкове се поставят рехаво, с цветовете в една посока в кошове или касети без да се тъпчат.

Български

Черпят растението във високи, сушещи
райони на Балканите и събира го като деца, като
се измачки.
Събраните растения се сушат и се добре разпределят във всички места създавайки
всичко подобно на същото, че се извърши.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превиши 70 %.

Действие. Билката притежава болкоуспокояващо, сънотворно, спазмолитично и противосъсирващо действие.

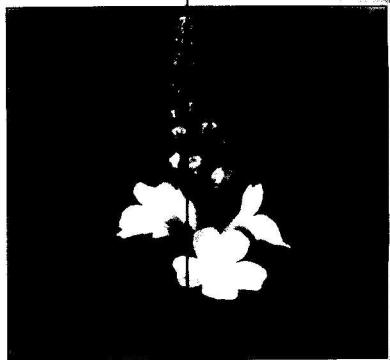
Върбинка

(версин, върбика, железник)

Verbena officinalis L.

Сем. Върбинкови

Fam. Verbenaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с високо до 1 м, разклонено, четириъгъсто стъбло. Листата са срещуоположни, долните с дръжки, лировидни или 1 - 2 пъти пересто нарязани, горните приседнали, почти цели, назъбени или целокрайни. Цветовете са бледорозови, събрани на върха на стъблото и разклоненията, разположени в класовидни съцветия. Плодът е сух, разпадащ се на 4 орехчета. Цъфти май - септември. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, край реки и канали, край пътища, огради, по синури, необработвани и обработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се стрък от върбинка (*Herba Verbena*), събира се в началото и по време на цъфтежа (юни - август).

Начин на събиране. Стръковете се берат само в сухо време, след вдигане на росата. С остьр нож или сърп се отрязват цветоносни стъбла на дължина до 20 см от върха. Набраните билки се поставят със съцветията в една посока в кошове, кошница или насипно в превозни средства.

Изпитанието

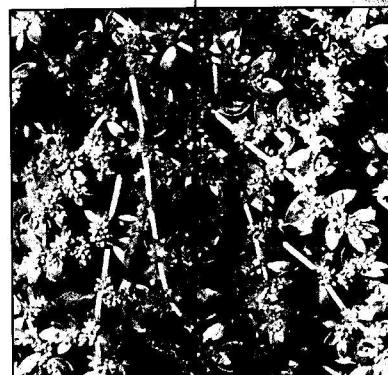
Събираните растения са изсушенни и състругнати във формата на купички. Добре разделят се на части.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има потогонно, антиприретично и седативно действие.

Изсипливче голо

(голо изсипливче, припътница, изсипница)
Herniaria glabra L.

Сем. Карамфилови
Fam. Caryophyllaceae

Описание. Едногодишно или двугодишно тревисто растение. Стъблото от основата с много бройни стелещи се разклонения, дълги 6-20 см, голи, светлозелени. Листата са светлозелени, без власинки, срецуположни, приседнали, елипсовидни, целокрайни, с ципести прилистници. Цветовете са дребни, жълтозелени, разположени в групички по 5 - 12 в пазвите на листата. Плодът е разнуклива кутийка с едно семе. Цъфти от април до септември. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по сухи, песъчливи, каменисти и тревисти места, по речни тераси, край канали, пътища, огради, по синури, обработвани и пустеещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част - стрък от изсипливче голо (*Herba Herniarie glabrae*). Събира се по време на цъфтеж от април до септември.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време след вдигането на росата. Отрязва се с нож цялата надземна част на растението. Набраната билка се поставя кошове или други съдове непозволяващи намачзване и запарване.

БИОДАНИЕ

ЧАСТИ НА РАСТЕНИЕ
СЪБИРАЩА ФАЗА
ИЗВЪРШИТЕ РАСТЕНИЕ

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършива след 2 години.

Действие. Билката има диуретично и спазмолитично действие.

Изсиплигче влакнесто

(влакнесто изсиплигче, развързанче)

Herniaria hirsuta L.

Сем. Карамфилови

Fam. Caryophyllaceae

Описание. Едногодишно или двугодишно тревисто растение (по изключение многогодишно). Стъблото от основата с многообразни стелещи се разклонения, дълги 3 - 15 см, гъсто покрити с власинки, сивозелени. Листата са сивозелени, също гъсто покрити с власинки, срещуположни, приседнали, елипсовидни, целокрайни, с ципести прилистници. Цветовете са дребни, жълтозелени, разположени в групички по 5 - 12 в пазните на листата. Плодът е разпуклива кутийка с едно семе. Цъфти от май до юли. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по сухи, песъчливи, каменисти и тревисти места, по речни тераси, край канали, пътища, огради, по синури, обработвани и неустесещи земеделски земи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част стрък от изсиплигче влакнесто (*Herba Herniarie hirsutae*). Събира се по време на цъфтеж от май до юли.

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време след здигането на росата. Отрязва се с нож цялата надземна част на растението. Набраната билка се поставя кошове или други съдове непозволяващи намачковане и запарване.

Литература:

Българският национарен стандарт на РД 02/02-90 „Събиране и използване на лековитите растения“
Година на въвеждане: 1990

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извърши след 2 години.

Действие. Билката има диуретично и сназмолитично действие.

Очанка

(лечебна очанка, очемилка, очен бурен)

Euphrasia officinalis complex

Сем. Живеничеви

Fam. Scrophulariaceae

Описание. Едногодишно тревисто растение. Стъблата са високи 5 - 30 см, изправени, прости или в различна степен разклонени. Листата са срещуположни, приседнали, тъмнозелени, ланцетни до широко яйцевидни или елиптични, тъпо или остро назъбени, покрити с власинки. Цветовете са бели или бледорозови, с лилави жилки, дребни приседнали в пазвите на листата или по върховете на стъблата. Плодът е многосеменна кутийка. Цъфти през юли-август. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, из храсти и разредени гори, край реки, потоци, канали, край пътища, по синури, обработвани и необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Събират се стръковете (*Herba Euphrasiae*), събрана по време на пътеж (юли - август).

Начин на събиране. Брането се извършва в сухо време, след вдигане на росата, като с оствър нож се отрязва цялата облистена надземна част. Набраните стръкове се поставят подредени с цветовете в една посока в кошове, касети или кошници.

Сушане.

Сушата се извършва във въздушни съборници при температура 30-35°C.

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Следващото ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката притежава противовъзпалително, антибиотично, омекчително и адстрингентно действие.

Пчелник

(пчелок, блага трева)
Marrubium vulgare L.

Сем. Устоцветни

Fam. Lamiaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение. Стъблото е изправено, 20 - 60 см високо, четириръбесто, разклонено. Листата са срещуположни с дръжки, кръгли до широко елиптични, назъбени, отдолу със силно изпъкнали жилки. Цветовете са бели, разположени по няколко в пазните на горните листа и образуват прецелени. Плодът е сух, разпадащ се на четири трилистни орехчета. Цъфти от юни до септември. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по сухи тревисти и каменисти места, край пътища, огради, по синури, и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използва се надземната част (*Herba Marrubii*), събрана по време на цъфтеж (юни - септември).

Начин на събиране. Брането се извършива в сухо време, след вдигане на росата. Със сърпи или оствър нож се отрязват облиствените цветоносни стъблажа с дължина до 20 см от върха на растението. Набраните билки се поставят рехаво с цветовете в една посока, в кошове, кошница или насипно в превозни средства.

Изтегляне

Събирането е изкуствено редуцирано
и съставът на билките е добре разработен

Възможности за ползване. Еднократното черпене на билки от популацията на вида в ползваното находище не трябва да превишава 70 %. Повторното ползване на находището да се извършва след 2 години.

Действие. Билката има отхрачващо, спазмолитично и жълчегонно действие.

Синя метличина

(полски синчец, синя метла)
Centaurea cyanus L.

Сем. Сложноцветни

Fam. Asteraceae

Описание. Едногодишно, по-рядко двугодишно тревисто растение с тънък вертикален корен. Стъблото е високо 20 - 80 см, изправено, разклонено, сивобяло. Листата са последователни, сивозелени, долните са ланцетни, цели, назъбени или лировидно пересто наделени, горните са линейно ланцетни, целокрайни. Цветните кошнички са единични, разположени по върховете на стъблото и разклоненията. Цветовете са тръбести, външните са сини, фуниевидни, вътрешните са синьо виолетови. Плодовете са сиви или сивожълти плодосемки с хвърчилка от кафеникови власинки. Цъфти юни - юли. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по тревисти места, из храсти и разредени гори, край реки, потоци, канали, край пътища, по синури, необработвани площи и масово като плевел в обработваемите земи.

Употребляема част. Период и фаза на събиране. Събират се цветните кошнички с цвета (*Anthodium Gyani*) и само цвета (*Flos Gyani*), събрани по време на пълен цъфтеж (юни - юли).

Начин на събиране. Брането на цветните кошнички с цвета и цвета без кошничките се извършва в сухо време, след вдигане на росата. Откъсват се с ръка или се отрязва с ножица цветните кошнички без остатък от цветоносните стъбла. Цветът се събира, като с ръка се откъсват от цветните кошнички само периферните фуниевидни сини цветове, без да се откъсват вътрешните тръбести, които са синьо-виолетови. Набраните билки се поставят съдове, непозволяващи намачкване и запарване.

Възможности за ползване. Репродуктивните възможности на вида са високи, поради което не се налага въвеждане на режими за ограничения на ползването.

Действие. Билката притежава апетитовъзбуджащо, жълчегонно и диурстично действие.

6.2. Употребляеми части

В Табл. 1. са представени употребляемите части на най-често използвани лекебни растения на територията на Община Пловдив и региона.

№	Наименование на растението	Употребяема част
1.	Бръшлян	листа (Folium Hederae)
2.	Бъз черен	цветове (Flos Sambuci nigri), листа (Folium Sambuci nigri), плодове (Fructus Sambuci nigri)
3.	Бъзак	корен и коренище (Radix et Rhizoma Ebuli). плодове (Fructus Ebuli)
4.	Великденче	стръкове (Herba Veronicae).
5.	Ветрогон	корен (Radix Eryngii), стръкове (Herba Eryngii)
6.	Врабчови чревца	стръкове (Herba Stellarie mediae)
7.	Вратига	стръкове (Herba Tanaceti), цветове (Anthodium /Flos/ Tanaceti)
8.	Върбинка	стръкове (Herba Verbena)
9.	Глог Червен	листа с цветове (Flos et Folium Crataegi), листа (Folium Crataegi), плодове (Fructus Crataegi)
10.	Глухарче	корен (Radix Taraxaci), корен със стрък (Radix Taraxaci cum herba), стрък (Herba Taraxaci), листа (Folium Taraxaci)
11.	Гръмотъри	корен (Radix Ononis), стръкове (Herba Ononis)
12.	Дяволска уста	стръкове (Herba Leonuri cardiacae)
13.	Жаблек	стръкове (Herba Galegae)
14.	Живовлек теснолист	листа (Folium Plantaginis lanceolatae)
15.	Живовлек широколист	листа (Folium Plantaginis majoris)
16.	Зимзелен	стръкове (Herba Vincae minoris)
17.	Змийско мляко	стръкове (Herba Chelidoni)
18.	Изсипливче влакнесто	стръкове (Herba Herniarie hirsutae)
19.	Изсипливче голо	стръкове (Herba Herniarie glabrae)
20.	Камшик	стръкове (Herba Agrimoniae)

21.	Кантарион жълт	стръкове (Herba Hyperici)	
22.	Кестен конски (Див кестен)	семена (Semen Hippocastani)	
23.	Комунига жълта	стръкове (Herba Meliloti officinalis)	
24.	Коприва	листа (Folium Urticae), коренища (Radix Urticae)	
25.	Къпина	листа (Folium Rubus sp.), плодове (Fructus Rubus sp.)	
26.	Лайка	цветове (Anthodium /Flos Chamomillae)	
27.	Левурда	листа (Folium Allii ursini)	
28.	Лепка	стръкове (Herba Galii aparinensis)	
29.	Липа дребнолистна	цветове (Flos Tilia cordatae)	
30.	Липа едролистна	цветове (Flos Tilia platyphyllos)	
31.	Липа сребролистна	цветове (Flos Tilia tomentosae)	
32.	Лопен	цветове (Flos Verbasci)	
33.	Метличина синя	цветни кошнички с цветове (Anthodium Gyani), цветове (Flos Gyani)	
34.	Овчарска торбичка	стръкове (Herba Bursae pastoris)	
35.	Очанка	стръкове (Herba Euphrasiae)	
36.	Пача трева	стръкове (Herba Polygoni avicularis)	
37.	Пелин бял	стръкове (Herba Absinthii)	
38.	Нипериче водно	стръкове (Herba Persicariae hydropiperis)	
39.	Пчелник	стрък (Herba Marrubii)	
40.	Равнец бял	стръкове (Herba Millefolii), цветове (Anthodium/Flos/Achilleae millefolii)	
41.	Репей	корен (Radix Arctii)	
42.	Росонас	стръкове (Herba Fumariae)	
43.	Синя жълчка	корен (Radix Cichorii), стръкове (Herba Cichorii)	
44.	Слез	листа (Folium Malvae), цветове (Flos Malvae)	
45.	Трабузан	стръкове (Herba Tribulus terrestris)	
46.	Троскот	коренище (Rhizoma Graminis italicici)	
47.	Трънка	цветове (Flos Pruni spinosae), плодове (Fructus Pruni spinosae)	
48.	Хвощ полски	стръкове (Herba Equiseti)	
49.	Хмел	съцветия (Strobili Lupuli)	
50.	Шипка обикновена	плодове (Fructus Rosae)	

6.3. Периоди на събиране, фенологичен календар

В Табл. 2 са представени събираните билки (употребяеми части) по периоди на събиране от най-често използваните лечебни растения на територията на Община Пловдив и региона.

Табл. 2. Фенологичен календар на лечебните растения.

№	Наименование на растението	Време за събиране, месец									
		III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
1.	Бръшлян										
2.	Бъз черен										
3.	Бъзак										
4.	Великденче										
5.	Ветрогон										
6.	Врабчови чревица										
7.	Вратига										
8.	Върбинка										
9.	Глог Червен										
10.	Глухарче										
11.	Гръмотрън										
12.	Дяволска уста										
13.	Жаблек										
14.	Живовлек теснолист										
15.	Живовлек широколист										
16.	Зимзелен										
17.	Змийско мляко										
18.	Изсиплившче влакнесто										

19.	Изсипливче голо									
20.	Камшик									
21.	Кантарион жълт									
22.	Кестен конски (Див кестен)									
23.	Комунига жълта									
24.	Коприва									
25.	Къпина									
26.	Лайка									
27.	Левурда									
28.	Лепка									
29.	Липа дребнолистна									
30.	Липа едролистна									
31.	Липа сребролистна									
32.	Лонен									
33.	Метличина синя									
34.	Овчарска торбичка									
35.	Очанка									
36.	Пача трева									
37.	Пелин бял									
38.	Нипериче водно									
39.	пчелник									
40.	Равнец бял									
41.	Репей		*							

42.	Росонас								
43.	Синя жълчка								
44.	Слез								
45.	Трабузан								
46.	Троскот								
47.	Трънка								
48.	Хвощ полски								
49.	Шипка обикновена								

* През този месец се събират корените на двугодишните растения.

Легенда:

6.4. Лечебни растения под специален режим на опазване и ползване

Лечебните растения под специален режим на опазване и ползване се определят всяка година със заповед на Министъра на околната среда и водите (подробно са разгледани в т. 5), но през последните години почти не се наблюдава промяна във видовия състав и броя им. Според последната заповед на МОСВ - №РД-71/07.02.2007 г. лечебните растения под специален режим на опазване и ползване за 2007 г. са общо 35 вида, като забранените за събиране от естествените находища са 25 броя, а тези за които се определят допустими за събиране количества – 10 броя. Тези лечебни растения са поставени под специален режим, тъй като поради редица причини разпространението им в природата е много ограничено (някои от тях се срещат само в определени райони на страната) и ресурсните възможности на находищата им са силно намалели.

От лечебните растения под специален режим на опазване и ползване на територията на Община Пловдив се срещат само 5 вида, описани по-долу, но те са разпространени единично и находищата им не разполагат с ресурсни възможности за ползване със стопански цели.

Пресечка

(бенедиктински трън, кникус, свещен трън)

Spicus benedictus L.

Сем. Сложноцветни

Fam. Asteraceae

Описание. Двугодишно, рядко едногодишно бодливо тревисто растение с вертикален, разклонен корен. Стъблото е цилиндрично, надлъжно набраздено от основата разклонено, полегнало или възходящо, високо до 40 см. Листата са последователни, приседнали, продълговати, дълбоко вълновидно пересто изрязани и едро назъбени, с бодли по ръба и ясно изпъкнали жилки по долната повърхност. Цветните кошнички са единични, разположени по върховете на клонките, обкръжени от сближените най-горни листа. Цветовете са тръбести, жълти. Плодовете са цилиндрични с хвърчилка от четинки и къеп власинки. Цъфти юни - август. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по сухи тревисти и каменисти места, пустеещи крайпътни и крайселищни места, по синури, необработваеми площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Събират се стръковете цветните кошнички с горните части на клонките и листата (*Herba Spicis benedictii*), през юни - юли, по време на начален цъфтеж.

ПОДГЛАДКА:

Събирането е със събирането на горните части от
цветните кошнички.

Страшниче

(изтравниче)

Asplenium trichomanes L.

Сем. Сладки папрати

Fam. Aspleniaceae

Описание. Многогодишно тревисто спорово растение с дебело, туфесто покрито със заострени люспи коренище. Листата са голи презимувани, простопересто разделени със закръглени дялчета на къси дръжки, единични или двойни. Спорите продълговати, разположени от средната жилка на листа до ръба, светлокрафяви с нежни гънки. Размножава се със спори, които узряват през юни - август и чрез коренища.

Разпространение. Расте по влажни, сенчести, каменливи терени и по скални пукнатини.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Събира се надземната част (*Herba Trichomatis*), през лятото.

Използване

Събирането се съвръждат същите и части от растението, които са му наложили

Червена хвойна

(червена смрика)

Juniperus oxycedrus L.

Сем. Кипарисови

Fam. Cupressaceae

Описание. Вечнозелен двудомен храст, висок 1 - 3 м или дърво до 10 м с разперена корона. Кората е светлосива, на младите кронки червеникава и на жълтеникава. Листата са разположени по 3 в пренаплени, разперени, сично бодливи. Мъжките шишарки се развиват по върхните части на клонките, в назвате на листата. Женските шишарки след оплождане образуват кълбовидни галбули (неправилно наричани плодове), червеникави на цвят, лъскави обикновено без восъчен налеп. Семената най-често са 2-3, рядко 4. Размножава се със семена.

Разпространение. Расте по сухи каменисти места.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Събират се галбули (плодовете) (*Fructus juniperi oxycedri*) в края на лятото и през есента, при пълното им узряване, когато са придобили червеникав цвят.

СЪБИРАНИЕ

Събирам се събирането на галбули

и части от

пълното им узряване

Лечебна ружа

(ружа лечебна)

Althaea officinalis L.

Сем. Слезови

Fam. Malvaceae

Описание. Многогодишно тревисто растение с дебели, вретеновидни, силно разклонени корени. Стъблата са изправени, прости или разклонени, високи 50 - 200 см. Листата са последователни, с дръжки, кадифяна мъхести, долните и средните недълбоко три- или петделни, най-горните цели. Цветовете са бледорозови, до почти бели с къси дръжки, събрани в пазвите на листата. Плодът е плосък, дисковиден, разпадащ се при узряване на 15 - 20 плодчета гъсто покрити по гръбната страна с власинки. Цъфти юли - август. Размножава се предимно със семена и с коренови издънки.

Разпространение. Расте по влажни тревисти места, покрай речни тераси, край канали, пътища, огради, по синури, необработвани площи и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Използват се листата (*Folium Althaea*), цветовете (*Flos Althaea*) и корените (*Radix Althaea*). Листата и корените се събират по време на цъфтеж, а корените през есента.

Използване:

Листа със събирането - за чай   в част от

корените събирането му възможност

Зърнастец

(елшовиден зърнастец)

Frangula alnus Mill.

Сем. Зърникови

Fam. Rhamnaceae

Описание. Храст, висок 1 - 3 м или дърво до 7 м с гладка сивокафява, лъскава кора. По кората са разположени надлъжно продълговати лещанки. Листата са последователни, полукохести, с двойки странични жилки. Цветовете са дребни, бледозелени, разположени в пазните на листата. Плодовете са костилковидни, отначало зелени, след това червени, а когато узрят стават черни. Цъфти през май - септември, а плодовете узряват юли - октомври. Размножава се със семена и с коренови издънки.

Разпространение. Расте по влажни крайречни места, из широколистни гори и храсталаци, край канали и др.

Употребяема част. Период и фаза на събиране. Събират се корите (*Cortex Frangulae*) през пролетта (април - май).

Изтегляне:

Дървесината със събирането се сриват във части от 1-2 м.

При сриването му находимо

7. ОПАЗВАНЕ И УСТОЙЧИВО ПОЛЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ, ЗАКОНОВИ ИЗИСКВАНИЯ

7.1. Мерки за опазване

Основната цел на Закона за лечебните растения е опазване и осигуряване на условия за устойчиво развитие на ресурсите в дългосрочен план.

Лечебните растения в естествените им находища се опазват от увреждане и унищожаване с цел осигуряване на устойчивото им ползване като част от естествения растителен генетичен фон. Опазването на лечебните растения е система от мерки и дейности, целящи запазването на биологичното разнообразие на лечебните растения и на техните ресурси. То включва поддържането и съхраняването на екосистемите, съдържащи лечебни растения, на естествените им местообитания, както и поддържането и възстановяването на жизнеспособни популации на видовете.

Съгласно чл. 7 ал. 1 от ЗЛР собствениците на земи, гори, води или водни обекти (общини, държавни лесничейства, областни управи и т.н.) в които има находища на лечебни растения, са длъжни да прилагат мерките за опазване на лечебните растения, предвидени от съответните планове, програми и проекти по чл. 50, т. 2, 3 и 4. В случаи на увреждане на местообитанията или популациите на лечебните растения, които се ползват като източник на билки, собственикът е длъжен да предприеме необходимите мерки за възстановяване условията на средата, съответно за възстановяване на популацията.

Осигуряването на необходимите практически мерки и дейности по опазване и устойчиво ползване на лечебните растения е регламентирано в *Наредба №2/20 януари 2004 г. на МОСВ за правилата и изисквания за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения.*

Като мярка за опазване на лечебните растения и ресурсите им в ЗЛР е въведена следната забрана: Забранява се ползването на лечебните растения по начини и със средства, които водят до увреждане на находищата или намаляване на техните ресурси, затруднено възстановяване на популациите им или намаляване на тяхното биологично разнообразие, както и в нарушение на наредбата по чл. 27 (Наредба №2/2004 г.) (чл.9).

7.2. Изисквания за опазване на находищата на лечебни растения, обект на събиране

Един от главните подходи за опазване и съхраняване на ресурсите от лечебни растения е осигуряване опазването на естествените им находища от увреждане и унищожаване. Изискванията за опазване на находищата на лечебни растения, обект на събиране, предвидени в Раздел III на Наредба №2 (2004) са следните:

1. При събиране на надземни растителни части не се допуска

изкореняване на растенията;

2. Цветовете, плодовете и семената се събират, без да се увреждат другите части на растенията;

3. Оставят се част от най-добрите екземпляри за естествено семенно размножаване;

4. При наличие на узрели плодове и семена те се разпръскват за подномагане на естественото семенно размножаване;

5. Повторно събиране на билки от определен район или находище се извършва след възстановяване на популацията;

6. Не се събират билки от млади, недобре развити или увредени лечебни растения.

Наред с тези общи изисквания, за опазването на естествените находища на лечебни растения е необходимо да се спазват и други правила, които в съчетание с гореописаните биха осигурили съхраняването на ресурсите:

1. Брането на билки трябва да се извършива само в райони, където има пътни находища на отделните видове. В тях билките се възстановяват по-лесно след бране. Там където се срещат единично или разпръснато – да не се допуска ползване.

2. Събират се само тези растителни части, които се употребяват. Недопустимо е унищожаване на цели растения, само заради листа, цветове или семена.

3. Не се допуска събиране на билки в количества, надвишаващи следните стойности, определени като процент от наличните в находището запаси:

- за корени, коренища, грудки и луковици от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (*вълча ябълка обикновена*, *глухарче обикновено*, *гръмовицата бодлив*, *девисил*, *латада алтайски*, *оман чер*, *оргова патрат*, *прозорче горско*, *теменуга миризлива*, *чемерика лобелиева*, *чобанка хибридна* и др.) - до 70%;
- за корени, коренища, грудки и луковици от видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия (*божур червен*, *здравец обикновен*, *змиярник петнист*, *истика лечебна*, *мъжки патрат*, *орехче ливадно*, *орехче обикновено*, *ратилистът лечебен*, *сладка патрат обикновена* и др. - до 40%);
- за кори, листни и стъблени чъпки (*бреза обикновена*, *бор*, *върба бяла*, *дъб летен*, *леска обикновена* и др.) - до 40%;

- за листа (*бреза обикновена, живовлеч голям, живовлеч ланцетовиден, коприва, леска обикновена, малина, смрадлика и др.*) - до 70%;
- за стръкове (*великденче лечебно, звъника лечебна, иглица лечебна, камшик лечебен, коприва, мащерка, напръстник вълнест, подъбиче обикновено, равнец хилядолистен, ратилист лечебен, риган обикновен, тълстица лютица, шапиче и др.*) - до 70%;
- за цветни пъпки, цветове, съцветия и цветни кошнички, плодове и семена (*боровинка червена и черна, бъз черен, гълъб червен, драка, зърнеш, иглица лечебна, лайка, липа дребнолистна, едролистна, сребролистна, лопен гъстоцветен, мразовец есенен, орехче ливадно, официален, подбел, шипка и др.*) - до 70% за едногодишните и до 80% за многогодишните видове.

4. С цел осигуряване възможност за възстановяване на ресурсите от лечебни растения, експлоатацията на находищата трябва да се редува в период на възстановяване, който е различен за различните видове и за различните морфологични части, ползвани като източник на билки:

- при събиране на корени и коренища от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (*гръмотърън бодлив, копитник, коприва, лапад алтайски, прозорче горско, решетка безстъблена, теменуга миризлива, чемерика лобелиева, чобанка хибридна, чувен и др.*) - 2 години;
- при събиране на корени и коренища от видове, които трудно възстановяват ресурсите си или растат при специфични екологични условия (*дива тиква, здравец обикновен, иглица лечебна, лудо бистре, мъжка папрат, орехче обикновено, сладка папрат и др.*) - 3 години;
- при събиране на труда (*божур червен, змиярник петнист, орехче ливадно*) - 2 години;
- при събиране на листа (*боровинка черна и червена, лудо бистре, матина медуница лечебна, подбел, смрадлика, чемерика лобелиева и др.*) - 1 година;
- при събиране на стръкове от видове, които трудно възстановяват ресурсите си (*горицвет пролетен, иглица лечебна, тинтява горска, тълстица лютица и др.*) - 4 години;
- при събиране на съцветия от *иглица лечебна и лопен гъстоцветен* - 2 години;
- плодове и семена от *есенен минзухар и зърнеш* - 2 години.

5. Не е необходим период за възстановяване при събиране на следните билки:

- *коренища от вълча ябълка обикновена, коприва, орлова папрат, репен*

и троском;

- стръкове от видове, които лесно възстановяват ресурсите си (*ветрогон, полски, великденче лечебно, вратика, дяволска уста обикновена, звъника лечебна, змийско мяко, коприва, кучешко грозде черно, пчелинок обикновен, равнец хилядолистен и др.*);
- цветни пъпки, цветове и съцветия (*бъз черен, глог червен, лайка, липа дребнолистна, едролистна и сребролистна, подбел, равнец хилядолистен, слез горски и др.*);
- плодове и семена с изключение на тези от *есенен минзухар и зърнен*.

7.3. Периоди и начини на събиране на билките

Растителните видове, определени като лечебни са тези, които съдържат определени лечебни вещества (органични съединения). Натрупването на тези вещества не е равномерно в цялото растение, а в определени негови части (корен, лист, цвет, стрък, плод и др.). Отделните части на растенията трябва да се събират в такъв период на развитие, когато в тях са натрупани най-големи количества активни вещества. Освен това отделните растителни части трябва да се събират поотделно, тъй като много частите на един вид съдържат различни по състав и действие лечебни вещества. Различия в количеството на тези вещества се наблюдават през отделните фази от развитието на растението – нарастване, разлистване, цъфтеж, плодообразуване, узряване на семена и др. При едни видове най-високо е съдържанието във фаза на цъфтеж, при други – при плодообразуване, а при трети когато надземната част отмира и растението се подготвя за зимен покой. Различия се наблюдават и в зависимост от годишното време (дъждовно, сухо), от почвените условия, от географската ширина и т.н.

За осигуряване на високо качество на събранныте билки и недопускане на похабяване на ресурса трябва да се спазват стриктно следните правила:

1. Билки се берат само в сухо, по възможност слънчево време, след вдигане на сутрешната роса.
2. Не се допуска смесване на различни видове билки.
3. Не трябва да се берат други части от растението освен използваемите както и части от други растения, растящи в близост. Нежелателно е замърсяването с почва, пясък, камъчета и др.
4. Набраната билка се поставя рехаво в съдове, които не позволяват запарването и похабяването ѝ (плитки конинци, платнени торби и др.).
5. След бране, преди да се подложи на сушене, билката се почиства от примеси, променени и повредени части.

Освен общите правила е необходимо и да се спазват някои конкретни характерни за отделните употребяеми части:

- **Листа** се берат в края на пролетта, през лятото и в редки случаи – осената, при разлистване и пълно развитие. Берат се добре развити, със запазен естествен цвет и неповредени. Брането на листа трябва да става без увреждане на стъблата и цветовете. На едно растение

трябва да се оставят 1/3 от листата, особено по-младите, за да се обезпечи нормалното му развитие. Листата, които не са достигнали до нормални размери нямат добри лечебни и стопански качества.

- **Стръкове** се берат през фази на начален и пълен цъфтеж. При един видове цъфтежът е краткотраен, при други продължителен и протича успоредно с плодообразуването. За това обикновено се преопърчва брането да става в начален цъфтеж. Отрязват се облистените цветоносни части на растението, с дължина 20 - 30 см, в зависимост от размерите на растението. Използват се режещи инструменти - ножове или овоцарски ножици. Не се допуска изкореняване или изрязване пътно до земята.
- **Цветове и съцветия** се берат по време на начален до пълен цъфтеж. Не се берат след прецъфтяване. Брането се извършва ръчно или с подходящ режещ инструмент. Тези билки често са много чувствителни при донир, притискане, мачкане, лесно се запарват и затова трябва много внимателно да се обработват. Трябва да се събират без да се нарушава целостта на растението.
- **Плодове и семена** се събират при пълно узряване. При сочните плодове преценката се прави въз основа на консистенцията (твърди, меки) и баграта. Когато се събират сухи плодове от значение е да се определи степента на зрелост – млечна, восъчна или пълна. Събират се ръчно или със специални метални гребени.

Гореписаните правила и изисквания за опазване на лечебните растения и осигуряване високо качество на събранныте билки са конкретизирани и въведени в нормативен документ - Наредба №2/2004 г. на МОСВ, което определя като задължителни.

Според периода/фазата на от вегетацията на растенията са въведени следните задължителни правила за събиране на билките:

1. подземни органи (корени, коренища, грудки и луковичи) - през есента или рано през пролетта преди вегетацията на растенията;
2. кори - през пролетта във фаза на най-усилено сокодвижение (март - май);
3. листни и стъблени пъпки - през пролетта (март - април), преди да се развият;
4. борови връхчета - рано през пролетта, преди вегетацията;
5. листа - преди цъфтежа (*коприва, маточина, мента, момина сълза*), **по време на цъфтежа** (*боровинка черна и червена, блян черен, живовек, голям и ланцетовиден, лудо биле, слез горски, смрадлика*) или след цъфтежа (*бреза обикновена, глог червен и черен, глухарче обикновено, липа, медуница лечебна, подбел и др.*);
6. стръкове - в началото на цъфтежа или по време на пълен цъфтеж преди плодообразуване; допуска се събирането на стръкове с млади плодове, когато растението цъфти продължително време, като едновременно образува и плодове (*боянка разклонена, овчарска торбичка обикновена, росопас лечебен и др.*);

7. цветни пъпки - непосредствено преди разцъфтяването им (*нелин сантонинов*);
8. цветове и съцветия - в началото на цъфтежа или при пълен цъфтеж;
9. месести плодове (*боровинка черна и червена, бъз черен, касис, киселица, кътина полска, малина, официа, шипка, ягода горска* и др.) - след пълното им узряване;
10. суhi плодове от сенникоцветни - непосредствено преди пълното им узряване;
11. семена - непосредствено преди пълното им узряване (Чл.7).

Изключение от горните изисквания се установяват за следните билки:

1. коренища от мъжка напрат се събират в края на лятото след пълното развитие на листата;
2. листа от мечо грозде се събират през септември - октомври след узряване на плодовете;
3. цветни кошнички от сложноцветни и стръкове от златна пръчица се събират в началото на цъфтежа преди пълното им разцъфтяване;
4. лъжливи плодове (галбули) от хвойна синя и червена се събират на втората година след образуването им преди тяхното омекване;
5. семена от минзухар есенен се събират през юни - юли на следващата година след цъфтежа непосредствено преди пълното им узряване.

Освен изискванията за осигуряване високо качество на билките, в наредбата са въведени и задължителни изисквания по отношение на начините за събиране на билките, осигуряващи съхраняване на ресурсите им, включително опазването на популациите, както и на отделните растителни екземпляри. В Чл. 9 от наредбата са въведени следните **изисквания по отношение на начините за събиране на билките**:

1. подземните органи се изкопават, измиват се бързо със студена вода, при необходимост се обелват и нарязват на късове;
2. кори се събират, като се правят напречни и наддължни нарези и кората се отделя от дървесината;
3. листни и стъблени пъпки се събират чрез отрязване на цели клонки и последващо отделяне на билката;
4. листа се събират по следния начин:
  - а) едри листа (*бреза обикновена, блян черен, живовлек голям и ланцетовиден, лудо биле, напръстник вълнест, подбел, татул* и др.) се събират, с дръжки или без дръжки, от розетките, стъблата или клонките;
  - б) листа от *коприва, маточина и мента* се събират чрез отрязване на целите облистени стъбла и последващо отделяне на листата;
  - в) дребни листа (*боровинка червена и синя, мечо грозде*) се събират.

като се отрязват целите облистени клонки и листата се отделят след изсушаването им;

5. стръкове се събират по следния начин в зависимост от височината на растенията:

а) стръкове от едри тревисти растения (*вратига, върбинка лечебна, дяволска уста, канарион жълт, пелин бял, пчелинок обикновен, равнец хилядолистен, ранник лечебен и др.*) - отрязват се горните облистени части на 20 - 30 см от върха, при основните листа и облистените издънки;

б) стръкове от дребни тревисти растения и полуухарсти (*великденче лечебно, мацерка, очанка обикновена, подъбиче бяло и обикновено, шатиче и др.*) - отрязва се цялата надземна част;

в) при едногодишни видове се допуска събиране на цялото растение заедно с корените;

6. цветове и съцветия се събират по следните начини:

а) венчелистчета (*божур червен, лопен гъстоцветен* и др.) се събират чрез откъсване от цвета;

б) едри цветове (*ралица, ружа лечебна, слез горски* и др.) се събират един по един или на групи, с къси цветни дръжки или без дръжки;

в) съцветия и цветни пъпки (*бъз черен, глог червен, иглица, липа, трънка*) се събират, като се откъсват или отрязват целите съцветия;

г) цветни кошнички от сложноцветни (*глухарче обикновено, метличина полска, паричка, подбел* и др.) се събират една по една, с къси дръжки;

7. плодове се събират по следния начин:

а) месести плодове, разположени поединично (*боровинки черни и червени, киселица, къпина полска, малина, шипка, ягода горска* и др.), се събират без дръжки и без остатъци от чашелистчетата, а тези, образуващи съплодия (*бъз нисък, бъз черен, офика* и др.), се събират, като се отрязват целите съплодия;

б) лъжливите плодове (галбули) от хвойна синя и червена се събират чрез оронване от клонките;

в) суhi плодове от сенникоцветни се събират, като се отрязват целите съплодия с част от стъблата;

8. семена (*минзухар есенен* и др.) се събират заедно с плодовете, които се изсушават за доузряване на семената.

7.4. Събиране на генетичен материал от лечебни растения

Генетичният материал представлява материал от растителен произход, съдържащ функционални единици на наследственост. Той може да обхваща цели растения или части от тях, включително коренища, грудки, луковици, плодове, семена, стъблени и коренищни резница, органи или тъкани, от които по естествен начин или чрез прилагане на различни техники за размножаване могат да се получат нови растения. Генетичният материал, събрал от природата, се използва за научни цели, за подпомагане на естественото възстановяване на популации, за попълване на колекции или създаване на

култури за отглеждане при контролирани от човека условия, включително на насаждения за отглеждане в култура.

При събирането на генетичен материал от различните категории лечебни растения – защитени, под специален режим на опазване и ползване и от всички останали видове лечебни растения се спазват определени изисквания, а именно:

1. Събиране на генетичен материал от защитени лечебни растения се извършва съгласно разпоредбите на Закона за биологичното разнообразие, по реда на Наредба №8/12.12.2003 г. за реда и условията за издаване на разрешителни за изключенията от забраните, въведени със Закона за биологичното разнообразие на МОСВ и МЗГ (ДВ, бр.4 от 16.01.2004 г.). За защитените лечебни растения компетентният орган за издаване на разрешителни за събиране на генетичен материал (*цели растения или части от тях-коренища, грудки, луковици, плодове, семена, стъблени и коренищни резници, органи или тъкани*) е Министъра на околната среда и водите. За целта се подава писмено заявление в МОСВ, изгответо съгласно изискванията на чл. 7 ал. 2 от Наредба №8/2003 г. Разрешителните или отказите за издаване на разрешителни се издават в писмена форма, като отказите задължително се мотивират. Контролът по изпълнение на условията в издадените от МОСВ разрешителни се възлага на съответната РИОСВ.

2. Събирането на генетичен материал от естествени находища на лечебни растения под специален режим с цел култивиране се разрешава със заповед на Министъра на околната среда и водите (чл. 11 от ЗЛР). Тъй като лечебните растения поставени под специален режим на опазване и ползване са видове, които имат ограничено разпространение в природата или ресурсите им проявяват тенденция към намаляване, то при ползването на генетичен материал от естествените им находища е необходимо да се спазват и следните допълнителни изисквания:

1. площ на находището - не по-малка от 100 кв. м, или популация на вида - не по-малка от 100 екземпляра;

2. допустим процент за събиране на коренища, грудки и луковици - до 10% от наличните екземпляри в находището;

3. допустим процент за събиране на стъблени и коренищни резници - до 20% от наличните екземпляри в находището;

4. допустим процент за събиране на семена и плодове - до 30% от наличните запаси в находището;

5. когато генетичният материал е предписан за създаване на колекции или за отглеждане в култура, в насаждението се осигуряват екологични условия, близки до естествените изисквания на вида;

6. насажденията по предходната точка, от които се получават билки, предназначени за търговски цели, се контролират от съответната регионална инспекция по околната среда и водите по отношение произхода на материала за създаване, площта, от която се добиват билки, и количеството на получените билки.

3. При събирането на генетичен материал от останалите видове лечебни растения се спазват изискванията разгледани в т. 6.2 “Изисквания за опазване на находищата на лечебни растения, обект на събиране”.

Събирането на генетичен материал от диворастящи лечебни растения за култивиране, за опазване при условия извън естествената им среда или за възстановяване на други места в природата представлява вид ползване на ресурсите им, което според изискванията на ЗЛР се извършва след издаване на позволително за ползване от отговорните институции (Община, Държавно лесничество, Областна управа, Национален парк).

Педонуемото събиране на генетичен материал от находища на лечебни растения е специален ресурс на опазване и използване от отговорните институции (Държавно лесничество, Община, Областен управител, Дирекция на национален парк) преди издаването на разрешение от Министъра на околната среда и водите, а за останалите видове лечебни растения – в наредбата № 115 чл. б от Нар. д. № 220

7.5. Управление на дейностите по опазване и устойчиво ползване

Лечебните растения са природен ресурс и национално природно богатство – част от биологичното разнообразие на страната, опазването на което е задължение и приоритет на държавните и общинските органи, и гражданите. За да се опази и съхранят този ресурс, то той трябва да се ползва устойчиво, т.е. ползване в количества и по начини и средства, които не водят до трайно намаляване на генетичния или ресурсния им потенциал и позволяват дългосрочното задоволяване нуждите на сегашните и бъдещи поколения.

За да се опазват и съхраняват ресурсите от лечебни растения много важна е ролята на общинските и държавните органи – собственици на териториите, в които се намират находища на лечебни растения. Според Закона за лечебните растения, управлението на дейностите по опазване и устойчиво ползване на лечебните растения се осъществява от:

1. министъра на околната среда и водите и министъра на земеделието и горите;
2. областните управители;
3. кметовете на общините;
4. директорите на дирекциите на националните паркове;
5. ръководителя на Националното управление по горите към Министерството на земеделието и горите.

По отношение на дейностите по управление на ресурсите от лечебни растения, кметът на общината ръководи изпълнителната дейност на общината във връзка с ползването, опазването и култивирането на лечебните растения.

С оглед изпълняване основните изисквания на Закона за лечебните растения – опазване и осигуряване на условия за устойчиво развитие на ресурсите в дългосрочен план, дейностите на кмета на общината по чл.46 от ЗЛР следва да бъдат организирани и ръководени от основните “принципи за устойчивост”, а именно:

По отношение на изпълнителната дейност, свързана с ползването на лечебни растения (подробно е разгледана в т. 10) е необходимо издаването на позволителни за ползване на лечебни растения да се извършива систематизирано и обосновано на база реалните ресурсни възможности на находищата на лечебни растения на територията на общината. За опазване на ресурсите от лечебни растения, с цел недопускане увреждане и изтощаване на находищата от свръхексплоатация, общината следва да организира устойчивото управление на тези природни ресурси. Издаването на позволителни за ползване и осъществяването на последващия контрол следва да се извършват при стриктно спазване на изискванията на Наредба №2/2004 г. по отношение на опазване на находищата (разгледани в т. 7.3), например редуване ползването от едно находище с необходимия период на възстановяване и покой, ненадвишаване ползването от едно находище в количества по-големи от посочените в чл. 5 от Наредбата и т.н. За съхраняване на ресурсите от редки и защитени лечебни растения на територията на общината, не трябва да се допуска ползването им, а за лечебните растения под специален режим да се контролира стриктно ползването им в съответствие с изискванията на заповедта по чл. 10 (2) от ЗЛР и заповедта на Директора на РИОСВ за разпределение на количествата билки за района през дадената година. И не на последно място за опазването на лечебните растения в строителните граници на населеното място устройствените схеми и планове трябва да включват изисквания за осигуряване опазването на лечебните растения от опазване и унищожаване (чл. 18 от ЗЛР).

7.6. Култивиране на лечебни растения

През последните десетилетия непрекъснато се засилва стопанският интерес към лечебните растения като източник на ефективни средства при лечение на редица заболявания, а в много случаи и като източник за получаване на важни вещества, които нямат синтетични заместители. Парасналият интерес и все по-широкото търсене на лечебните растения се отразява негативно върху състоянието и възможностите на техните популации и е причина за силно редуциране или унищожаване на находищата на редки, ценни лечебни растения, а за някои видове съществува опасност от изчезване от растителния генофонд на страната. Един от най-ефективните начини за запазване на природните ресурси от ценни лечебни растения е култивирането им отглеждане.

По данни от Националната стратегия за опазване на околната среда от (Хардалова и др., 1994) до 1994 г. от българските диворастящи лечебни растения са се култивирали 38 вида, като 24 от тях са се използвали главно

като декоративни при озеленяването и парковото строителство, вторично – за получаване на дроги. Останалите 14 вида диворастящи лечебни растения, които са отглеждани култивирано са използвани пряко по предназначението си. Това са видовете:

1. Блатно кокиче (*Leucojum aestivum*)
2. Сантонинов пелин (*Artemisia santonicum*)
3. Лечебна лайка (*Chamomilla reculita*)
4. Бял трън (*Silybum marianum*)
5. Маточина (*Melissa officinalis*)
6. Лечебна ружа (*Althaea officinalis*)
7. Папаронка жълта, жълт мак (*Glaucium flavum*)
8. Шипка (*Rosa canina*)
9. Седефче (*Ruta graveolens*)
10. Касие (*Ribes nigrum*)
11. Благороден лопен (*Verbascum nobile*)
12. Лечебен лопен (*Verbascum phlomoides*)
13. Лудо биле (*Atropa belladonna*)
14. Дилянка лечебна, валериана (*Valeriana officinalis*)

За някои от тях има разработени технологии на отглеждане и е извършена подобрителна и селекционна работа, при което са създадени високо производителни и богати на биологичноактивни вещества сортове. Това са видовете блатно кокиче, сантонинов пелин, жълт мак, шипка, седефче, благороден лопен, лудо биле, валериана. Все още обаче голяма част от дрогите от тези видове се събират от естествените находища.

През последните години с връщането на земите на собствениците им, непрекъснато нараства интересът към култивирането на лечебни растения като източник на доходи за населението. Освен изброените по-горе лечебни растения в много райони на страната вече е практика култивираното отглеждане и на редица други видове, включително и чужди за нашата флора – анасон (*Pimpinella anisum*), арника планинска (*Arnica montana*), арония (*Sorbus melanocarpa*), босилек (*Ocimum basilicum*), бял оман (*Inula helenium*), жълт кантарион (*Hypericum perforatum*), жен шен (*Panax ginseng*), градински чай (*Salvia officinalis*), лечебна иглица (*Primula veris*), камшик (*Agrimonia eupatoria*), кимион (*Carum carvi*), кориандър (*Coriandrum sativum*), лавандула (*Lavandula vera*), кънина (*Rubus caesius*), майоран (*Origanum majorana*), мента (*Mentha piperita*), невен (*Calendula officinalis*), резене (*Foeniculum officinalis*), риган (*Origanum vulgare*), рицин (*Ricinus communis*), розмарин (*Rosmarinus officinalis*), черен синап (*Brassica nigra*) и др.

Въвеждане на култивирано отглеждане на лечебни растения има следните преимущества:

- Осигурява се запазване на естествените находища на лечебни растения и съхраняване на естествените природни ресурси. Това е от съществено значение особено за лечебните растения с ограничено разпространение

в природата – защитените и тези под специален режим на опазване и ползване;

- Осигуряване на възможности за възстановяване състоянието на популациите на лечебните растения, чрез преустановяване стопанското ползване на находищата им
- Осигуряване високо качество на произвежданите билки и еднородност на материала, което позволява по-лесното му преработване
- Осигуряване на по-големи количества от произвежданите култивирани билки, с които България да бъде конкурентно способна на външния пазар и да удържи имиджа си на износител №1 в Европа.

Според ЗЛР в случаите, когато билките са добити от култивирани насаждения на лечебни растения, техния произход се доказва чрез удостоверение за култивирани билки издадено Кмета на Общината, съгласно изискванията на чл. 46 т. 3.

С цел да се намали ползването и експлоатацията от естествените находища на лечебните растения, Министерството на околната среда и водите и Министерството на земеделието и горите стимулират култивирането чрез осигуряване на финансово насищаване съответно чрез Предприятието за управление на дейности по опазване на околната среда и Фонд Земеделие.

8. РЕДКИ И ЗАЩИТЕНИ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

От лечебните растения, включени в Приложение I на Закона за лечебните растения 61 вида фигурират и в Приложение 3 на Закона за биологичното разнообразие, което ги определя като защитени за територията на страната. Тези лечебни растения се опазват съгласно разпоредбите на ЗЛР. За тях е абсолютно забранено събирането, късането, изкореняването, хербализирането независимо от тяхното състояние и фаза на развитие; унищожаването и увреждането на находищата им; притежаването, пренасянето, търговията и изнасянето зад граница в свежо или изсушено състояние на цели растения или на части от тях; събирането на семена, луковици, коренища и други репродуктивни органи. Изключения от тези забрани се допускат само със заповед на Министъра на околната среда и водите, в случаите, когато екземплярите от защитени лечебни растения са предназначени за проучвания от научни организации, създаване и попълване на колекции към природонаучни музеи, висши учебни заведения, ботанически градини и дендрариуми; създаване на насаждения за култивирано отглеждане и за възстановяване на нарушенни популации в естествената им среда. **Събиране на генетичен материал от защитени лечебни растения се извършва съгласно разпоредбите на Закона за биологичното разнообразие**, по реда на Наредба №8/12.12.2003 г. за реда и условията за издаване на разрешителни за изключенията от забраните, въведени със Закона за биологичното разнообразие на МОСВ и МЗГ (ДВ, бр.4 от 16.01.2004 г.). За защитените лечебни растения компетентният орган за издаване на разрешителни за събиране на генетичен материал (цели растения или части)

от тях - кореница, грудки, луковици, плодове, семена, стъблени и кореници, резници, органи или тъкани) е Министъра на околната среда и водите. За целта се подава писмено заявление в МОСВ, изгответо съгласно изискванията на чл. 7 ал. 2 от Наредба №8/2003 г. Разрешителните или отказите за издаване на разрешителни се издават в писмена форма, като отказите задължително се мотивират. Контролът по изпълнение на условията в издадените от МОСВ разрешителни се възлага на съответната РИОСВ.

Позволително за ползване на защитено лечебно растение общинската администрация може да издаде само в случай, че има издадено разрешително от МОСВ за събиране на генетичен материал от находище на територията на Община Пловдив.

Територията на Община Пловдив представлява силно урбанизирана градска среда и прилежаща към нея извънрегулатационна площ, силно повлияни от антропогенна дейност. Поради тази причина представители на редките и защитени растения на територията на Община Пловдив се срещат само в най-незасегнатите от човешката дейност места – пловдивските хълмове и най-вече в южния и отчасти източния и югозападния склон на Младежкия хълм, където поради недостъпността на стръмните склонове и синей средата е била по-слабо антропогенно повлияна. (Поради тази причина през 1970 г. южният склон на Младежкия хълм е обявен за природна забележителност). Но пловдивските хълмове наред с големия брой рудерални видове (над 50%) са открити и някои локални ендемити, както и известен брой ендемични за България и Балканския полуостров растения (Станев, 2003), а именно:

Локални ендемити – четинест канарион (*Hypericum setiferum*), румелийски егилюпс (*Aegilops cylindrical* var. *rumelica*), румелийски див зюмбюл (*Hiacintella leucophaea* var. *rumelica*) ;

Български ендемити - родопска мерендра (*Merendera rhodopaea*), родопски лук (*Allium paniculatum* var. *rhodopaeum*), български дребен пачи крак (*Gagea pusilla* f. *bulgarica*), румелийско карамфилче (*Dianthus pinifolius* var. *rumelicus*), родопска незабравка (*Myosotis rhodopaea*);

Балкански ендемити – медова перуника (*Iris mellita*), фривалдскиево илюскавиче (*Silene frivaldsziana*), румелийски канарион (*Hypericum rumelicum*), подуточашково клинавче (*Astragalus physocalyx*), румелийска жълтуга (*Genista rumelica*), островърха урока (*Bupleurum apiculatum*), хелдрайхиева алцеа (*Alcea helreichii*), жлезиста белоочица (*Buglossoides glandulosa*), игликова айважива (*Alkanna primuliflora*), сходна метличина (*Centaurea affinis*).

Сред горецитиранныте редки растителни видове, защитени са четинест канарион, родопска мерендра, подуточашково клинавче, жлезиста белоочица, игликова айважива, сходна метличина, но те не фигурират в списъка на лечебните растения.

Табл. 3. Списък на защитените лечебни растения и разпространението им на територията на Община Пловдив.

№	Българско име	Латинско име	Разпространение в Община Пловдив
1	Аир блатен	<i>Acorus calamus</i> L.	-
2	Анакамптис обикновен	<i>Anacamptis pyramidalis</i> (L.) L.C. Rich	-
3	Блатна перушина	<i>Hottonia palustris</i> L.	-
4	Ботурче пролетно	<i>Cyclamen coum</i> Mill	-
5	Бърдуче	<i>Nuphar lutea</i> (L.) S. et S	-
6	Венерин косъм	<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	-
7	Ветрогон приморски	<i>Eryngium maritimum</i> L.	-
8	Водна детелина трилистна	<i>Menyanthes trifoliata</i> L.	-
9	Водна роза	<i>Nymphaea alba</i> L.	-
10	Вълча ябълка кърголистна	<i>Aristolochia rotunda</i> L.	-
11	Върба петтичинкова	<i>Salix pentandra</i> L.	-
12	Гърлица обикновена	<i>Limonium vulgare</i> Mill.	-
13	Джел обикновен	<i>Ilex aquifolium</i> L.	-
14	Див тютюн клинолистен	<i>Ligularia glauca</i> (L.) Hoffm	-
15	Дифазиаструм алпийски	<i>Diphasiastrum alpinum</i> (L.) Holub. (<i>L. alpinum</i> L.)	-
16	Ефедра обикновена	<i>Ephedra distachya</i> L.	-
17	Зановец регенсбурски	<i>Chamaecytisus ratisbonensis</i> (Schaeff.) Rothm.	-
18	Звъника багрилна, жълт кантарион	<i>Hypericum androsaeum</i> L.	-
19	Калуна	<i>Caluna vulgaris</i> (L.) Hull.	-
20	Камбанка вълнеста	<i>Campanula latata</i> Friv	-
21	Кандилка обикновена	<i>Aquilegia nigricans</i> Baumg	-
22	Карамфил унгарски	<i>Dianthus pontederae</i> A. Kern, <i>D. kladovianus</i>	-
23	Кестен конски	<i>Aesculus hippocastanum</i> L	Разпр. в парковете като декоративно
24	Кокиче елвезиево	<i>Galanthus elwesii</i> Hook.	-
25	Кокиче снежно	<i>Galanthus nivalis</i> L.	+
26	Лопен лъжеблагороден	<i>Verbascum pseudonobile</i> Stoj. et Stef.	-
27	Миризлив бурен кримски	<i>Sideritis syriaca</i> L.	-
28	Млечка пясъчна	<i>Euphorbia peplis</i> L.	-
29	Мурава кърголистна	<i>Pyrola rotundifolia</i> L.	-
30	Облепиха	<i>Hippophae rhamnoides</i> L.	-
31	Онопанакс широколистен	<i>Oapanax chironium</i> (L.) Koch. subsp. <i>bulgaricum</i> (Vel.) Andr	-
32	Папрат царска	<i>Osmunda regalis</i> L.	-
33	Пелин тънкожилест	<i>Artemisia lerchiana</i> Weber	-
34	Пищялка лечебна	<i>Angelica archangelica</i> L	-

35	Ирангос ферулов	<i>Prangos ferulacea</i> (L.) Lindl	-
36	Прозорче мочурно	<i>Potentilla palustris</i> (L.) Scop	-
37	Пропадниче блатно	<i>Pedicularis palustris</i> L.	-
38	Пърнар	<i>Quercus coccifera</i> L.	-
39	Нърчовка обикновена	<i>Himanthoglossum caprinum</i> <i>(H.hircinum</i> (L.) Spreng)	-
40	Ревен рилски	<i>Rheum rhabonticum</i> L.	-
41	Розов златоворъх	<i>Rhodiola rosea</i> L.	-
42	Росянка кръглиolistна	<i>Drosera rotundifolia</i> L	-
43	Салеп неперудоцветен	<i>Orchis papilionaceae</i> L	-
44	Салеп провански	<i>Orchis provincialis</i> Balb.	-
45	Салеп шлемовиден	<i>Orchis militaris</i> L.	-
46	Салеп шипителцов	<i>Orchis spitzelii</i> Saut. et Koch.	-
47	Седефче	<i>Ruta graveolens</i> L.	-
48	Силивряк родопски	<i>Haberlea rhodopensis</i> Friv.	-
49	Сладник гол	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	-
50	Страшник бодлив	<i>Acanthus spinosus</i> L.	-
51	Съсънка горска	<i>Anemone sylvestris</i> L.	-
52	Тинтява жълта	<i>Gentiana lutea</i> L.	-
53	Тинтява петниста	<i>Gentiana punctata</i> L.	-
54	Тис обикновен	<i>Taxus baccata</i> L.	-
55	Хвойна казашка	<i>Juniperus sabina</i> L.	-
56	Хуперция иглолистна	<i>Huperzia inundata</i> (L.) Bernth. <i>(L.selago)</i> <i>(Lycopodiella inundata)</i>	-
57	Цикута отровна	<i>Cicuta virosa</i> L.	-
58	Шапиче ахтарово	<i>Alchemilla acutarovii</i> Pawl.	-
59	Шапиче звездоцветно	<i>Alchemilala asteroantha</i> Rothm.	-
60	Шапиче меколистно	<i>Alchemilla mollis</i> (Buser) Rothm	-
61	Шапиче юмрукчалско	<i>Alchemilla jumrukczalica</i> Pawl.	-

9. ОБЩИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА БИЛКОЗАГOTVITELNITE ПУНКТОВЕ И СКЛАДОВЕ ЗА БИЛКИ

От 2000 г., с влизането в сила на Закона за лечебните растения се регламентират задълженията на лицата, занимаващи се с изкупуване и/или преработка на билки, наричани билкозаготвители. Според закона преди да се започне дейност по изкупуване или преработка на билки, всеки билкозаготвител е длъжен да уведоми съответната РИОСВ за организираните от него билкозаготвителни пунктове и складове за билки. Освен това той трябва да води книга за изкупените, реализираните и наличните количества билки, регистрирана в РИОСВ и да представя в инспекцията обобщена информация за изкупените, обработените и реализираните през годината билки, както и за складовите наличности.

Условията и редът, при които се организира и осъществява дейността по изкупуване, първична обработка и съхранение на билки и изискванията, на които трябва да отговарят билкозаготовителните пунктове и/или складовете за билки са регламентирани от 2004 г. с приемането на Наредба 5/19.07.2004 г. на МЗ и МОСВ. Основната цел на наредбата е да не се допуска замърсяване, похабяване или повреждане на билките при тяхната обработка, съхранение и транспорт, поради което чрез нея се въвеждат изискванията към устройството и дейността в билкозаготовителните пунктове, отнасящи се до:

1. техническите им характеристики;
2. състоянието и поддръжката на технологичното им оборудване;
3. документацията;
4. първичната обработка;
5. съхранението, опаковката и етикетирането на билките;
6. транспорта;
7. санитарно-хигиенните условия и личната хигиена на лицата, които работят в тях.

За да се извърши дейност по изкупуване и преработка на билки в билкозаготовителния пункт, в него трябва да има функционално обособени помещения или места за:

1. изкупуване или приемане на билки;
2. обработка на билки;
3. естествено или изкуствено сушене;
4. съхранение на готовата продукция;
5. съхранение на опаковъчни материали.

Освен това за помещението, определено като билкозаготовителен пункт се въвеждат следните задължителни изисквания:

1. да е ясно обозначен с указателна таблица;
2. да не е разположен в непосредствена близост до места за отглеждане на селскостопански животни;
3. да е отделен от прилежащата територия с ограда, възпрепятстваща проникването на животни и препасянето на животински отпадъци;
4. да е достъпен с автомобилен транспорт;
5. да е изграден от материали и по начин, осигуряващи цялостното му почистване;
6. да е конструиран по начин, който осигурява защита срещу достъп на вредители, както и да позволява дезинсекция и дератизация;
7. подовете да са с трайно покритие, а стените - с повърхност, позволяващи ефективно почистване;
8. откритите площиадки да са покрити с трайна настилка, позволяваща ефективното им почистване, и да са с подходящ наклон или дренаж за оттичане на повърхностните води;
9. да е сух и с естествена вентилация или да е оборудван с вентилационна система;

10. да е с подходящо естествено или изкуствено осветление, отговарящо на изискванията за здравословни и безопасни условия на труда;
11. да е с обезопасена електрическа инсталация и електрически уреди;
12. да отговаря на условията за пожарна безопасност;
13. канализацията за отпадните води да е свързана с централната канализация на населеното място или да има локална такава;
14. да има санитарен възел и течаща вода или при липса на централно водоснабдяване да е оборудван с резервоари за вода и походна мивка;
15. да е оборудван със съдове за отпадъци, които:
  - а) са с плътно затварящи се капаци;
  - б) се разполагат на специално предназначено за целта място;
16. да е снабден със средства за измерване на теглото съгласно действащата нормативна уредба;
17. да е конструиран така, че да осигурява непрекъснатост на технологичния процес и недопускане на смесване по време и място на билки в различни фази на обработката им;
18. да притежава достатъчно работно пространство, позволяващо извършване на всички дейности в него;
19. в него да не се отглеждат животни.

С наредбата са регламентирани и задължителни изисквания по отношение на документацията, която трябва да се води и съхранява в билказаготовителния пункт и/или склад за билки. Въведени са образци на форми за уведомления до съответната РИОСВ за разкриване на пункта и/или склада за билки, на справката за изкупени, реализирани и налични количества билки и на книгата, която трябва да се води в пункта (*приложения от 1 до 4 на Наредбата*). Наредбата налага определени изисквания и към работещите в билказаготовителния пункт и/или склад и изиска те да имат определени познания по отношение ботаническата характеристика и особености на лечебните растения и билките, които постъпват и подлежат на обработка, съхранение и транспорт, за което трябва да бъде проведен инструктаж от отговорника на пункта. Проведения инструктаж се документира с книга, в която се вписват и подписват инструктиралите лица, темите по които е проведен инструктажът, както и лицето което го е извършило.

За да се изкупуват и съхраняват билки в билказаготовителния пункт, те трябва да бъдат придружени със съответните документи, издадени от отговорните институции (Община, Държавно лесничество и т.н.)

1. позволително по чл. 21, ал. 2 от Закона за лечебните растения, когато билките са събрани от диворастящи лечебни растения или от лечебни растения, култивирани от Общината;

2. удостоверение от Общината, когато билките са събрани от лечебни растения, култивирани от собственици или ползватели на земи, гори и водни обекти.

3. За изкупуване на билки от лечебни растения под специален режим събрани от естествени находища, се изисква и заповед на директора на регионалната инспекция по околната среда и водите по чл. 10, ал. 5 от Закон за лечебните растения.

С цел недопускане повреждане на билките и появя на нежелателни органолептични или други изменения, както и до замърсяването им с чужди примеси и микроорганизми, с наредбата се въвеждат изисквания по отношение на първичната обработка. Тези изисквания са специфични при обработване на билки, добити от различните типове лечебни растения – отровни, алергизиращи ароматни и такива съдържащи алкалоиди и сърдечнодействащи гликозиди, чиито списъци фигурират като отделни приложения към наредбата, съответно от 5 до 8. Обработените билки се опаковат и етикетират, съгласно изискванията, като тези от отровни и ароматни лечебни растения се съхраняват в отделни помещения от останалите.

Контрол по изпълнение на тази наредба е възложен на регионалните инспекции по околната среда и водите и на органите на държавния санитарен контрол. Общинската администрация няма задължения и отговорности по тази наредба, освен свързаните с издаването на необходимите документи, придружаващи билките при всеки един стап от тяхното движение.

10. ОРГАНИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И КОНТРОЛ НА ОПАЗВАНЕТО И ПОЛЗВАНЕТО НА ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ

10.1. Позволителни за ползване - правила и изисквания

Законът за лечебните растения регламентира два типа ползване – за лична употреба и за стопански цели – за покупко-продажба или за влагане в производство. За лична употреба или " билки за лични нужди" (количества билки в свежо състояние събиранни от едно лице в рамките на един ден), в § 1, т.18 са въведени следните количествени норми по морфологични групи билки:

- корени, коренища, луковици или грудки - до 1 кг;
- стръкове - до 2 кг;
- листа - до 1 кг;
- кори - до 0,5 кг;
- цветове - до 0,5 кг;
- семена - до 0,1 кг;
- плодове - до 10 кг;
- пъпки - до 0,5 кг;
- талус - до 1 кг.

За събиране и обработка на лечебни растения	при и бодии
от земеделски земи и водни обекти	първа изда
от земеделски земи и водни обекти	такса.
За събиране и обработка на лечебни растения	при цели боди
предвидените в това националния парк	първа изда
такса.	такса.

Позволителното за ползване на лечебни растения се издава от:

1. Директора на държавното лесничество - когато ползването е от земи и гори от горския фонд, както следва:

а) за горите от Държавния горски фонд - след заплащане на такса в лесничеството;

б) за горите - общинска собственост - след заплащане на такса в общината;

в) за горите - частна собственост, позволително се издава на собственика без заплащане на такса с възможност за преотстъпването му на трети лица - възмездно или безвъзмездно, при свободно договаряне и след регистрирането му в държавното лесничество;

2. от Кмета на Общината, когато ползването е от:

а) земеделски земи от поземления фонд и включените в строителните граници на населените места - общинска собственост, след заплащане на такса в общината;

б) териториите и акваториите в строителните граници на населените места - общинска собственост, независимо от предназначението им, след заплащане на такса в общината;

в) територии и акватории извън горския фонд - частна собственост, позволително се издава на собственика по реда на т. 1, буква "в";

3. от Областния управител, когато ползването е от земеделските земи, води и водни обекти - държавна собственост, в границите на населените места и в поземления фонд, след заплащане на такса в областната администрация;

4. от Директора на дирекцията на националния парк, когато ползването е от териториите и акваториите на националните паркове, след заплащане на такса в съответната дирекция

Издаването на позволителни за ползване на лечебни растения от територии – общинска собственост е едно от основните задължения, на общините, според Закона за лечебните растения. Позволителното за ползване е документа, който разрешава да се събират лечебни растения със стопански цели (продажба или първична обработка) или генетичен материал от лечебни растения. Позволителното се издава на физическо лице и съдържа следните задължителни елементи, според чл. 26 от ЗЛР:

1. вида на ползването;

2. разрешеното количество билки или генетичен материал по видове морфологични части;

3. района или конкретното находище;

4. начина на ползване

Всеки, който желае да събира лечебни растения от територията на общината кандидатства за позволително, като подава до Кмета на Общината заявление, което съдържа:

1. името, местожителството и данните от личната карта на заявителя;
2. вида и количеството на ползването;
3. района на събирането.

В закона е регламентиран единодневен срок за издаване на позволителното, а в случаи, когато за определянето на разрешеното количество се изискват допълнителни справки, позволителното се издава не по-късно от 5 дни от постъпването на заявлението (чл. 35 от ЗЛР).

Издаването на позволително за ползване изиска много добро познаване на нормативните изисквания и на лечебните растения, намиращи се на територията на общината. На първо място то се издава само за видове, които са разпространени на дадената общинска площ. Недопустимо е издаване на позволително за събиране на лечебни растения, които нямат установени находища на територията или чийто ресурсни възможности са слаби и не позволяват стопанско ползване. При издаването на позволително трябва да се има предвид природозащитният статус на вида – защитен или под специален режим. Недопустимо е общинската администрация да разреши събиране на защитени видове или такива под специален режим, без наличие на необходимите разрешителни (от МОСВ - за защитените видове или без заповедта на Директора на РИОСВ за разпределение на количествата билки под специален режим).

Основното водещо изискване при издаването на позволителни за ползване от общинската администрация е да се опазят и съхранят ресурсите от лечебни растения. Ето защо в позволителното задължително трябва да бъдат поставени условия, специфични за конкретния растителен вид, спазването на които би осигурило устойчивото му ползване. Тези условия следва да бъдат съобразени с Наредба №2/2004 г. за правилата за изискванията за събиране на билки и генетичен материал по отношение на определяне на срокове за ползване, начини на събиране на билката и други изисквания за опазване на конкретното находище. Позволителното следва да бъде съобразено с чл. 5 и 6 от Наредбата, тъй като за съхраняване на ресурсите от изключително значение е да не се надвишават определените в чл. 5 стойности от наличните запаси в находището и да се оставят период за възстановяване и покой на находищата (съгласно определението в чл. 6 ал. 2 периоди). В случаите когато общинската администрация прецени, че не бъдат нарушени гореописаните условия или при изчерпване на количествата лечебни растения, следва да откаже издаване на позволително като се

мотивира писмено за това, но в срок не по-късно от 5 дни от постъпване на заявлението.

Тъй като на настоящия етап няма утвърдена законова форма за позволително за ползване, за улеснение на общинската администрация е разработена следната примерна форма:

ОБЩИНА.....

(Адрес).....тел.: .....факс: .....

ПОЗВОЛИТЕЛНО №..... от .....

за ползване на лечебни растения

На основание чл. 21, ал.2, чл.22, т.2 и чл. 24, ал. 2 от Закона за лечебните растения и Решение № ..... от..... на Общинския съвет за определяне на таксите, разрешава се на ..... гр. (с.)....., ул. .... № ..... област....., ЕГН..... да ползва в землището на гр. (с.)....., местност ..... находище....., лечебни растения, както следва:

№	вид на ползването	мярка	количество	такса за 1 кг (лв.)	обща такса (лв.)

Всичко .....

словом.....

при следните условия:

срок за ползване:.....

начин за събиране на билката.....

препоръчителни инструменти.....

изисквания за опазване на находището.....

други.....

(Условията могат да бъдат разработени по-подробно, както е при позволителните за горския фонд.)

Кмет.....

Позволителното се издава преди осъществяване на ползването.

10.2. Удостоверения за култивирани билки - правила и изисквания

През последните години непрекъснато се засилва интересът към култивирането на лечебни растения, което от една страна представлява източник на доходи за населението, а от друга - начин за съхраняване на естествените природни ресурси.

Според нормативните изисквания добитите билки от лечебни растения трябва да се придружават на всеки един етап от тяхното движение с документи, доказващи техния произход. Когато са добити от естествените находища това са позволителните за ползване, а когато са от култивирани насаждения - удостоверенията за култивиране.

Издаването на удостоверение за култивирани билки според чл. 46 т. 3 от ЗЛР се извършва от Кмета на Общината. Такива удостоверения общинската администрация следва да издава след извършване проверка на култивираното насаждение, с цел да се прецени дали количеството на добитата дрога (била) отговаря на площта на насаждението, а не е събирана от естествените находища. Това е от особена важност за лечебните растения, които са ограничено разпространение в природата – защитените и под специален режим на опазване и ползване, тъй като за първите събирането от естествените находища е абсолютно забранено, а за тези под специален режим – ползването не трябва да превишава определени количества.

Тъй като на настоящия етап няма утвърдена законова форма на удостоверието за култивирани билки, за улеснение на общинската администрация е разработена следната примерна форма:

УДОСТОВЕРЕНИЕ ЗА БИЛКИ ОТ КУЛТИВИРАНИ ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

На основание чл. 46 т. 3 от Закона за лечебните растения, Община ..... издава настоящото удостоверение в уверение на това, че в имот №....., в землището на с. ...., община ..... област....., на площ от .....дка, е създадено култивирано насаждение от .....
(вид на лечебното растение)

От горе описаната земя за ..... година са произведени следните количества и видове билки

Описва се вида на билките – кореница, лист, стрък, плод, кора

	(вид растение)	на	лечебното
--	-------------------	----	-----------

1.....в количество .....кг в сухово състояние

2.....в количество .....кг в сухово състояние

3.....в количество .....кг в сухово състояние

Горе описаните билки са предоставени

(посочва се име, презиме, фамилия, л.к. №, постоянен адрес на физическото лице или наименование, адрес на регистрация/управление, код по булетнат, данъчен номер на билковзаготовителя, регистриран по търговския закон)

Дата .....

Кмет на Община :.....

10.3. Рандемани

Рандеман представлява съотношението прясна растителна сировина към изсушена билка, които са установени и възприети в билкoproизводството.

Стойностите на възприетите рандемани са от изключително важно значение за органите, които издават позволителни за ползване особено за лечебни растения под специален режим на опазване и ползване, поради следната причина: Ежегодната заповед на МОСВ за разпределение на допустимите за събиране количества билки от естествените находища по региони за страната са в **кг сухо тегло, а позволителното се издава за кг свежа билка**. Ето защо при издаването на позволителни за ползване на лечебни растения под специален режим, общинската администрация трябва да съобразява количествата свежа билка, за които разрешава събиране да не превишават количествата билки в сухо състояние, разпределени на билкозаготовителя, съгласно заповедта на Директора на РИОСВ.

Рандеманите, които са възприети в билкoproизводството и към момента се ползват в страната са следните:

БИЛКА	РАНДЕМАН
ГРУДКИ	
Крем бял	-
Лисичина	6
Минзухар есенен	2
Сален	10
Тъжник блатен	5
Чесън див	-
Циклама	8
ДРЪЖКИ	
Бъз черен цвят	2
Плод вишна	3
Разводник	8
Иплод черепа	3
КОРЕНИ	
Айважива	4
Ангелика панчичи	8
Аир блатен белен	10
Аир блатен небелен	10
Акация бяла	4
Бардун	5
Божур	5
Брей об.	4.5
Брош бояджийски	6
Бъзак	8.5
Бъз черен	4
Ветрогон	4.5
Винобой	6
Вратига	5
Вълча ябълка	5

Глог	4
Глухарче	5
Гръмотрън	4
Девисил мъхнат. сибирски	5
Девисил ряз.	5
Живениче	5
възловато,кученко	
Загърличе	5
Зайча сянка	4.5
Здравец	5
кръвен,кървавочервен	
Змиярник суров петнист, итал.	-
Змиярник сух	8
Иглица	5
Каменоломка	5
крытол..лукович	
Къшина	4
Кисел трън	3.5
Киселец	5
Коприва	4
Коприва ряз.	4
Кървавиче	5
Лопен	5
Лудо биле	5.5
Магданоз	5.5
Мак сънотворен	5
Момина сълза	5
Наумка	4
Омайниче	4
Оман бял	5
Оман чер	5.5
Острица	4

Очиболец	4
Папрат орлова	4.5
Папрат сладка	5.5
Панцърник рязан	7
Нелин чер	5
Неуцеданум	5
Пишилка	7
Подбел	5
Ранилист	5
Ревен /алпийски лапад/	6
Резене	4.5
Репей	8
Решетка	5.5
Росен	4.5
Ружа медицинска белена	4.5
Ружа медицинска небелена	4
Сапуниче	4.5
Синя жълчка	4
Сладник нестърган	4.5
Сладник стърган	5
Телчарка	4
Теменуга дива	6
Тиква дива	6.5
Тинтява жълта	5
Тинтява синя	5
Трънкосливка	5
Хрян	3
Целина	6
Чувен див	4
Чувен	4
Ягода градинска	4
Ягода дива	4.5
КОРЕНИЩА	
Дилянка	5
Кукуряк	5
Папрат мъжка	5
Перуника бел.	4
Перуника небел	4
Троскот	3
Чемерика	5
Чобанка	5
КОРИ	
Бозальк прани	2.2
Бреза бяла	2
Бряст	3
Бук	3.5
Върба	3
Гърбач	3
Дъб за мед.цели	2
Зъриастец	3
Калинка	3
Кестен див	2

Кисел трън	3.5
Корен къпина	3.5
Корен памук	8
Леска	3
Лимон плод	4
Нар плод	4
Орех плод	5
Портокал плод	4
Черница черна	4
Ясен	3
Ракита	3
ЛИСТ	
Блян	9
Боровинка червена	10
Боровинка черна	14
Бреза	3
Брышлян	4
Бъз черен	5
Волски език	7
Върба	5
Върбинка	5
Глог	4
Градински чай	4.3
Детелина водна	9
Девисил	5.5
Дюля	2.5
Дъб	3.5
Жиловлек теснолист	7
Жиловлек широколист	5.8
Зокум	6
Здравец див	5
Здравец зловонен	5
Итика	5
Имел	12
Индрише	6
Къпина	3
Кестен див	4.5
Кестен обикновен	3.2
Коприва	5.5
Лавровиция	5.5
Леска	4
Лина	3
Лонен	6
Лудо биле-бали	7.5
Лудо биле-каси	7.5
Лоза	5
Люляк	5
Магданоз	6
Майорана рон.	10
Малина	3.5
Маточина	6
Маточина от стрък	12.5
Маточина рон.	12
Машерка рон.	8

Медуница	7
Мента к.І	13
Мента к.ІІ	10
Мента шмулена к.І	11.5
Мента шмулена к.ІІ	11.5
Мента шмулена к.ІІІ	11.5
Мента върхари	11
Мента ситна	11.5
Мента водна	7
Мента дива	6
Мента горска	5
Мента дестил.	6
Мента клечки	6
Мечо грозде	6.5
Момина сълза	8
Напръстник вълнист	6
Оман чер	8
Напрат мъжка	5.5
Пашърнак	6.5
Нелин	5
Подбел бали	8
Подбел каси	8
Праскова	5
Репей	7
Роза	3.5
Розмарин	5
Ружа мед.	5.5
Орех	3
Слез	6
Сълничоглед	5
Смокиня	5
Смрадника	3
Татул бали	7.5
Татул каси	7.5
Теменуга дива	5
Френско грозде	5
Чемшир	6
Черница	4.5
Чобанка	7.5
Чувен	6
Ягода горска	3.5
Ягода градинска	3.5
Ясен	3.5
Целина	5.5
ЛИШЕИ	
Боров	1.3
Буков брадат	1.5
Дъбов	1.3
Исландски	1.4
ПЛОДОВЕ	
Бобови шушулки	1.1
Боровинки черни	8
Бъз черен	9

Бъзовелек	7
Лог червен	2.5
Драка	2
Дренки	5
Елица	4
Жълъд	1.5
Зърника	7
Кестен див	2
Кисел трън	5
Киселица	7
Краставички морски	12
Мехунка с обвивка	6
Мехунка без обвивка	6
Мехунка обвивка	5
Мак див	1.5
Официк без дръжки	4.5
Праскови костилки	2
Роза бяла	3.5
Трънки пресни	-
Трънки сухи	4
Трънки кост.	10
Френско грозде	7
Хвойна нана	2
Хвойна синя	1.5
Хвойна червена	1.5
Хвойна отсевки	-
Шипка екстра	2
Шипка I к.	2
Шипка II к.	2
Шипка – роза рутоза прясна	-
Шипка – роза рутоза сушена	3.4
Индийски татул	6
Шипки пресни	-
ПЪПКИ	
Акация японска	-
Бреза бяла	4
Борови връхчета	4
Върба	5
Топола черна	5
Ракита	5
РЕСИ	
Леска	4
Орех	5
СЕМЕНА	
Акация жълта	1.1
Бабини зъби	3
Бадем горчив	2
Боянка	1.3
Бучиниш	1.3
Вълчи грах	3

Дюля	4
Зърнеш	1.3
Амфора	1.3
Копър	1.2
Коприва	5
Магданоз	-
Минзухар есенен от шушулки	15
Праскови костил.	2
Пънеш	3
Синап медицински	1.1
Сминдух див	-
Татул	1.5
Трън бял	1.1
Чашкодрян	3
Черна мерудия	-
СЕМЕНА ЗА ПОСЕВ И ПОСАДЪЧЕН МАТЕРИАЛ	
Блян	-
Босилек	1.1
Дилянка I к.	-
Дилянка II к.	-
Дилянка III к.	-
Градински чай	1.1
Зимзелен корен	1.1
Змийско мляко	1.2
Лайка	1.2
Лудо биле	12
Маточина	1.2
Майорана	1.1
Нелин морски	1.1
Ружа мед.	1.3
Чувен гипсофила	1.1
СТРЪКОВЕ	
Бабини зъби	4.5
Бласкун	4
Богородиче	4
Боровинки черни	5
Босилек клонки	6
Босилек ронен	18
Боянка	4.5
Брънлиян	4
Бударица розова	4
Бударица жълта	5
Бучиниш	4.5
Великденче	4
Ветрогон	4
Винче	4.5
Врабчови чревца	5
Вратига	5
Вълча ябълка	4
Върбинка	5

Глухарче	8.5
Горицвет	5.2
Гръмотрън	5
Дебрянка	4.5
Дяволска уста	4
Еньовchie	5
Ефедра	4
Жаблек	4
Живениче	5
Жълтуга	5
Жълтурче	5
Зайча сянка	4
Здравец див	5
Зимзелен	5
Златна пръчица	4
Змийско мляко	9
Исон	5
Изенгливче	5
Имвал бял	3.5
Клечки имел мляни	2
Клечки имел цели	1.2
Камшик	4
Каменоломка	5
Кантарион жълт	3.5
Кантарион червен	4.5
Киселец	4
Клиновиче плод	4
Кокиче блатно	10
Комунига жълта	4.5
Коноп див	4
Копитник с корен	5
Коприва	4.5
Коприва стрък-брашно	5.4
Коприва гръцка	5
Копър	5
Кукувича прежда	7
Къклица	3
Лазаркиня	7.5
Лайка	5
Лайка рязана	5
Лайка отсевки	5
Латинка	5
Ленка	4
Лудичка	5
Лудо биле	7.5
Люцерна	4
Мак жълт	6.3
Маточина	4.5
Машерка	3.5
Машерка ронена	3
Маясьличе	5
Медуница	9
Мента водна	6
Мента горска	4.5
Мента логтива	5

Метличина	5
Миши уши	6
Мокреш	12
Момкова сълза	4.5
Наумка	5
Невен	5
Овчарска торбичка	4.5
Огнивче	5
Огниче	4
Омайниче	4.5
Оман чер	7.5
Очанка	5
Очиболец пачи	5
Пача трева	3
Пелин морски	4
Пелин	3
Пелин черен	4
Пелин понтици	4
Повет	5
Поветница	5
Подъбиче бяло	4
Подъбиче червено	4
Пореч	5
Потайниче	6
Прозорче жълто	10
Шитче просо	5
Шчелник	3.5
Равнец бял /хилядолистен/	3
Равнец жълт /струмски/	3
Ралица	4
Ранилист	3
Риган бял	4
Риган червен	3
Росен	5
Росопас	7
Росянка	5
Сапуниче	8
Седефче	5
Синичец	5
Синя жълчка	3.5
Сиротица	5
Слез	4.5
Сминдух	6
Смил жълт	3
Спореж	4.5
Страшниче /изтравниче/	5
Съсънка	5
Метличина с чашка	5
Теменуга миризлива	8
Теменуга трицветна	7
Тинтява синя	4.5
Трън бенедиктински	4
Турта	5
Тъжник блатен	5
Хвойна казашка	3.5

Хвойна синя	4
Хвоц	5
Хрян	4.5
Целина	4.5
Часовниче	5
Чубрица балк.	3.5
Чубрица балк. рон.	7
Чубрица град.	6
Чубрица град. рон	13.8
Чувен	5.5
Шапиче	5
ЦВЕТОВЕ	
Божур вен. листа	7
Бъз къси дръжки	7
Бъз ронен	10
Вратига глухарче	5
Глухарче	6.5
Глог без листа	5.5
Глог с листа	4
Детелина бяла	4
Детелина червена	5
Детелина червена рон.	5
Жълтуга	5
Иглица с чашка	6.5
Кестен див	6
Лавандула от стрък	7
Лавандула дест.	7
Лайка екстра	5.6
Лайка I к.	5.2
Лайка II к.	5
Лайка ситна жълта	5
Лайка венеч. /бели/	5
Лайка жълта	5
Лина без прицв.	5
Лина сребриста	3.5
Липа дребнолистна	4
Лопен венчета	10
Люляк	8
Мак див венчета	9
Метличина с чашка	5
Метличина вен.	7
Момина сълза	8
Невен с чашка	7
Парички	5
Пиретрум	4
Подбел	7
Равнец бял	3
Равнец жълт	3
Ралица	6
Роза бяла венеч.	8
Роза черв. венеч.	8
Ружа градинска	5
Ружа медицинска	5
Салкъм бял	7

Слез	5.5
Сълнчоглед	7
Смии жъlt	3
Теменуга миризлива	5
Теменуга трицв.	5
Трън магарешки	5
Трънкосливка	5
Тъжник блатен	5
Тъжник блатен ронен	9.2
Тагетис	7
Хризантема	5.2
Цир червен	5

РАЗНИ	
Испанска муха	3.5
Мораво рогче	1.2
Тумор шинка	2
Хмел шишарки	5
Шикалки дъбови	1.5
Царевична коса	4.5
Стр. Чубрица град. рон. от сух стрък	2.3
Кор. Здравец див	5

Табл. 4. Билки – рандемани.

10.4. Осъществяване на контрол при опазването и ползването на ресурсите

Според чл. 62 от ЗЛР Кметът на Общината контролира ползването на лечебните растения в земите, водите и водните обекти - общинска собственост, в поземления фонд и в населените места.

Основната цел на предвиденото в закона осъществяване на контрол от отговорните институции и местни власти е опазване и съхраняване на ресурсите от лечебни растения. Една от основните причини за намаляване на биологичното разнообразие от лечебни растения и за влошаване състоянието на техните находища е свърхексплоатацията им. Това води до намаляване на запасите от лечебни растения и нарушаване на възстановителния потенциал на populациите им. Неправилният начин на събиране, липсата на период за възстановяване, изтощаване на populациите, нарушаване на нормалното семенно и вегетативно размножаване са причини, водещи до понижаване възможностите на естествените находища като източник на сировина. Ето защо чрез Закона за лечебните растения и подзаконовите нормативни актове се цели опазване и устойчиво ползване на ресурсите от лечебни растения. Практическото им прилагане обаче зависи от всички заинтересованит страни - както от ползвателите на ресурсите – билко-събиращи и билкозаготовители, така и от местните власти и отговорните институции, разрешаващи ползването и осъществяващи контрол.

За повишаване ефективността на прилагане на нормативните изисквания от страна на Община Пловдив по отношение на опазване и устойчиво ползване на лечебните растения на територията ѝ са необходими следните дейности и мерки:

1. Прецизиране на режима за издаване на позволителни за ползване на лечебни растения от кмета на общината в земи, води и водни обекти – общинска собственост.

2. Конкретизиране на условия в позволителното за ползване специфични за всеки вид лечебно растение в съответствие с еколого-биологичната характеристика на видовете, дадена в т. 5 и нормативните изисквания.

3. Извършване на проверки на място относно спазване на условията, поставени в позволителните за ползване. (В случаи на констатиране на нарушения – да се извършва отнемане на позволителното, съгласно изискванията на чл.41 (1) от ЗЛР).

4. Извършване на проверки по пазарите с цел преустановяване незаконната търговия с лечебни растения (масово явление е предлагане за продажба на лечебни растения – жълт кантарион, съновче, градински чай, иглица и мн.др.)

5. По отношение издаването на удостоверения за култивирани билки – да се извършват предварителни проверки на култивираното насаждение, особено за видове, с ограничено разпространени в природата – защитени под специален режим.

6. Извършване на мониторинг върху състоянието на находищата на лечебните растения с цел своевременно идентифициране на негативни процеси, определяне мерки за опазването им и прецизиране режима на ползването им.

7. Създаване и актуализиране на база данни за находища на лечебни растения в общината и на техните запаси.

8. Повишаване на компетентността на лицата от общинската администрация, отговорни за прилагане на Закона за лечебните растения.

9. Участие в съвместни проверки с РИОСВ-Пловдив на билкозаготовителните пунктове и складове за билки, намиращи се на територията на общината.

10. Координиране на дейностите по опазване и ползване на лечебните растения с другите институции, имащи правомощия по Закона за лечебните растения – РИОСВ - Пловдив, Областна администрация, РУЛ-Пловдив и Държавно лесничество - Пловдив.

11. ТАРИФА ЗА ТАКСИТЕ ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ ОТ ЗЕМИ, ГОРИ, ВОДИ И ВОДНИ ОБЕКТИ – ОБЩИНСКА СОБСТЕВНОСТ.

ОБЩИНА ПЛОВДИВ

ТАРИФА ЗА ТАКСИТЕ, КОИТО СЕ ЗАПЛАЩАТ ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ ОТ ЗЕМИ, ГОРИ, ВОДИ И ВОДНИ ОБЕКТИ – ОБЩИНСКА СОБСТЕВНОСТ

Чл. 1. За ползване на лечебни растения от земи, гори, води и водни обекти – общинска собственост, се заплащат следните такси:

№ по ред	Наименование	Мярка	Такса (лв.)
1	2	3	4
I.	Билки (в суворо състояние)		
1.	Грудки, корени, коренища		
	- бъзак, гръмотрън, синя жълчка	кг	0,02
	- глухарче, девесил, оман чер,	кг	0,01
	- други	кг	0,03
2.	Листа		
	- бръшлян,	кг	0,03
	- глог, живовлск, липа,		
	люляк, оман чер,	кг	0,02
	- бреза, върба, кънина, лопен,		
	подбел	кг	0,01
	- други	кг	0,03
3.	Стръкове		
	- зимзелен,		
	теменуга миризлива,	кг	0,04
	- дяволска уста, кантарион жълт,		
	очанка,	кг	0,03
	- велиденче, върбинка, жаблек,		
	златна пръчица, изсипливче, кам-		
	шик, лепка, медуница,		
	пача трева, пелин обикновен, по-		
	дъбиче бяло, подъбиче червено,		
	пчелник, равнец бял	кг	0,02
	- врабчови чревци, вратига, глу-		
	харче, синьовче, змийско мяко,		
	имел бял, комунига жълта, мок-		
	реш, оман чер, росопас, теменуга		
	трицветна, хвоиц	кг	0,01

1	2	3	4
	- други	кг	0,03
4.	Цветове		
	- липа	кг	0,10
	- метличина, паричка, ралица, слез, тъжник блатен	кг	0,03
	- акация бяла, бъз	кг	0,02
	- вратига, глог, равнец бял	кг	0,01
	- други	кг	0,03
5.	Плодове		
	- хвойна червена	кг	0,15
	- къпина, малина	кг	0,04
	- бъз, глог, конски кестен, киселица	кг	0,02
	- бъзак, трънка	кг	0,01
	- други	кг	0,03
6.	Семена		
	- есенен минзухар	кг	0,15
	- други	кг	0,08
7.	Пъпки		
	- странични борови връхчета	кг	0,15
	- бяла бреза, черна топола	кг	0,10
	- други	кг	0,08
8.	Кори		
	- мъждрян, ясен	кг	0,20
	- зърнастец,	кг	0,10
	- върба	кг	0,05
	- дъб	кг	0,03
	- бреза	кг	0,02
	- други	кг	0,03
9.	Водорасли		
II.	Генетичен материал за култивирано отглеждане, включително при лабораторни условия, за създаване на колекции или за възстановяване на други места в природата		
1.	От защитени лечебни растения		
	- плодове	100 г	20,00
	- семена	100 г	50,00
	- резница	бр.	2,00
2.	От лечебни растения под специален режим на опазване и ползване		
	- луковичи, грудки, коренища	бр.	1,00

1	2	3	4
	- плодове	100 г	5,00
	- семена	100 г	10,00
	- резници	бр.	0,50
3.	От други лечебни растения		
	- луковици, грудки, кореница от всички видове, с изключение на описаните	бр.	0,10
	- лук (всички видове), перуника (всички видове)	бр.	0,20
	- ботурче есенно (есенна циклама)	бр.	1,00
	- плодове	100 г	2,00
	- семена	100 г	5,00
	- резници	бр.	0,10

Чл. 2. Таксите се заплащат преди издаване на разрешителното.

Чл. 3. Таксите по чл. 1 постъпват в бюджета на Община Пловдив.

Съгласно чл.25 ал.2 от ЗЛР таксите се изразходват за:

1. планови документи
2. дейности по поддържането и възстановяването на лечебни растения и техните находища;
3. научни изследвания и наблюдение на лечебните растения;
4. изграждане и поддържане на специализираните карта, регистър и информационна система за лечебните растения;
5. култивиране и преработка на лечебните растения;
6. обучение, издаване на образователни материали, провеждане на конференции по лечебни растения;
7. други дейности, свързани с управлението и контрола по този закон.

12. ЛИТЕРАТУРА

1. Асенов, И., Ч. Гусев, Г. Китанов, С. Николов, Т. Петков. 1998. Билкосъбиране. БИЛЕР. София.
2. Балабай, И., К. Нисрян (Ред. В. Прокопишина). 1988. Растения, които лечат. Картия молдовеняске. Кишинев.
3. Блинова, К. & колектив (Ред. К. Блинова и Г. Яковлева). 1990. Ботанико-фармакогностический словарь. Высшая школа. Москва.
4. Бонdev, И. & колектив (Ред. И. Bondev). 1995. Хорологичен атлас на лечебните растения в България. Проф. М. Дринов. София.
5. Вълчева, М. 1990. Ръководство за събиране, заготовка, съхранение и експедиция на диворастящите гъби, плодове и билки. Земиздат. София.
6. Груев, Б., Б. Кузманов. 1994. Обща биогеография, Университетско издателство "Св. Кл. Охридски". София.
7. Гусев, Ч. 2005. Характеристика на ресурсите от диворастящи лечебни растения в България и устойчиво управление. София.
8. Задорожный, А. & колектив. 1988. Справочник по лекарственным растениям. Лесная промышленность. Москва.
9. Закон за биологичното разнообразие. 2002. – Д.в., бр.77.
10. Закон за защитените територии. 1998. – Д.в., бр.133.
11. Закон за лечебните растени. 2000. – Д.в., бр.29.
12. Китанов, Б. 1987. Разпознаване и събиране на билки. Земиздат. София.
13. Кънчев, Ц. 1998. Горски билки - разпознаване, събиране, приложение. Първа частна печатница. Пазарджик.
14. Кънчев, Ц. Разпознаване и събиране на билки. Издателска къща "Колхида".
15. Митрев, А., С. Попова (Ред. Б. Кузманов). 1982. Атлас на лечебните растения в България. БАН. София.
16. Наредба №2 за правилата и изисквания за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения. 2004. – Д.в., бр. 14.
17. Наредба №5 за изискванията на които трябва да отговарят билказаготовителните пунктове и складове за билки. 2004. – Д.в., бр.85.

18. Обретенов, А., Д. Обретенова. 2002. Лечебни и етерични растения дървесни и храстови видове. Нова звезда. София.
19. Станева, Д., Д. Ианова, Л. Райнова, И. Асенов. 1986. Билките във всеки дом. Медицина и физкултура. София.
20. Станев, С. 2003. Зеленият свят на Пловдив. Нова Тимкомпакт. Пловдив.
21. Хардалова, Р., Л. Евстатиева, Ч. Гусев. 1994. Характеристика на ресурсите от диворастящи лечебни растения в България и препоръки за дългосрочното им устойчиво развитие. - В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади, МОСВ. София: т.2, 41-72.